

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4700

[Total No. of Pages : 4

[6285]-111

First Year B.Ed. (General)

BED - 101 : CHILDHOOD AND GROWING UP

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and the answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*

Q1) What is the difference between growth & development? Explain the characteristics of adolescent stage. Elaborate the role of teachers to handle such students. **[15]**

OR

Explain the meaning of Heredity and Environment. Describe the nature of Heredity and Environment. Explain the importance of Heredity & Environment in the teaching learning process with suitable examples. **[15]**

Q2) What is meant by 'Individual differences'? Which factors affect on Individual differences? Explain the role of a teacher for the all round development of students. **[15]**

OR

Explain the concept of 'Inclusive Education'. Write the characteristics of slow learner students. Explain the role of a teacher in the development of slow learner students with suitable examples. **[15]**

Q3) What is meant by 'learning style'? Explain types of learning style. How will you teach the students having visual learning style, elaborate with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the concept of 'Multiculturalism'. What are the differences among students due to multiculturalism. Explain the role of a teacher in a multicultural classroom. **[15]**

P.T.O.

Q4) What are the types of mass-media? Elaborate the effects of mass-media on school students. Explain the role of a teacher with suitable examples. [15]

OR

Write the meaning of social dimension. Explain the impact of social dimension on childhood & Growing up with the following points. [15]

- a) Family
- b) Neighbourhood
- c) Friends
- d) Society

Q5) Write the short notes (any four) [20]

- a) Principles of Growth & Development.
- b) Characteristics of Inclusive education.
- c) Role of school in the development of adolescence stage students.
- d) Characteristics of gifted students.
- e) Characteristics of kinesthetic learning style.
- f) Role of social media in modern education.

Total No. of Questions : 5]

PB4700

[6285]-111

First Year B.Ed. (General)

BED - 101 : CHILDHOOD AND GROWING UP

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास/

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 400 ते 425 शब्द.
  - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 130 ते 150 शब्द.

प्र.1) वाढ व विकासातील फरक स्पष्ट करा. कौमार्यावस्थेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. या विद्यार्थ्यांना हाताळताना शिक्षकांची भूमिका सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

अनुवंश व परिस्थितीचा अर्थ स्पष्ट करा. अनुवंश आणि परिस्थितीचे स्वरूप स्पष्ट करा. अनुवंश आणि परिस्थितीचे अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेतील महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्र.2) व्यक्तिभेद म्हणजे काय? व्यक्तिभेदावर कोणत्या घटकांचा परिणाम होतो? विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासात शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. गतिमंद विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये लिहा. गतिमंद विद्यार्थ्यांच्या विकासात शिक्षकांची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्र.3) अध्ययन शैली म्हणजे काय? अध्ययन शैलीचे प्रकार स्पष्ट करा. तुम्ही दृक-अध्ययन शैली असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अध्यापन कसे कराल, सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

बहुसांस्कृतिकतेची संकल्पना स्पष्ट करा. बहुसांस्कृतिकतेमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये कोणते भेद निर्माण होतात, बहुसांस्कृतिक वर्गात शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा. [15]

प्र.4) समुह संपर्क माध्यमांचे प्रकार कोणते? समुह संपर्क माध्यमांचा शालेय विद्यार्थ्यांवर होणारा परिणाम सविस्तर स्पष्ट करा. शिक्षकांची भूमिका सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सामाजिक पैलूंचा अर्थ लिहा. सामाजिक पैलूंचा बाल्यावस्था व विकासन यावर कसा परिणाम होतो ते खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) कुटुंब
- ब) शेजारी
- क) मित्र
- ड) समाज

प्र.5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) वाढ व विकासाची तत्वे
- ब) समावेशक शिक्षणाची वैशिष्ट्ये
- क) कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या विकासात शाळेची भूमिका
- ड) प्रज्ञावान विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये
- इ) कारक अध्ययन शैलीची वैशिष्ट्ये
- फ) सामाजिक माध्यमांची आधुनिक शिक्षणास भूमिका

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 4

PB4701

[6285]-112

F.Y.B.Ed. (General)

EDUCATION

BED-102 : Contemporary indian education, gender & Society

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answers type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) *Students should specifically follow the limitation of words.*

Q1) What is community? Explain the role of community in education with suitable examples. **[15]**

OR

Write the concept and meaning of education? What are issues in contemporary Indian society? Explain the role of education to solve contemporary issues with suitable example. **[15]**

Q2) What are various obstacles in positive social change? "Teacher plays an important role as an agent of social change". Explain this statement with suitable examples. **[15]**

OR

Write the concept of social change? Explain the factors which are responsible for social change with examples. **[15]**

Q3) What is mean by sexual abuse? Explain role of education to prevent the sexual abuse with any three suitable activities. **[15]**

OR

What is mean by gender? What are various issues related to bring Gender Equality? Why Gender equality is important in contemporary Indian society explain it with three examples. **[15]**

P.T.O.

Q4) What is mean by sustainable development? Explain role of education in sustainable development with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the contribution of Dr. Babasaheb Ambedkar in education. How his educational thoughts reflected in contemporary Indian society? Explain with examples. **[15]**

Q5) Write any four answers of the following. **[20]**

- a) Write the difference between gender and sex.
- b) Write the objectives of RUSA (Rashtriya Uchchar Shiksha Abhiyan)
- c) Explain the concept of liberalization, Privatization and Globalization.
- d) Write the educational contributions of Swami Vivekanand.
- e) Write the function of NGO (Non Government Organization)
- f) Explain the process of social change.

* * *

Total No. of Questions : 5]

PB4701

[6285]-112

F.Y.B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED-102 : Contemporary indian education, gender & Society
(2015 Pattern)**

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) निबंधवजा प्रश्न पंधरा गुणांचा असून उत्तर 400 ते 425 शब्दांत अपेक्षित आहे.
  - 4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 130 ते 150 शब्दांत अपेक्षित आहे.
  - 5) उत्तरासाठी दिलेली शब्द मर्यादा कराक्षाने पाळावी.

प्र.1) समुदाय म्हणजे काय? शिक्षणामध्ये समुदायाची भूमिका योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शिक्षणाची संकल्पना व अर्थ लिहा. समकालीन भारतीय समाजाच्या समस्या कोणत्या? समकालीन समस्या सोडविण्यासाठी शिक्षणाची भूमिका उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

प्र.2) सकारात्मक सामाजिक बदलातील विविध अडथळे कोणते आहेत? "सामाजिक बदलाचे कारक म्हणून शिक्षक महत्वाची भूमिका बजावतात". हे विधान योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सामाजिक बदलाची संकल्पना लिहा. सामाजिक बदलासाठी कारणीभूत असलेले घटक उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

प्र.3) लैंगिक शोषण म्हणजे काय? लैंगिक शोषणाला प्रतिबंध करण्यासाठी शिक्षणाची भूमिका कोणत्याही तीन उपक्रमा सह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

लिंगभाव म्हणजे काय? लैंगिक समानता येण्यामध्ये विविध समस्या कोणत्या? समकालीन भारतीय समाजामध्ये लैंगिक समानता का महत्वाची आहे ते तीन उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

प्र.4) शाश्वत विकास म्हणजे काय? शाश्वत विकासामध्ये शिक्षणाची भूमिका उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शिक्षणातील योगदान स्पष्ट करा. प्रतिबिंबित समकालीन भारतीय समाजामध्ये त्यांचे शैक्षणिक विचार कसे होतात ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चारांवर थोडक्यात उत्तरे लिहा. [20]

- अ) लिंग आणि लिंगभाव यातील फरक लिहा.
- ब) राष्ट्रीय उच्चस्तर शिक्षा अभियानाची (RUSA) उद्दिष्टे लिहा.
- क) उदारीकरण, खाजगीकरण व जागतिकीकरण ह्या संकल्पना स्पष्ट करा.
- ड) स्वामी विवेकानंद यांचे शैक्षणिक योगदान लिहा.
- इ) अशासकिय संघटनांचे (NGO) कार्य लिहा.
- फ) सामाजिक बदलाची प्रक्रिया स्पष्ट करा.

* * *

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4702

[Total No. of Pages : 4

[6285]-113

First Year B.Ed. (General)

BED-103 : LEARNING AND TEACHING

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for questions of 15 marks is about 400-425 words.*
- 4) *Word limit for questions of 5 marks is about 130-150 words.*
- 5) *Students should strictly follow the words limit given.*

Q1) What is learning? Illustrate the steps of learning curve and state its importance in process of learning with example. **[15]**

OR

Explain the learning theory of Pavlovs. How will you use learning laws in teaching - learning of this theory. Explain with example. **[15]**

Q2) Explain the dual coding theory of Pavios. Explain the educational implication of this theory with example. **[15]**

OR

What is concept mapping? Explain with example the steps of development of concept map prepare any one concept map. **[15]**

Q3) As a teacher how will you use the following methods of teaching for managing diversities in your classroom. Explain with example. **[15]**

- a) Seminar
- b) Project work
- c) Technology based teaching

OR

What is unit plan? Explain with example the importance of unit plan. Prepare a unit plan of any one unit of your teaching subject. **[15]**

P.T.O.

Q4) What are the factors of effective teaching? What are maxims of teaching? How will you use the maxims of teaching in your classroom teaching. Explain with examples. **[15]**

OR

What is models of teaching? Explain the advanced organizer model with the help of following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Steps
- c) Educational implication

Q5) Write the answers of following questions (any 4). **[20]**

- a) Explain the types of transfer of learning with example.
- b) Explain any five principles of Brain based learning.
- c) Explain characteristics of social constructivism.
- d) Explain skills of teaching in 21st century.
- e) Explain the difference between Pedagogy and Androgogy.
- f) Explain the concept of reflective teaching.

* * *

Total No. of Questions : 5]

PB4702

[6285]-113
First Year B.Ed. (General)
BED-103 : LEARNING AND TEACHING
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.
  - 4) 5 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130 ते 150 शब्द आहेत.
  - 5) परीक्षार्थींनी शब्दमर्यादेचे बंधन पाळावे.

प्र.1) अध्ययन म्हणजे काय? अध्ययन प्रक्रियेमध्ये अध्ययन वक्राच्या पायऱ्या विशद करून त्याचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पाव्हलॉव्ह यांची अध्ययन विषयक उपपत्ती स्पष्ट करा. या उपपत्तीतील अध्ययन विषयक नियमांचा वापर आपण अध्ययन, अध्यापनात कसा कराल. ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्र.2) पॅव्हिओची द्वि-सांकेतिक उपपत्ती स्पष्ट करा. या उपपत्तीचे शैक्षणिक उपयोजन उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संकल्पना चित्रण म्हणजे काय? संकल्पना चित्रण विकसनाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. कोणत्याही एका संकल्पनेचे चित्रण तयार करा. [15]

प्र.3) वर्गातील विविधतेचे व्यवस्थापन करण्यासाठी शिक्षक म्हणून अध्यापनात तुम्ही खालील पद्धतींचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

अ) चर्चासत्र

ब) प्रकल्प कार्य

क) तंत्रज्ञान आधारित अध्यापन

किंवा

घटक नियोजन म्हणजे काय? घटक नियोजनाचे महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा. तुमच्या अध्यापन विषयाचे कोणत्याही एका घटकाचे नियोजन तयार करा. [15]

प्र.4) प्रभावी अध्यापनाचे घटक कोणते? अध्यापनाची सूत्रे कोणती? तुमच्या वर्ग अध्यापनात अध्यापन सूत्रांचा वापर कसा कराल. ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अध्यापन प्रतिमाने म्हणजे काय? अग्रत संघटक प्रतिमान खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) पायऱ्या
- क) शैक्षणिक उपयोजन

प्र.5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) अध्ययन संक्रमणाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) मेंदू आधारित अध्ययनाची कोणतीही पाच तत्त्वे स्पष्ट करा.
- क) सामाजिक ज्ञानरचनावादाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ड) 21 साव्या शतकातील अध्यापनाची कौशल्य स्पष्ट करा.
- इ) अध्यापनशास्त्र आणि प्रौढ अध्यापनशास्त्र यातील फरक स्पष्ट करा.
- फ) चिंतनपर अध्यापन संकल्पना स्पष्ट करा.

* * *

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4703

[Total No. of Pages : 4

[6285]-114

First Year B.Ed. (General)

**BED-104 : ASSESSMENT & EVALUATION FOR LEARNING
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks of the answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Word limit for short answer questions is expected to be written in 130-150 words.*
- 5) *Only single memory calculator is allowed.*

Q1) Write Dr. Benjamin Bloom's Revised Taxonomy of educational objectives. Explain objectives from cognitive domain with suitable examples. How will you attain above objectives from your day to day teaching? [15]

OR

What is educational evaluation. Explain the process of evaluation with the help of following points. [15]

- a) Objectives
- b) Learning outcomes
- c) Content
- d) Evaluation tools

Q2) Enlist the characteristics of good evaluation tool. Explain the factors affecting Reliability. What efforts will you take to increase the Reliability of the unit test of your subject? [15]

OR

Which are the quantitative tools of evaluation? Write the merits and limitations of oral and practical examination. What efforts will you take to improve the quality of oral and practical examination? [15]

P.T.O.

- Q3)** a) What is continuous comprehensive evaluation (CCE) Explain the nature & merits of continuous comprehensive Evaluation. [8]
- b) Explain the characteristics and importance of open book examination. [7]

OR

- a) What is feed back? Explain its types & importance. [8]
- b) What is evaluation Rubric? Explain the steps of constructing evaluation Rubric. [7]

- Q4)** a) Compute Mean from the given frequency distribution and interpret it. [10]

Class intervals	75-79	70-74	65-69	60-64	55-59	50-54	45-49	40-44
Frequency	1	2	5	12	8	5	4	3

- b) Which is the most reliable measure of central tendency? Explain it's concept and characteristics. [5]

OR

- a) Compute quartile deviation from the given distribution and interpret it. [10]

Class intervals	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
Frequency	5	9	10	12	7	5	2

- b) Explain the Histogram and frequency polygon with figures. [5]

- Q5)** Answer any four of the following. [20]

- a) Explain the principles of evaluation.
- b) Illustrate how will you use 'Guess who? Technique'.
- c) Explain the meaning of 'Self' and 'Peer' assessment.
- d) Write characteristics of 'Normal probability curve' with the help of diagram.
- e) Differentiate between percentile and percentile rank.
- f) Illustrate the types of learning experiences.

Total No. of Questions : 5]

PB4703

[6285]-114

First Year B.Ed. (General)

BED-104 : ASSESSMENT & EVALUATION FOR LEARNING

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास/

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) निबंधवजा प्रश्नांसाठी 400 ते 425 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहेत.
  - 4) लघुत्तरी प्रश्नांसाठी प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहेत.
  - 5) फक्त साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.

प्र.1) डॉ. बेंजामिन ब्लूम यांचे सुधारीत शैक्षणिक उद्दिष्टांचे श्रेणीबद्ध वर्गीकरण लिहा. बोधात्मक क्षेत्रातील शैक्षणिक उद्दिष्टे सोदाहरण स्पष्ट करा. वरील उद्दिष्टे तुम्ही तुमच्या दैनंदिन अध्यापनातून कशी साध्य कराल ? [15]

किंवा

शैक्षणिक मूल्यमापन म्हणजे काय ? शैक्षणिक मूल्यमापनाची प्रक्रिया खालील मुद्द्यांआधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
- ब) अध्ययन निष्पत्ती
- क) आशय
- ड) मूल्यमापन साधने

प्र.2) चांगल्या मूल्यमापन साधनांच्या वैशिष्ट्यांची यादी करा. विश्वसनीयतेवर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. तुमच्या विषयातील घटक चाचणीची विश्वसनीयता वाढविण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [15]

किंवा

मूल्यमापनाची संख्यात्मक साधने कोणती ? तोंडी आणि प्रात्यक्षिक परीक्षेचे फायदे व मर्यादा लिहा. तोंडी आणि प्रात्यक्षिक परीक्षेची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ? [15]

प्र.3) अ) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन म्हणजे काय? सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापनाचे स्वरूप व फायदे स्पष्ट करा. [8]

ब) खुले पुस्तक परीक्षेची वैशिष्ट्ये आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [7]

किंवा

अ) प्रत्याभरण म्हणजे काय? त्याचे प्रकार व महत्त्व स्पष्ट करा. [8]

ब) मूल्यमापन प्रपत्र म्हणजे काय? मूल्यमापन प्रपत्र (Rubric) तयार करण्याच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [7]

प्र.4) अ) खाली दिलेल्या वारंवारिता विभाजनाचे 'मध्यमान' काढा व अर्थनिर्वचन करा. [10]

वर्गांतरे	75-79	70-74	65-69	60-64	55-59	50-54	45-49	40-44
वारंवारिता	1	2	5	12	8	5	4	3

ब) केंद्रीय प्रवृत्तीचे सर्वात विश्वसनीय परिणाम कोणते? त्याची संकल्पना व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [5]

किंवा

अ) दिलेल्या वारंवारिता वितरणाचे 'चतुर्थक विचलन' काढा व अर्थनिर्वचन करा. [10]

वर्गांतरे	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
वारंवारिता	5	9	10	12	7	5	2

ब) आयतालेख आणि वारंवारिता बहुभूज आकृतीसह स्पष्ट करा. [5]

प्र.5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [20]

अ) मूल्यमापनाची तत्त्वे स्पष्ट करा.

ब) 'ओळखा बरे' तंत्र तुम्ही कसे वापराल? ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) स्वयं मूल्यनिर्धारण आणि सहाध्ययी मूल्यनिर्धारणाचा अर्थ स्पष्ट करा.

ड) प्रसामान्य संभव वक्राची वैशिष्ट्ये आकृतीच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.

इ) शततमक आणि शततमक क्रम यातील फरक स्पष्ट करा.

फ) अध्ययन अनुभवाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4704

[Total No. of Pages : 4

[6285]-115

F.Y.B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED 105 : Advanced Pedagogy & Application of ICT
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*

Q1) What is Advanced Pedagogy? Write the principles of advanced pedagogy. How will you use any three principles of advanced pedagogy in your teaching? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the phases of Philip Jackson model in brief. Prepare a teaching plan of any one unit by using this model. **[15]**

Q2) What is 'Blended learning'? Explain in brief the types of Blended learning. Illustrate with suitable examples the use of Blended learning approach in your teaching. **[15]**

OR

What is experiential learning? How will you incorporate experiential learning approach in your classroom interactions? **[15]**

Q3) What challenges a teacher has to face while integrating information and communication technology (I.C.T.) in the education process? Suggest ways to overcome those challenges. **[15]**

OR

What is information and communication technology (I.C.T.). How I.C.T. is integrated in **[15]**

- a) Teaching learning
- b) Administration
- c) Evaluation? Explain your answer with suitable examples.

P.T.O.

Q4) What is smart classroom? Write features of smart classroom. What are the advantages of smart classroom? [15]

OR

Explain the concepts -

- a) Web based learning
- b) Mobile learning.

How will you use any one of these two strategies in your teaching? Explain with suitable examples. [15]

Q5) Answer in brief. (any four) [20]

- a) What efforts will you take to increase student participation in the classroom?
- b) Enlist advantages of problem based learning (any five)
- c) Write the skills of ICT teacher.
- d) Differentiate between co-operative learning and collaborative learning.
- e) What is MOOC? Explain the importance of MOOC in distance learning.
- f) How will you use any video conferencing tool for teaching?

Total No. of Questions : 5]

PB4704

[6285]-115

F.Y.B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED 105 : Advanced Pedagogy & Application of ICT
(2015 Pattern)**

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास/

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) निबंधवजा प्रश्न 15 गुण व शब्द मर्यादा 400 ते 425 शब्द.
  - 4) लघुत्तरी प्रश्न 5 गुण व शब्द मर्यादा 130 ते 150 शब्द.
  - 5) परीक्षार्थ्यांनी शब्दमर्यादा पाळावी.

प्र.1) प्रगत अध्यापनशास्त्र म्हणजे काय? प्रगत अध्यापनशास्त्राची तत्त्वे लिहा. प्रगत अध्यापनशास्त्राची कोणतीही तीन तत्त्वे तुमच्या अध्यापनात कशा प्रकारे वापराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

फिलिप जॅक्सन प्रतिमानाच्या पायऱ्या थोडक्यात स्पष्ट करा. या प्रतिमानाचा वापर करून अध्यापन करण्यासाठी एका घटकाचे नियोजन तयार करा. [15]

प्र.2) 'संमिश्र अध्ययन' म्हणजे काय? संमिश्र अध्ययनाचे प्रकार स्पष्ट करा. तुमच्या अध्यापनात 'संमिश्र अध्ययन' दृष्टीकोन कशा प्रकारे वापराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

'अनुभवजन्य अध्ययन' म्हणजे काय? तुमच्या वर्गांमधील 'अनुभवजन्य अध्ययन' दृष्टीकोनाचा आंतरभाव कशा प्रकारे कराल? [15]

प्र.3) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा (I.C.T.) शिक्षण प्रक्रियेत आंतरभाव करताना शिक्षकाला कोणत्या आव्हानांना सामोरे जावे लागते? या आव्हानांवर मात करण्यासाठी उपाय सुचवा. [15]

किंवा

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान (I.C.T.) म्हणजे काय? ICT चा वापर पुढील शिक्षण प्रक्रियांमध्ये कशा प्रकारे केला जातो? [15]

अ) अध्ययन-अध्यापन

ब) प्रशासन

क) मूल्यमापन

तुमचे उत्तर सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र.4) 'स्मार्ट वर्ग' म्हणजे काय? 'स्मार्ट वर्गाची' वैशिष्ट्ये लिहा. स्मार्ट वर्गाचे फायदे कोणते? [15]

किंवा

पुढील संकल्पना स्पष्ट करा. [15]

- अ) वेब आधारित अध्ययन
- ब) मोबाईल अध्ययन

यापैकी कोणत्याही एका कार्यनितीचा वापर तुम्ही कशा प्रकारे कराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्र.5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) तुमच्या वर्गातील विद्यार्थी सहभाग वाढविण्यासाठी तुम्ही काय प्रयत्न कराल?
- ब) समस्या आधारित अध्ययनाचे कोणतेही पाच फायदे लिहा.
- क) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान शिक्षकाची कौशल्ये लिहा.
- ड) सहयोगी अध्ययन व सहकार्यात्मक अध्ययन यातील फरक स्पष्ट करा.
- इ) MOOC म्हणजे काय? दूरस्थ अध्ययनात MOOC चे महत्त्व स्पष्ट करा.
- फ) कोणत्याही एका व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंग टूलचा वापर अध्यापनात तुम्ही कशा प्रकारे कराल?

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

PB-4705

[Total No. of Pages : 30

[6285]-116

F.Y. B.Ed. (General)

**BED 106 : UNDERSTANDING DISCIPLINES AND SCHOOL
SUBJECTS**

**(Any two from : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics &
Information and Communication Technology)**

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answer in about 150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.*
- 4) *15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.*
- 5) *5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.*

P.T.O.

प्रश्न 1) अ) शब्दांच्या जाती कोणत्या? शब्दांच्या जातींचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

ब) संधी म्हणजे काय? संधीचे तीन प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा. [7]

किंवा

अ) समास म्हणजे काय? समासाचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]

ब) 27 फेब्रुवारी रोजी 'मराठी भाषा गौरव दिनाच्या' निमित्ताने महाविद्यालयामध्ये झालेल्या कार्यक्रमाच्या वृत्तांत 100 ते 150 शब्दात लिहा. [7]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही 3) [15]

अ) अभंगाचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

ब) कोणतेही दोन अलंकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

क) साहित्यात रस निर्माण झाला असे कधी समजावे? कोणत्याही एका रसाची उदाहरणासह माहिती लिहा.

ड) कोणत्याही दोन वृत्तांची लक्षणे सांगून उदाहरणासह स्पष्टीकरण करा.

इ) काळ म्हणजे काय? काळाचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) गट 'अ' व गट 'ब' यांच्या योग्य जोड्या जुळवा. [5]

'अ' गट

'ब' गट

i) नामाएवजी येणारा शब्द

अ) संस्कृतमधून आलेले शब्द

ii) आजन्म

ब) संत तुकाराम

iii) नामाबद्दल विशेष माहिती सांगणारा शब्द

क) अव्ययीभाव समास

iv) तत्सम शब्द

ड) तत्पुरुष समास

v) अभंग

इ) विशेषण

फ) सर्वनाम

प्रश्न 1) विशेषण की परिभाषा बताकर विशेषण के भेद सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

अ) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए। [10]

i) राष्ट्रनिर्माण में अध्यापक की भूमिका

ii) महिला सशक्तिकरण : एक चुनौती

iii) नई शिक्षा नीति : एक बदलाव

ब) विद्यालय में मनाए गए स्वच्छता अभियान उपक्रम का वर्णन करते हुए अपने पिताजी को पत्र लिखिए। [5]

प्रश्न 2) निम्नलिखित में से किन्ही तीन प्रश्नों के उत्तर 150 शब्दों में लिखिए। [15]

अ) हिंदी साहित्य के 'आधुनिक काल' की विशेषताएँ लिखिए।

ब) कबीरदास के काव्य की विशेषताएँ लिखिए।

क) भक्तिकाल की सगुण भक्ति काव्यधारा पर प्रकाश डालिए।

ड) उपन्यास विधा की विशेषताएँ संक्षेप में लिखिए।

इ) निम्नलिखित दोहे का अर्थ स्पष्ट कीजिए।

“तरुवर फल नहीं खात है, सरवर पियाहि न पान।

कहि रहीम परकाजहित, संपति संचहि सुजान॥”

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ लगाइए। [5]

गट 'अ'

गट 'ब'

i) समास

अ) पुस्तकालय

ii) संधी

ब) रवि पढ रहा है

iii) उपसर्ग

क) पिता

iv) विस्मयादिबोधक अव्यय

ड) द्वंद्व

v) सहाय्यक क्रिया

इ) शाबास!

फ) प्रहार

ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए।

[5]

- i) 'आधुनिक मीरा' के नाम से कौन पहचानी जाती है?
- ii) सूरदास किस काल के कवी माने जाते हैं?
- iii) अंधेर नगरी चौपट राजा – इस कहावत का अर्थ लिखिए।
- iv) '49' इस अंक की शब्दों में लिखिए।
- v) मानसरोवर कहानी संग्रह के लेखक कौन हैं?

Q1) Write an essay on any one of the following in about 400 words. [15]

- a) If there is no social media.
- b) Environment awareness.
- c) National Education Policy - 2020

OR

- a) Write a letter to your friend telling him/her how you spent your summer vacation. [8]
- b) Read the following extract and answer the questions given below. [7]
Chhatrapati Shahu Maharaj ruled the Princely state of Kolhapur between 1894 and 1922. Within this short period he achieved great things. For his people it may seem strange, but this great leader laid the foundations of democracy in the state. All his life was spent in enabling the poor and the oppressed to be their own masters.

Whenever he went hunting, he would share with the peasants and workers their plain food cooked in their homes. He spoke to them in their own dialect so that they would be free to communicate with him. These noble works have earned Shahu Maharaj many epithets - Rajashree or the sage king, Father of the Green Revolution, Prince of the people etc.

- a) How many years did Shahu Maharaj rule Kolhapur? [1]
- b) What are the epithets Shahu Maharaj earned? [1]
- c) What would he share with the peasants and workers? [1]
- d) Why did Shahu Maharaj speak the dialect of people? [2]
- e) Suggest a suitable title. [2]

Q2) Answer the following (Any three) [15]

- i) Write a short note on semantics
- ii) Write a report of Environment day celebrated in your college.
- iii) Enlist the parts of speech of English. Explain any three with concept and suitable examples.
- iv) Write the concept of note making. Write any three advantages of note making.
- v) Your friend is a visually challenged person, running a telephone booth in central mall, Pune. Give suitable advertisement in not more than 50 words for a telephone operator in 'Situation Vacant' column of Pune Times, offering attractive remuneration.

Q3) Do as directed.

[10]

- a) She prepares dinner.
(Change the voice)
- b) He said, 'He can dance'.
(Change into indirect speech)
- c) I wrote articles on different topics.
(Rewrite sentence using Present Perfect Tense)
- d) I was too Frightened to speak.
(Rewrite sentence using so ____ that)
- e) Rahul was a teaching professional.
(Add a question tag)
- f) ____ English teacher is absent today.
(Rewrite sentence by using an appropriate article)
- g) He began playing.
(Rewrite sentence framing 'Wh' question)
- h) Shyam is a talkative person.
(Make it Negative)
- i) Arjun is one of the best player of this tournament.
(Change the degree)
- j) I like to watch ghost movie.
(Change the affirmative sentence into Negative)

- Q1) a) Explain the rules of Sanskrit Writing with examples. [8]
b) Explain the rules of Sanskrit reading with examples. [7]

OR

- a) Explain the characteristics of Active Voice with examples. [8]
b) Explain the characteristics of Impersonal Voice with examples. [7]

- Q2) Write the answers of any three questions of the following in brief. [15]

- a) What is Euphony? Explain the concept of विसर्ग संधी with examples.
b) What is Compound? Explain अव्ययीभाव Compound with examples.
c) Explain the types and rules of तत्पुरुष compound with examples.
d) Explain the characteristics of the structure of Absolute Locative with examples.
e) What is कृदंत? Explain the formation of कृदंत with examples.

- Q3) a) Match the pairs : [5]

A

- i) मालविकाग्निमित्रम्
ii) कर्णभारम्
iii) मुद्राराक्षसम्
iv) मृच्छकटिकम्
v) उत्तररामचरितम्

B

- a) भवभूतिः
b) विशाखदत्तः
c) भासः
d) कालिदासः
e) शूद्रकः
f) श्रीहर्षः

- b) Recognise the forms : [5]

- i) हे भगवन्
ii) मरुता
iii) पाहि
iv) कुर्यात्
v) अस्तु

- प्रश्न 1) अ) संस्कृत लेखन नियम सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
 ब) संस्कृत वाचन नियम सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
 किंवा
 अ) कर्तरी वाक्यप्रयोगाची लक्षणे सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
 ब) भावे वाक्यप्रयोगाची लक्षणे सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [15]
 अ) संधी म्हणजे काय? विसर्ग संधी ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
 ब) समास म्हणजे काय? अव्ययीभाव समासाचे नियम सोदाहरण स्पष्ट करा.
 क) तत्पुरुष समासाचे प्रकार व नियम सोदाहरण स्पष्ट करा.
 ड) सति सप्तमी वाक्यरचनेची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.
 इ) कृदंत म्हणजे काय? कृदंत कसे सिद्ध होते, ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा : [5]
 अ ब
 i) मालविकाग्निमित्रम् अ) भवभूति:
 ii) कर्णभारम् ब) विशाखदत्त:
 iii) मुद्राराक्षसम् क) भास:
 iv) मृच्छकटिकम् ड) कालिदास:
 v) उत्तररामचरितम् इ) शूद्रक:
 फ) श्रीहर्ष:
- ब) रूपपरिचय लिहा. [5]
 i) हे भगवन्
 ii) मरुता
 iii) पाहि
 iv) कुर्यात्
 v) अस्तु

Max. Marks : 40]

- 08 -a1 ضمیر کی تعریف لکھیے۔ ضمیر کی قسمیں مع مثال واضح کیجیے۔
- 07 -b1 اسم کی تعریف لکھیے۔ اسم کی قسمیں مع مثال لکھیے۔

OR

- 08 -a1 مندرجہ ذیل میں کسی ایک عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھیے۔

1- سوشل میڈیا اور نوجوان نسل 2- آف یہ مہنگائی 3- وجود زن سے ہے تصویر کائنات میں رنگ

- 07 -b1 اپنی سہیلی کو خط لکھ کر اپنی تعلیمی سیر کی تفصیلات بتائیے۔

- 15 -2 مندرجہ ذیل سوالات کے جواب 130 تا 150 الفاظ میں لکھیے۔ (کوئی تین)

1- دور جدید میں ادب کی اہمیت پر روشنی ڈالیے۔

2- غالب کی تنقید نگاری بیان کیجیے۔

3- پریم چند کی اسلوب نگاری بیان کیجیے۔

4- دور وسطیٰ میں غزل کی اہمیت لکھیے۔

5- الطاف حسین حالی کی ادبی شخصیت پر روشنی ڈالیے۔

- 05 (a) 3 جوڑیاں لگائیے۔

الف	ب
1- رباعی	1- صفت نسبتی
2- اردو ادب کے ادوار	2- مقطع
3- ہم ہندوستانی	3- مطلع
4- غزل کا آخری شعر	4- جملہ
5- الفاظ کا مجموعہ	5- تین
	6- اصناف سخن

3-(b) ایک جملے میں جواب لکھیے۔

- 1- رباعی کسے کہتے ہیں؟
- 2- ڈرامہ کے اجزائے ترکیبی لکھیے۔
- 3- غبار خاطر کس کی تصنیف ہے؟
- 4- شاعر مشرق کسے کہتے ہیں؟
- 5- ملا وجہی کی مشہور تصنیف کا نام لکھیے۔

Q1) Explain the quit India Movement in detail. [15]

OR

Explain the fundamental Rights and Duties stated by Indian Constitution.

Q2) Write in short (any three). [15]

- a) Explain Literature during Ancient India.
- b) Why Dr. A.P.J. Abdul Kalam is known as Missile man?
- c) Explain the work of United Nations with example.
- d) Write the Mahatma Gandhi's contribution of Indian Movement.
- e) Explain the role of Panchayat Samiti in the Progress of village.

Q3) a) Fill in the blanks. [5]

- i) Sant Ramdas taught the people the importance of _____
(Aradhana, Balopasana, Abhang)
- ii) The _____ looks after the local administration of the village.
(Gram Panchayat, Panchayat Samiti, Zilla Parishad)
- iii) In the state of Kolhapur _____ did substantial work for the abolition of caste distinction.
(Dr. Babasaheb Ambedkar, Vitthal Ramji Shinde, Rajashree Shahu Maharaj)
- iv) The father of History is _____
(Socrates, Herodotus, Thucydidi)
- v) The Indians living in _____ and _____ established the Gadar Organization.
(America & England, America & India, America & Canada)

b) Match the following: [5]

'A'	'B'
i) Invention of telescope	a) V.D. Savarkar
ii) Pokharan	b) Azad Radio
iii) Darwin	c) First Nuclear test
iv) Usha Mehta	d) The theory of Revolution
v) Abhinav Bharat	e) Galilio
	f) Dr. A.P.J. Abdul Kalam

प्रश्न 1) छोडो भारत चळवळीबद्दल सविस्तर माहिती स्पष्ट करा. [15]
किंवा

भारतीय राज्यघटनेत सांगितलेले मूलभूत अधिकार व कर्तव्य सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) प्राचीन भारतीय साहित्याची माहिती स्पष्ट करा.

ब) डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांना मिसाईल मॅन का संबोधले जाते?

क) राष्ट्रसंघांचे कार्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

ड) भारतीय चळवळीतील महात्मा गांधीचे योगदान लिहा.

इ) गावाच्या विकासामध्ये पंचायत समितीची भूमिका विशद करा.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) रामदास स्वामींनी ..... चे महत्त्व स्पष्ट केले.

(आराधना, बलोपासना, अभंग)

ii) प्रत्येक गावाचा स्थानिक कारभार ..... करते.

(ग्राम पंचायत, पंचायत समिती, जिल्हा परिषद)

iii) कोल्हापूर संस्थानात ..... यांनी जातीभेद निर्मूलनासाठी भरीव कार्य केले.

(डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, विठ्ठल रामजी शिंदे, राजर्षी शाहू महाराज)

iv) इतिहासाचा जनक ..... यास म्हटले जाते.

(सॉक्रेटिस, हिरोडोटस, थ्यूसिडिडीस)

v) ..... व ..... येथील भारतीयांनी गदर या संघटनेची स्थापना केली.

(अमेरिका व इंग्लंड, अमेरिका व भारत, अमेरिका व कॅनडा)

ब) जोड्या लावा. [5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) दुर्बिणीचा शोध

अ) विं. दा. सावरकर

ii) पोखरण

ब) आझाद रेडीओ

iii) डार्विन

क) पहिली भारतीय अणूचाचणी

iv) उषा मेहता

ड) सजीवांच्या उत्क्रांतीचा सिद्धांत

v) अभिनव भारत

इ) गॅलिलिओ

फ) डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम

[Max. Marks : 40

- Q1)** a) Write the concept and types of Rainfall. [8]
 b) Explain the structure of Atmosphere with diagram. [7]

OR

- a) Explain the causes and effects of Earthquake. [8]
 b) What is meant by Map? Explain elements of Map. [7]

- Q2)** Write short answers of the following (any three). [15]

- a) What is meant by solar Eclips. Explain any one type with diagram.
 b) Explain the Natural factors affecting the location of Human settlements.
 c) Explain the causes and effects of water pollution.
 d) Explain the concept of Bio-Diversity with suitable examples.
 e) Which are the landforms created erosion work by river explain it with suitable diagrams.

- Q3)** a) Complete the following sentences by using words from the brackets.[5]

- i) Air pressure is expressed in _____
 (Milibars, Millimeters, Milliliters)
 ii) The Himalaya is a _____ type of mountain.
 (Fold, Residual, Rock)
 iii) When the air expands it _____
 (Becomes Solid, Becomes thinner, Gets lost)
 iv) The Ganga is known as _____ at Gomukh.
 (Gangotri, Alaknanda, Bhagirathi)
 v) A _____ is an instrument to sense an earthquake.
 (Richter scale, Seismograph, Seismometer)

- b) Match the pairs in correct order : [5]

Coloumn 'A'	Coloumn 'B'
i) Deposition	a) Moraines
ii) Transport	b) Basalt
iii) Erosion	c) Sedimentary Rocks
iv) Igneous Rocks	d) Flood levees
v) Limestone	e) Marble
	f) V-Shaped valley

- प्रश्न 1) अ) पर्जन्य ही संकल्पना सांगून त्याचे प्रकार स्पष्ट करा. [8]
 ब) वातावरणाची रचना आकृतीसह स्पष्ट करा. [7]
 किंवा
 अ) भूकंपाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा. [8]
 ब) नकाशा म्हणजे काय? नकाशाची अंगे स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) सूर्यग्रहण म्हणजे काय? सूर्यग्रहणाचा कोणताही एक प्रकार आकृतीसह स्पष्ट करा.
 ब) मानवी वसाहतीच्या स्थान निश्चितीवर परिणाम करणारे नैसर्गिक घटक स्पष्ट करा.
 क) जल प्रदूषणाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.
 ड) जैव विविधता संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
 इ) नदीच्या खनन कार्यामुळे निर्माण होणारी भूरूपे आकृतीसह स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [5]
 i) हवेचा दाब ..... या परिमाणात सांगतात.
 (मिलिबार, मिलीमीटर, मिलीलीटर)
 ii) हिमालय पर्वत हा ..... प्रकारचा पर्वत आहे.
 (वली, अवशिष्ट, गट)
 iii) हवा प्रसरण पावली की .....
 (घन होते, विरळा होते, नाहिशी होते)
 iv) गोमूखा जवळ गंगा नदी ..... नावाने ओळखली जाते.
 (गंगोत्री, अलकनंदा, भागीरथी)
 v) भूकंपमापक यंत्राला ..... असे म्हणतात.
 (रिश्टर स्केल, सिस्मोग्राफ, सिस्मोमीटर)
- ब) योग्य जोड्या लावा. [5]
 'अ' गट 'ब' गट
 i) संचयन अ) हिमोठ
 ii) वहन ब) बेसॉल्ट
 iii) क्षरण क) स्तरित खडक
 iv) अग्निजन्य खडक ड) पूरतट
 v) चुन खडक इ) संगमरवर
 फ) 'V' व्ही आकाराची दरी

[Max. Marks :40

Q1) a) Draw a neat and labelled diagram of "Plant cell". Explain the functions of any five parts of plant cell. [8]

b) What is allotropy? Write the uses of three carbon allotrops. [7]

OR

a) Explain the following chemical reaction with examples. [8]

i) Combination reaction

ii) Displacement reaction

b) What is microorganism? Explain the structure of following microorganism. [7]

i) Virus

ii) Fungus

Q2) Answer any three of the following. [15]

a) Explain chemical properties of metals and nonmetals.

b) Write the characteristics of sound waves.

c) To reduce 'Soil Pollution' suggest remedial measures.

d) Write difference between 'Distance and Displacement'.

e) Write uses of Biotechnology.

Q3) A) Match the following : [4]

Group 'A'

Group 'B'

i) Temperature of healthy human body a) 286k

ii) Boiling point of water b) 98.6°F

iii) Room temperature c) 0°C

iv) Freezing point of water d) 212°F

e) 25°C

प्रश्न 1) अ) वनस्पतीपेशींची नामनिर्देशित आकृती काढून त्या मधील कोणत्याही पाच भागांची कार्य स्पष्ट करा. [8]

ब) अपरूपता म्हणजे काय? कार्बनच्या तीन अपरूपांचे उपयोग लिहा. [7]

किंवा

अ) खालील रासायनिक अभिक्रिया उदाहरणासह स्पष्ट करा. [8]

i) संयोग अभिक्रिया ii) विस्थापन अभिक्रिया

ब) सूक्ष्मजीव म्हणजे काय? खालील सूक्ष्मजीवांची रचना स्पष्ट करा. [7]

i) विषाणू ii) कवक

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

अ) धातू आणि अधातूंचे रासायनिक गुणधर्म स्पष्ट करा.

ब) ध्वनी तरंगाची वैशिष्ट्ये लिहा.

क) मृदा प्रदूषण कमी करण्यासाठी उपाययोजना सुचवा.

ड) आंतर आणि विस्थापन या मधील फरक स्पष्ट करा.

इ) जैवतंत्रज्ञानाचे उपयोग लिहा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा. [4]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) निरोगी मानवी शरीराचे तापमान

अ) 286k

ii) पाण्याचा उत्कलन बिंदू

ब) 98.6°F

iii) कक्ष तापमान

क) 0°C

iv) पाण्याचा गोठण बिंदू

ड) 212°F

इ) 25°C

[Max. Marks :40

Q1) Solve the following examples. (any 5) **[15]**

- a) Find the factors of $p^2 + 27p - 90$
- b) Solve $\frac{18-2y}{y-4} = \frac{4}{3}$.
- c) The diagonals of a rhombus are 84cm and 42cm long what is the area of a rhombus.
- d) Find the square root of 2116.
- e) Find the cost of 15 bicycles if the cost of such 16 bicycles is Rs.17,600/-.
- f) Find the area of an equilateral triangle whose side is 24cm.
- g) Two numbers are in the ratio 3:4. If 4 is added to each the ratio becomes 4:5 find the numbers.

Q2) Solve the following (any 3). **[15]**

- a) The side of a square field is 150mts. find the cost of leveling the field at the rate of Rs1.50 per square metre.
- b) The measures of a given angle is 5 times that of its complementary angle. Find the measures of given angles.
- c) Draw seg AB of length 9cm and draw its perpendicular bisector.
- d) Solve the following simultaneous equations
 $2x - 3y = 14$, $5x + 2y = 16$
- e) Prove that opposite sides of a parallelogram are congruent.

Q3) a) Fill in the blanks (One mark each) **[5]**

- i) 10% of 140 is _____
- ii) Cube root of 1728 is _____
- iii) The angle in the major segment is _____
- iv) Circles with equal radius are _____
- v) If $17 = p - 2$ then $p =$ _____.

b) Solve the following. (One Mark each)

[5]

i) Write the mode for the following data.

2, 1, 9, 14, 9, 10, 25, 55, 9, 18, 9

ii) The adjacent sides of a rectangle are 10 cm & 15 cm find its perimeter

iii) Using expansion formula find the square of 98

iv) Divide : a^5/a^{16}

v) If the base of a right angle triangle is 10cm and its height is 12cm find its area.

प्रश्न 1) खालील उदाहरणे सोडवा. (कोणतेही 5) [15]

अ) अवयव काढा $p^2 + 27p - 90$

ब) सोडवा $\frac{18-2y}{y-4} = \frac{4}{3}$.

क) एका समभूज चौकोणाच्या कर्णाची लांबी 84 सेमी आणि 42 सेमी आहे तर त्या चौकोनाचे क्षेत्रफळ लिहा.

ड) 2116 चे वर्गमुळ काढा.

इ) 16 सायकलींची किंमत 17,600 रु. आहे, तर अशा 15 सायकलींची किंमत किती?

फ) समभुज त्रिकोणाची बाजू 24 से.मी. असल्यास त्याचे क्षेत्रफळ किती?

य) दोन संख्यांचे गुणोत्तर 3:4 आहे प्रत्येक संख्येत 4 मिळविल्यास येणाऱ्या संख्यांचे गुणोत्तर 4:5 येते तर त्या संख्या काढा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्न सोडवा. (कोणतेही 3) [15]

अ) एका चौरसा कृती शेताची बाजू 150 मीटर आहे तर 1.50 रुपये प्रति चौरस मीटर दराने त्या शेताच्या सपाटीकरण करण्याचा खर्च काढा.

ब) एका कोनाचे माप त्याच्या कोटीकोनाच्या पाचपट असेल तर त्या कोनाचे माप किती?

क) 9 से.मी. लांबीचा रेषाखंड AB काढा व त्याचा लंबदुभाजक काढा.

ड) खालील एकसामायिक समीकरणे सोडवा.

$$2x - 3y = 14, 5x + 2y = 16$$

फ) सिद्ध करा समांतरभुज चौकोनाच्या समोरासमोरील बाजू एकरूप असतात.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. (प्रत्येक 1 अंक) [5]

i) 140 चे 10% = ...

ii) 1728 चे घनमूळ = ...

iii) विशाल वर्तुळखंडातील कोन हा ..... असतो.

iv) सारखी त्रिज्या असणारी वर्तुळे ..... असतात.

v) $17 = p - 2$ तर $p = \dots\dots\dots$

ब) खालील उदाहरणे सोडवा. (प्रत्येक 1 अंक)

[5]

i) पुढील माहितीवरून बहुलक काढा.

2, 1, 9, 14, 9, 10, 25, 55, 9, 18, 9

ii) एका आयताच्या लगतच्या बाजूंची लांबी 10 से.मी. व 15 से.मी. आहे तर त्याची परिमिती काढा.

iii) विस्तार सूत्राचा वापर करून 98 चा वर्ग काढा.

iv) भागाकार करा a^5/a^{16}

v) एका काटकोन त्रिकोणाचा पाया 10 से.मी. व उंची 12 से.मी. असल्यास त्याचे क्षेत्रफळ काढा.

- Q1)** a) Why is agricultural development necessary in India? [7]
b) What are the various types of transport and explain the importance of transport. [8]

OR

- a) What is consumer protection? Explain the duties of a consumer. [7]
b) Write about harmful effects of food adulteration on human health. [8]

Q2) Answer the following questions in short (any 3) [15]

- a) Explain the characteristics of Indian economy.
b) How are the basic economic problems solved under mixed economy.
c) Explain the characteristics of human wants.
d) Explain the economic progress of human being.
e) Explain the measures to control inflation.

Q3) a) State whether the following statements are 'True' or 'False'. [5]

- i) Air has tremendous value in use.
ii) According to Adam Smith "Economics as a science which studies human welfare".
iii) When the income of the family is more than expenditure it is called deficit budget.
iv) Cyber cafe is a modern source of income.
v) Demand can be defined as the amount of commodity which will be bought per unit of time at a particular price.
- b) Complete the following statements by choosing appropriate alternatives given below. [5]
- i) Tertiary sector is also known as _____ sector.
(Agricultural, Industrial, Service)
ii) Due to an easy availability of _____ consumers spending rises.
(credit, time, goods)
iii) In a capitalist economy, means of production are owned, controlled and operated by _____
(Government, Society, Private individuals)
iv) Public Distribution system helps to put check on the prices of _____ goods.
(Essential, Luxury, Prestige)
v) Inflation _____ saving and capital formation.
(Reduces, Increases, Constants)

- प्रश्न 1) अ) भारतात शेती विकासाची आवश्यकता का आहे? [7]
- ब) वाहतुकीचे प्रकार आणि महत्व स्पष्ट करा. [8]
- किंवा
- अ) ग्राहक संरक्षण म्हणजे काय? ग्राहकाची कर्तव्ये स्पष्ट करा. [7]
- ब) अन्नभेसळीचे मानवी आरोग्यावर होणारे दुष्परिणाम लिहा. [8]
- प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
- अ) भारतीय अर्थव्यवस्थेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ब) मिश्र अर्थव्यवस्थेत मूलभूत समस्या कशा सोडवल्या जातात.
- क) मानवी गरजांची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ड) मानवाची आर्थिक प्रगती स्पष्ट करा.
- इ) भाववाढ नियंत्रित करण्याचे उपाय स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा. [5]
- i) हवेमध्ये उपयोगिता मूल्य अधिक असते.
- ii) अँडम स्मिथ च्या मते “अर्थशास्त्र हे मानवी कल्याणाचा अभ्यास करणारे शास्त्र आहे”.
- iii) जेव्हा कुटुंबाचे उत्पन्न खर्चापेक्षा जास्त असते तेव्हा त्यास तुटीचे अंदाजपत्रक म्हणतात.
- iv) ‘सायबर कॉफे’ हा उत्पन्नाचा एक आधुनिक मार्ग आहे.
- v) विशिष्ट किंमतीला ठरावीक कालावधीत खरेदी केलेल्या वस्तूंची संख्या म्हणजे मागणी होय.

- ब) खाली दिलेल्या कंसातील पर्यायामधून योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुर्ण करा व लिहा. [5]
- i) तृतीय क्षेत्र हे ..... क्षेत्र म्हणूनही ओळखले जाते.
(कृषी, औद्योगिक, सेवा)
- ii) सहजरित्या ..... उपलब्ध झाल्यामुळे उपभोक्त्यांच्या खर्चात वाढ होते.
(कर्ज, वेळ, वस्तू)
- iii) भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेत उत्पादन साधनांचे स्वामित्व, नियंत्रण आणि व्यवस्थापन केले जाते.
(सरकारद्वारे, समाजाद्वारे, खाजगी व्यक्तीद्वारे)
- iv) सार्वजनिक वितरण प्रणाली ..... वस्तूंच्या किंमतींवर नियंत्रण ठेवण्यास मदत करते.
(जीवनावश्यक, चैनीच्या, प्रतिष्ठेच्या)
- v) भाववाढीमुळे बचत आणि भांडवल उभारणी .....
(घटते, वाढते, विस्तारते)

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) What is meant by software? Explain the types of software with examples. Write the facilities of word processor and power point presentation. [15]

OR

Describe the concept of operating system. Explain its types and functions in detail. [15]

Q2) Write the answer of any three questions. [15]

- a) Explain the need of ICT in social life.
- b) Explain the requirement of computer laboratory.
- c) What are the uses of e-map in your day to day life?
- d) Explain Netiquettes.
- e) Differentiate between LAN and WAN.

Q3) Fill in the blanks with correct option from bracket. [10]

- a) Creating and publishing vedio content on a blog is called _____.
(Media blog, Vlog, News, None of these)
- b) Output of Printer is also called as _____.
(Soft copy, Hard copy, Dot Matrix, Facsimile)
- c) Cut, Copy, Paste are parts of _____ Menu.
(View, Format, Edit, Insert)
- d) 1 megabyte = _____.
(1024 bytes, 1024 GB, 1024 KB, 1024 MB)
- e) Looking for information on the internet is called _____.
(Skipping, Seeing, Hosting, Surfing)
- f) A software program that is used to view web pages is called _____.
(Site, Host, Link, Browser)

- g) The full form of GPRS is _____
(General Packet Radio Services, General Packet Route Services,
General Package Radio Services, General Packet Radiation Services,)
- h) _____ technology is the base of Digital Mapping Navigation system.
(VOLP, GPS, ATM, EDI)
- i) e-Mail stands for _____.
(Electric Man, Electromagnetic Mail, Electronic Mail, Engine Mail)
- j) 'C' Program is written in _____.
(HTML, Upper Case, Lower Case, Binary)

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40

प्रश्न 1) सॉफ्टवेअर म्हणजे काय? सॉफ्टवेअरचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. वर्ड प्रोसेसर व पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन या सॉफ्टवेअर मधील सुविधा लिहा. [15]

किंवा

ऑपरेटिंग सिस्टिमची संकल्पना स्पष्ट करा. त्याचे प्रकार व कार्ये सविस्तर लिहा. [15]

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]

अ) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची सामाजिक जीवनातील गरज स्पष्ट करा.

ब) संगणक कक्षासाठी आवश्यक असणाऱ्या गोष्टी कोणत्या ते स्पष्ट करा.

क) तुमच्या दैनंदिन जीवनात ई-मॅपचे उपयोग लिहा.

ड) इंटरनेट वापरातील शिष्टाचार (नेटिव्हेट्स) स्पष्ट करा.

इ) LAN आणि WAN मधील फरक लिहा.

प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

अ) ब्लॉगवर व्हिडिओ सामग्री तयार करणे आणि प्रकाशित करणे याला ..... म्हणतात.

(मिडिया ब्लॉग, व्हिलॉग, बातम्या, यापैकी काहीही नाही)

ब) प्रिंटरच्या आऊटपुटला ..... असेही म्हटले जाते.

(सॉफ्ट कॉपी, हार्ड कॉपी, डॉट मॅट्रिक्स, फॅक्सिमाइल)

क) कट, कॉपी, पेस्ट हे ..... मेनूचा भाग आहेत.

(विव्हू, फॉरमॅट, एडिट, इन्सर्ट)

ड) 1 मेगाबाईट = ...

(1024 बाईट, 1024 जी बी, 1024 के बी, 1024 एम्.बी)

इ) इंटरनेटवर माहिती शोधण्यास ..... म्हणतात.

(स्किपिंग, पाहणे, होस्टिंग, सर्फिंग)

- फ) वेब पृष्ठे पाहण्यासाठी वापरल्या जाणाऱ्या सॉफ्टवेअर प्रोग्रामला ..... म्हणतात.
(साईट, होस्ट, लिंक, ब्राऊझर)
- य) GPRS चे पूर्ण रूप ..... आहे.
(General Packet Radio Services, General Packet Route Services,
General Package Radio Services, General Packet Radiation
Services,)
- र) ..... तंत्रज्ञान डिजिटल मॅपिंग नेव्हिगेशन सिस्टिमचा पाया आहे.
(VOLP, GPS, ATM, EDI)
- ल) ई-मेल म्हणजे .....
- (Electric Man, Electromagnetic Mail, Electronic Mail, Engine Mail)
- व) 'C' प्रोग्राम हा ..... मध्ये लिहितात.
(HTML, Upper Case, Lower Case, Binary)

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

PB-4706

[Total No. of Pages : 19

[6285]-117

F.Y. B.Ed. (General)

BED - 107 : PEDAGOGY OF THE SCHOOL SUBJECTS

**(Any two from : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics and
Information and Communication Technology)**

(2015 Pattern) (CBCS) (107 - 01 to 107 - 11)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 3) *Figures to the right of the question indicate marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन्ही विषयाच्या प्रश्नपत्रिका या स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेमध्ये सोडवणे अपेक्षित आहे.*
- 3) *उजव्या बाजूकडील संख्या गुण दर्शवितात.*
- 4) *15 गुणांच्या प्रश्नांची सुमारे 400-425 शब्दांत उत्तरे लिहा.*
- 5) *5 गुणांच्या प्रश्नांची सुमारे 150 शब्दांत उत्तरे लिहा.*

P.T.O.

प्रश्न 1) 'उद्गामी व अवगामी' पद्धती म्हणजे काय? व्याकरणातील कोणत्याही एका घटकाच्या आधारे या दोन्ही पद्धतींचा वापर कसा कराल ते लिहा? [15]

किंवा

मराठी अध्यापनाची सूत्रे लिहा. मराठी अध्यापनात कोणत्याही पाच सूत्रांचा उपयोग कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) जीवन कौशल्य म्हणजे काय? विविध जीवन कौशल्यांची नावे सांगून ती विकसित करण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष सांगून तुम्ही अभ्यासलेला कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) [10]

अ) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.

ब) शालेय अभ्यासक्रमात मराठी भाषेचे स्थान स्पष्ट करा.

क) मराठी भाषा शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

ड) मराठी विषयाच्या गद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तर पर हिंदी विषय का स्थान बनाते हुए राष्ट्रभाषा अध्यापन के उद्देश्योंकी पूर्ती के लिए हिंदी अध्यापक की भूमिका स्पष्ट कीजिए । [15]

अथवा

पद्य अध्यापन के उद्देश्य लिखिए । पद्य अध्यापन की किन्ही दो पद्धतियों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

प्रश्न 2) हिंदी भाषा संरचना का स्वरूप तथा महत्व स्पष्ट करके साहित्यिक विद्या के अनुसार हिंदी भाषा की संरचना तैयार कीजिए । [15]

अथवा

हिंदी अध्यापक के सामान्य एवं विशेष गुण लिखकर हिंदी का कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौन-कौन से प्रयास करोगे (केवल - सात) ।

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) [10]

- अ) हिंदी विषय का इतिहास और भूगोल विषय के साथ समवाय सोदाहरण लिखिए ।
- ब) छात्रों में लेखन कौशल विकसित करने के लिए आप कौन-कौनसे उपक्रमों का आयोजन करोगे ।
- क) अच्छे पाठ्यपुस्तक के गुणविशेष लिखिए ।
- ड) हिंदी अध्यापन में अध्ययन स्रोतों की आवश्यकता स्पष्ट कीजिए ।

Q1) What is the place of English in secondary & higher secondary school curriculum? Explain importance of English language with special reference to functional cultural & literary roles. [15]

OR

What is the difference between curriculum & syllabus? What are the methods of constructing the curriculum of English? Which method of constructing the curriculum of English will you opt for constructing the curriculum of secondary level of Maharashtra state board schools? Explain with examples.

Q2) What is technique? What are the techniques of teaching English? Explain any two techniques of teaching English with the help of following points. [15]

- a) Concept
- b) Importance
- c) Steps
- d) Educational implications

OR

Explain the relationship between listening & speaking? What are the advantages of speaking skill? Which efforts will you take to improve English speaking skills of your students? Explain with examples.

Q3) Answer the following questions in short (Any two) : [10]

- a) What is the correlation of English with Hindi & Science?
- b) What is the educational importance of structure in English?
- c) Do you agree with the view that structural approach is better than traditional methods of teaching English? Give reasons to support your answer.
- d) How will you use mobile apps for teaching English? Explain with examples.

Q1) What is mean by content analysis? Write important factors of content analysis will you consider while teaching Sanskrit explain it with one unit of Sanskrit content of 9th Std. [15]

OR

Write the nature of Sanskrit subject. Explain the objectives of Sanskrit Subject at secondary level.

Q2) For effective Sanskrit teaching explain the importance of classification of teaching aids in Sanskrit for which teaching points charts are used as teaching aids in Sanskrit explain it with suitable examples. [15]

OR

What are the features of translation method and inductive method of Sanskrit teaching? How are translation method and inductive method useful for Sanskrit teaching?

Q3) Answer the following questions in short. (Any - 2) [10]

- a) Write down the problems in Sanskrit education.
- b) Write nature of the grammar teaching method in Sanskrit.
- c) How will you include the values and life-skills in Sanskrit teaching.
- d) Write the characteristics of an ideal Sanskrit teacher.

प्रश्न 1) आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषण करतांना लक्षात घ्यावयाच्या महत्वपूर्ण बाबी (घटक) लिहा इयत्ता 9 वी च्या संस्कृत विषयातील कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाचे स्वरूप लिहा माध्यमिक स्तरावर संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) संस्कृत अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी वर्ग अध्यापनातील शैक्षणिक साधनाचे वर्गीकरण करून महत्व स्पष्ट करा. “तक्ते” या शैक्षणिक साधनाचा वापर संस्कृतमध्ये कोणत्या घटकासाठी करता येईल ते लिहा. [15]

किंवा

संस्कृत अध्यापनाच्या अनुवाद पद्धती व उद्गामी पद्धतीची वैशिष्ट्ये कोणती आहेत? संस्कृत अध्यापनासाठी अनुवाद पद्धती व उद्गामी पद्धती कशा प्रकारे उपयुक्त आहेत ते लिहा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) संस्कृत शिक्षणातील समस्या लिहा.
- ब) संस्कृत व्याकरण अध्यापन पद्धतीचे स्वरूप लिहा.
- क) संस्कृत अध्यापनात मूल्ये व जीवनकौशल्ये यांचा अंतर्भाव तुम्ही कसा कराल?
- ड) आदर्श संस्कृत शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

Max. Marks : 40]

- 15 1 مادری زبان اردو کھانے کے اغراض و مقاصد لکھیے۔ سیکنڈری سطح پر مادری زبان اردو کے فروغ کے لئے آپ کن ہم نصابی سرگرمیوں کا انعقاد کرونگے۔

OR

- 15 2 تدریس قواعد کے طریقے لکھیے۔ سیکنڈری سطح پر قواعد کی تدریس کو موثر بنانے کے لئے آپ کن طریقوں کو اپناونگے۔
مواد کا تجزیہ کیا ہے؟ مواد کے تجزیہ کی اہمیت و ضرورت لکھیے۔ نہم جماعت کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجیے۔

OR

- 10 3 معلم اردو کی بنیادی خصوصیات لکھیے۔ قابل معلم کا کردار روز سے داریاں واضح کرتے ہوئے ایک قابل معلم بننے کے لیے آپ کن اصولوں کی پابندی کرونگے۔
مختصر جواب لکھیے۔ (کوئی دو)
(a) تدریس نظم کے طریقے لکھیے۔
(b) درسی کتاب کی خوبیاں لکھیے۔
(c) اردو زبان کا دیگر مضامین کے ساتھ رابطہ واضح کیجیے۔
(d) اخلاقی اقدار اور بنیادی عناصر کی اہمیت لکھیے۔

Q1) What are the various methods of teaching History? Explain narration & discussion method with merits and demerits. [15]

OR

What is mean by co-relation? Explain co-relation between History and following subjects.

- a) Language
- b) Geography
- c) Maths
- d) Politics

Q2) Explain learning resources for the History subject with the following points.[15]

- a) Concept
- b) Need
- c) Importance

Explain technology based learning resources in detail.

OR

Explain the various methods for construction of curriculum of History. What methods have been used to construct the curriculum of History in Maharashtra State? Discuss with examples.

Q3) Answer the following questions in short. (Any - 2) [10]

- a) Explain the types of History in brief.
- b) Write the characteristics of History teacher.
- c) Explain the importance of History Room.
- d) Explain the place of History in the higher secondary school curriculum.

प्रश्न 1) इतिहास अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? कथन व चर्चा पद्धती तिच्या फायदे व मर्यादासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? इतिहासाचा पुढील विषयांशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा.

- अ) भाषा
- ब) भूगोल
- क) गणित
- ड) राज्यशास्त्र

प्रश्न 2) इतिहास विषयाचे अध्यापन स्रोत पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) गरज
- क) महत्व

तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययन स्रोत सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

इतिहास अभ्यासक्रम रचनेच्या विविध पद्धती थोडक्यात स्पष्ट करा. महाराष्ट्र राज्याच्या इतिहासाच्या अभ्यासक्रमात कोणत्या पद्धतीचा वापर केला आहे? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) इतिहासाचे प्रकार थोडक्यात स्पष्ट करा.
- ब) इतिहास शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- क) इतिहास कक्षाचे महत्व स्पष्ट करा.
- ड) उच्च माध्यमिक शालेय अभ्यासक्रमातील इतिहासाचे स्थान स्पष्ट करा.

[Max. Marks :40

Q1) What are the various teaching methods of Geography? Explain merits, demerits and Educational importance of the following methods of Geography with suitable examples : **[15]**

- a) Field Visit
- b) Regional Method

OR

What is correlation? What is importance of correlation? Explain correlation of Geography with Science & History with suitable examples.

Q2) What is the importance of text-book? Analyse any one text-book of Geography considering the internal & external factors. **[15]**

OR

Explain the qualities of an Ideal Geography teacher. As a Geography teacher, how will you organize activities to inculcate the interest of Geography among the students.

Q3) Answer the following questions in short. (Any - 2) **[10]**

- a) Differentiate between Journey & Excursion Method.
- b) Write the place of Geography in School Curriculum.
- c) Write the importance of Geography room at secondary level.
- d) How will you use technology based learning resources while teaching subject Geography.

प्रश्न 1) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? खालील भूगोल अध्यापन पद्धतीचे फायदे मर्यादा व शैक्षणिक महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

- अ) क्षेत्रमेट
- ब) प्रादेशिक पद्धत

किंवा

समवाय म्हणजे काय? समवायाचे महत्व स्पष्ट करा. भूगोल विषयाचा विज्ञान व इतिहास विषयांशी असलेला समवाय उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) पाठ्यपुस्तकाचे महत्व स्पष्ट करा. कोणत्याही एका भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे अंतर्गत व बहिर्गत घटक लक्षात घेऊन विश्लेषण करा. [15]

किंवा

आदर्श भूगोल शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. भूगोल शिक्षक म्हणून आपण विद्यार्थ्यांमध्ये भूगोल विषयाची आवड निर्माण करण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल व कसे?

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) प्रवास पद्धत व सहल पद्धतीमधील फरक स्पष्ट करा.
- ब) भूगोलाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान लिहा.
- क) माध्यमिक स्तरावरील भूगोल खोलीचे महत्व लिहा.
- ड) भूगोल विषय शिकविताना तंत्रज्ञान आधारीत अध्ययन स्रोतांचा वापर आपण कसा कराल?

Q1) Write Nature, Scope and Place of General Science at Secondary Level. [15]

OR

Explain the concept of Curriculum and Syllabus at Secondary Level. What are the methods of construction of curriculum? Explain the methods of construction of curriculum with suitable example.

Q2) What are the methods at teaching of general science. With the help of following points explain the Demonstration method. [15]

- a) Nature
- b) Methodology
- c) Advantages
- d) Limitations

OR

Explain the Learning Resources of General Science (Any Five).

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : [10]

- a) Write any Five objectives of teaching General Science at Secondary Level.
- b) Write any 10 competencies of General Science Teacher.
- c) Explain 5-E-Learning model.
- d) Explain External Aspects of Text book Analysis.

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तरावरील सामान्य विज्ञानाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि स्थान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

माध्यमिक स्तरावर अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रमाची संकल्पना स्पष्ट करा. अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती कोणत्या? अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) सामान्य विज्ञान अध्यापनाच्या पद्धती कोणत्या? खालील मुद्यांच्या आधारे दिग्दर्शन पद्धती स्पष्ट करा. [15]

अ) स्वरूप

ब) कार्यपद्धती

क) फायदे

ड) मर्यादा

किंवा

सामान्य विज्ञानाचे कोणतेही पाच अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

अ) माध्यमिक स्तरावरील विज्ञान अध्यापनाची पाच उद्दिष्टे लिहा.

ब) सामान्य विज्ञान शिक्षकाच्या कोणत्याही दहा अभिक्षमता लिहा.

क) 5-E लर्निंग मॉडेल स्पष्ट करा.

ड) पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे बाह्यघटक स्पष्ट करा.

Q1) Explain the Experimental method of teaching Mathematics with respect to following points : **[15]**

- a) Concept & principle
- b) Steps with example
- c) Advantages & Limitations

OR

What is meant by Learning Resources? Explain any four learning resources for teaching mathematics subject at secondary level?

Q2) What is content analysis? Explain the steps of content analysis for mathematics subject with suitable examples? **[15]**

OR

What is text book? What are qualities of good text book of Mathematics? Analyze any one textbook of mathematics of any standard?

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : **[10]**

- a) Write the importance of Mathematics subject in daily life?
- b) Write competencies of Mathematics teacher?
- c) Explain objectives of Mathematics subject at secondary level?
- d) Explain the importance of 5E Learning Model?

प्रश्न 1) गणित अध्यापनाची 'प्रायोगिक पद्धती' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना आणि तत्त्वे
- ब) पायऱ्या उदाहरणासह
- क) फायदे आणि मर्यादा

किंवा

अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? माध्यमिक स्तरावर गणित विषयाच्या अध्यापनासाठी कोणतेही चार अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा?

प्रश्न 2) आशय विश्लेषण म्हणजे काय? गणित विषयासाठी आशय विश्लेषणाच्या पायऱ्या उदाहरणासह स्पष्ट करा? [15]

किंवा

पाठ्यपुस्तक म्हणजे काय? गणित विषयाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये कोणती? गणित विषयाच्या कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा?

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) गणित विषयाचे दैनंदिन जीवनातील महत्त्व लिहा.
- ब) गणित शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- क) गणित विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे स्पष्ट करा?
- ड) 5E अध्ययन प्रतिमानाचे फायदे स्पष्ट करा?

Q1) Explain objectives of teaching the subject Economics at secondary school level. As a teacher how will you co-relate the Economics subject to the other school subjects. **[15]**

OR

Explain various teaching methods to teach Economics subject. Prepare a lesson note on any Economics unit to teach through project method.

Q2) Explain Economics subject's importance in daily life. **[15]**

OR

As a Economics teacher which technology based resources you will use in your daily teaching life. Explain with suitable examples.

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : **[10]**

- a) Economical field visit
- b) Qualities of Ideal Economical Text Book.
- c) Scope of Economics subject at secondary school level.
- d) Merits of problem solving Economics teaching methods.

प्रश्न 1) माध्यमिक स्तरावर अर्थशास्त्र विषय अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. एक शिक्षक म्हणून अर्थशास्त्र विषयाची सांगड इतर शालेय विषयांशी तुम्ही कशी जोडाल. [15]

किंवा

अर्थशास्त्र अध्यापनाच्या विविध पद्धती विषद करा प्रकल्प पद्धतीवर आधारित अर्थशास्त्राचा एक पाठ घेण्यासाठी योग्य अनुरूप घटकांवर आधारित पाठटाचण तयार करा.

प्रश्न 2) दैनंदिन जीवनात अर्थशास्त्र विषयाचे महत्व विशद करा. [15]

किंवा

अर्थशास्त्राचा शिक्षक म्हणून अर्थशास्त्राच्या अध्यापनात कोणकोणते तंत्रज्ञान उपयोगात आणाल उदाहरणासहीत स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

अ) अर्थशास्त्रीय क्षेत्र भेट

ब) अर्थशास्त्राच्या आदर्श पुस्तकाची वैशिष्टे

क) माध्यमिक शालेय स्तरावर अर्थशास्त्राची व्याप्ती

ड) अर्थशास्त्र अध्यापनाच्या समस्या अकलन पद्धतीची गुण वैशिष्टे

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT)

[Max. Marks :40

Q1) What are the objectives of teaching ICT at secondary and higher secondary level? Which efforts will you take as a teacher to achieve these objectives? Explain with suitable examples. [15]

OR

Write the meaning of content analysis. Which points will you consider while doing content analysis. Do the content analysis for any one unit of Information Communication Technology.

Q2) Explain 'Experimental Method' of teaching ICT with the help of following points. [15]

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational Implications
- f) Teacher's role

OR

Explain 'Web based' learning with the help of following points.

- a) Concept
- b) Example
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational Implications

Q3) Answer the following questions in short (Any - 2) : [10]

- a) Explain the characteristics of good ICT text book.
- b) Differentiate between curriculum and syllabus.
- c) Illustrate learning resources in ICT.
- d) Explain the competencies of effective ICT Teacher.

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40

प्रश्न 1) माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक स्तरावर ICT विषयाच्या अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? ही उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषणाचा अर्थ लिहा. आशय विश्लेषण करताना तुम्ही कोणते मुद्दे विचारात घ्याल? माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयातील एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा.

प्रश्न 2) ICT विषयाच्या अध्यापनाची 'प्रायोगिक पद्धती' खालील मुद्द्यांआधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन
- फ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

वेबआधारीत अध्ययन खालील मुद्द्यांआधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) उदाहरण
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही - 2) [10]

- अ) चांगल्या ICT पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.
- क) ICT मधील अध्ययन स्रोत सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ड) प्रभावी ICT शिक्षकाच्या क्षमता स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4707

[Total No. of Pages : 4

[6285]-211

S.Y.B.Ed. (General)

**BED-201 : QUALITY AND MANAGEMENT OF
SCHOOL EDUCATION
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figure to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 150 to 175 words.*

Q1) What is meant by Management? Write the functions of Management. Explain the modern theory of Management by Henry Fayol. **[15]**

OR

What is meant by Total Quality Management (TQM) explain as a teacher how will you implement Total Quality Management (TQM) successfully in your school with the help of examples? **[15]**

Q2) Explain the qualities and roles of following Human Resource with reference to education. **[15]**

- a) Head master
- b) Supervisor
- c) Teacher

OR

What is meant by in-service and pre-service training? Write the difference and limitations between pre-service and in -service training with the help of examples. **[15]**

Q3) What is meant by school discipline? Write the causes at indiscipline. As a teacher suggest solutions on indiscipline problem. **[15]**

OR

Explain the problems of higher secondary level. As a teacher give various solutions to solve these problems. **[15]**

P.T.O.

Q4) What is meant by school records? Write the importance of school Record. Explain how will you preserve school Records? [15]

OR

Explain the structure and functions of S.S.C. and H.S.C. Board. [15]

Q5) Write short notes on the following (any 4). [20]

- a) Explain the factors of time management.
- b) Do the SWOT analysis of any one school event.
- c) What is the appropriate type of leadership according to you. Explain with the help of examples.
- d) Explain the problems of vacationalization of education.
- e) Explain the importance of co-curricular activities for students personality development.
- f) Explain the functions of C.B.S.E. Board.

Total No. of Questions : 5]

PB4707

[6285]-211

S.Y.B.Ed. (General)

BED-201 : QUALITY AND MANAGEMENT OF
SCHOOL EDUCATION

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास/

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे सुमारे 400 ते 425 शब्दात लिहा.
  - 4) 5 गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे सुमारे 150 ते 175 शब्दात लिहा.

प्र.1) व्यवस्थापन म्हणजे काय? व्यवस्थापनाची कार्ये लिहा? हेन्री फेयॉल यांची आधुनिक व्यवस्थापनाची उपपत्ती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन म्हणजे काय? शिक्षक म्हणुन तुम्ही तुमच्या शाळेत एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनाची (TQM) यशस्वीपणे अंमलबजावणी कशी कराल सोदाहरण स्पष्ट कराल. [15]

प्र.2) खालील मानवी घटकांची शैक्षणिक दृष्टीकोनातून गुणवैशिष्ट्ये व भूमिका स्पष्ट करा. [15]

अ) मुख्याध्यापक

ब) पर्यवेक्षक

क) शिक्षक

किंवा

सेवापूर्व व सेवातर्गत प्रशिक्षण म्हणजे काय? सेवापूर्व प्रशिक्षण व सेवातर्गत प्रशिक्षण यातील फरक आणि मर्यादा सोदाहरण लिहा. [15]

प्र.3) शालेय शिस्त म्हणजे काय? बेशिस्तीची कारणे सांगा? बेशिस्त कमी करण्यासाठी उपाययोजना सुचवा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक शिक्षणाच्या समस्या स्पष्ट करा. एक शिक्षक म्हणुन त्या दुर करण्यासाठी कोणकोणत्या उपाययोजना कराल? [15]

प्र.4) शालेय दफ्तर (अभिलेख) म्हणजे काय? शालेय दफ्तराचे महत्त्व सांगून तुम्ही तुमच्या शाळेत शालेय दफ्तर कसे जतन कराल? [15]

किंवा

माध्यमिक आणि उच्चमाध्यमिक शिक्षणाची संरचना आणि कार्ये स्पष्ट करा. [15]

प्र.5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (फक्त चार) [20]

- अ) वेळ व्यवस्थापनाचे घटक स्पष्ट करा.
- ब) एका शालेय उपक्रमाचे शस्त्रसंधो विश्लेषण लिहा.
- क) तुमच्या दृष्टीने योग्य नेतृत्व कोणते? ते सोदाहरण लिहा.
- ड) शिक्षणाच्या व्यावसायीकरणाच्या समस्या स्पष्ट करा.
- इ) विद्यार्थी व्यक्तिमत्त्व विकासात सहशालेय उपक्रमाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- फ) केंद्रिय माध्यमिक शिक्षण मंडळाची (C.B.S.E.) कार्ये स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4708

[6285]-212

[Total No. of Pages : 4

S.Y.B.Ed. (General)

**BED-202 : KNOWLEDGE AND CURRICULUM & LANGUAGE
ACROSS CURRICULUM
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right of the questions indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry 15 marks of answers of the same are expected to be written in about 400 to 425 words.*
- 4) *Short answers question which carry 5 marks should be answered in about 150 to 175 words each.*
- 5) *Write in neat and legible hand writing.*

Q1) What is knowledge? Explain sources of knowledge Explain interrelationship between knowledge and skill with examples. **[15]**

OR

What is whole brain approach? Explain whole brain approach with reference to following points **[15]**

- a) Characteristics
- b) Need and importance
- c) Steps used while implementing in the classroom

Q2) Explain concept and meaning and curriculum, syllabus and textbooks. How will you use the principles while developing the curriculum of secondary level? Illustrate. **[15]**

OR

Explain the Ralph tyler model of curriculum development with respect to the following points. **[15]**

- a) Planning of curriculum
- b) Curriculum design
- c) Curriculum transaction

P.T.O.

Q3) Which values are incorporated in Indian constitution? How following values can be inculcate in the students of secondary level through curricular and co-curricular activities. **[15]**

- a) Secularism
- b) Justice
- c) Fraterrity

OR

Explain Mahatma Gandhiji's Thought on curriculum of secondary education with reference to following points. **[15]**

- a) Objectives
- b) Teaching methods and evaluation
- c) Teacher student relationship

Q4) What is language? Write the importance of language in learning. What are the barriers in language learning, if school language is different from home language? As a teacher what efforts will you take to reduce them? **[15]**

OR

What is multilingualism? Explain the relevance of multilingualism in the classroom with reference to **[15]**

- a) Role of teacher
- b) Skills required by the teacher
- c) Teaching - Learning strategies

Q5) Answer the following in brief (any four) **[20]**

- a) Explain the importance of learning through dialogue in the context of J.Krishnamurthy method.
- b) Explain any four type of curriculum.
- c) Write Dr. Babasaheb Ambedkar's thought on secondary education.
- d) What efforts will you take as a teacher to develop reading skills among your students?
- e) What is need of learning of foreign language in today's context?
- f) Explain the characteristics of NCF 2005.

Total No. of Questions : 5]

PB4708

[6285]-212

S.Y.B.Ed. (General)

**BED-202 : KNOWLEDGE AND CURRICULUM & LANGUAGE
ACROSS CURRICULUM**

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे सुमारे 400 ते 425 शब्दात लिहा.
  - 4) 5 गुणांच्या प्रश्नांची उत्तरे सुमारे 150 ते 175 शब्दात लिहा.
  - 5) स्वच्छ व वाचनीय लेखन करावे.

प्र.1) ज्ञान म्हणजे काय? ज्ञाननिर्मितीचे स्रोत कोणते? ज्ञान व कौशल्य यातील सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संपूर्ण मेंदू दृष्टिकोन म्हणजे काय? खालील मुद्द्यांच्या आधारे संपूर्ण मेंदू दृष्टिकोन संकल्पना स्पष्ट करा. [15]

- अ) वैशिष्ट्ये
- ब) गरज व महत्त्व
- क) वर्गात अंमलबजावणीसाठी वापरल्या जाणाऱ्या पायऱ्या

प्र.2) अभ्यासक्रम, पाठ्यक्रम, आणि पाठ्यपुस्तक यांची संकल्पना स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रम विकसित करताना कोणत्या तत्वांचा अवलंब कराल. स्पष्ट करा. [15]

किंवा

राल्फ टायलर यांचे अभ्यासक्रम विकसनाचे प्रतिमान खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अभ्यासक्रमाचे नियोजन
- ब) अभ्यासक्रम आराखडा
- क) अभ्यासक्रम कार्यवाही

प्र.3) भारतीय राज्यघटनेत समाविष्ट असणारी मूल्ये कोणती? खालील मूल्ये माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांमध्ये अभ्यासक्रम व अभ्यासपूरक उपक्रमांद्वारे कशी रूजविता येतील ते स्पष्ट करा. [15]

- अ) धर्मनिरपेक्षता
- ब) न्याय
- क) बंधुता

किंवा

महात्मा गांधी यांचे माध्यमिक शिक्षणविषयक विचार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) शिक्षणाची उद्दिष्टे
- ब) अध्यापन पद्धती व मूल्यमापन
- क) शिक्षक-विद्यार्थी सहसंबंध

प्र.4) भाषा म्हणजे काय? भाषेचे अध्ययनातील महत्त्व लिहा. घरची भाषा व शाळेतील भाषा या वेगवेगळ्या असल्यात भाषेच्या अध्ययनामध्ये कोणते अडथळे येतात? हे अडथळे दूर करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय प्रयत्न कराल. [15]

किंवा

बहुभाषिकता म्हणजे काय? वर्गातील बहुभाषिकता खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) शिक्षकाची भूमिका
- ब) आवश्यक कौशल्ये
- क) अध्ययन - अध्यापन कार्यनीती

प्र.5) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) [20]

- अ) जे. कृष्णमूर्ती यांच्या विचारानुसार संवादाद्वारे अध्ययनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.
- ब) अभ्यासक्रमाचे कोणतेही चार प्रकार स्पष्ट करा.
- क) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे माध्यमिक शिक्षणविषयक विचार लिहा.
- ड) तुमच्या विद्यार्थ्यांचे वाचन कौशल्य विकसित करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल.
- इ) आजच्या काळात विदेशी भाषा शिकण्याची गरज काय आहे?
- फ) 2005 च्या राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखड्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

* * *

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

PB4709

[Total No. of Pages : 4

[6285]-213

S.Y.B.Ed. (General)

BED - 203 : SCHOOL AND INCLUSIVE SCHOOL

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figure to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for answer of essay type question is 400 to 425.*
- 4) *Word limit for answer of short questions is 150 to 175.*

Q1) What is inclusive education? How is mainstream school different from inclusive school? Explain the benefits of an inclusive school for: **[15]**

- a) Students
- b) Teachers
- c) Parents

OR

Write the various acts for inclusive education in India. Explain RTE and SSA with respect to inclusive education. **[15]**

Q2) What is learning disability? Which are the different types of learning disabilities? Explain instructional strategies to facilitate social, economic and cultural inclusion of these children. **[15]**

OR

What is meant by ADHD? How will you identify ADHD students in your class. How will you use the following inclusive instructional strategies to cater the needs of ADHD child. **[15]**

- a) Team teaching
- b) Blended learning

Q3) What is meant by inclusive schools? What are the challenges faced by Inclusive schools? Which activities will you implement to overcome these challenges?**[15]**

OR

What are the current issues in Inclusion? How is parental attitude and community awareness important for inclusion? Explain. **[15]**

P.T.O.

Q4) Explain in detail the role of teacher educators for facilitating inclusive education.[15]

OR

For the inclusion of all students in the classroom, as a teacher how will you develop the following competencies : [15]

- a) Knowledge
- b) Skill
- c) Attitude

Q5) Answer the following (any four) [20]

- a) What are the assistive technologies used for the hearing impaired?
- b) How will you develop an inclusive culture in your school?
- c) What are the characteristics of an integrated school?
- d) Explain the steps of IEP
- e) What infrastructural facilities should be available in an inclusive school?
- f) What is the importance of inservice training programme for inclusive teacher?

* * *

Total No. of Questions : 5]

PB4709

[6285]-213

S.Y.B.Ed. (General)

BED - 203 : SCHOOL AND INCLUSIVE SCHOOL

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
  - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
  - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 400 ते 425 शब्द आहे.
  - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 150 ते 175 शब्द आहे.

प्र.1) समावेशक शिक्षण म्हणजे काय? समावेशक शाळेपेक्षा मुख्य प्रवाहातील शाळा कशा प्रकारे भिन्न आहेत? खालील घटकासाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे स्पष्ट करा. [15]

- अ) विद्यार्थी
- ब) शिक्षक
- क) पालक

किंवा

भारतातील समावेशक शिक्षणासाठी असणारे कायदे लिहा. समावेशक शिक्षणाशी संबंधित RTE (शिक्षण हक्क) आणि SSA (सर्व शिक्षा अभियान) स्पष्ट करा. [15]

प्र.2) अध्ययन अक्षमता म्हणजे काय? अध्ययन अक्षमतेचे विविध प्रकार कोणते? या मुलांच्या सामाजिक, आर्थिक आणि सांस्कृतिक समावेशनास चालना देण्यासाठी असलेल्या अनुदेशन योजना स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ए.डी.एच.डी. म्हणजे काय? तुमच्या वर्गातील ए.डी.एच.डी. असलेले विद्यार्थी कसे शोधाल. ए.डी.एच.डी. विद्यार्थ्यांच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी खालील समावेशक अनुदेशन योजनांचा वापर कसा कराल. [15]

- अ) सांघिक अध्यापन
- ब) मिश्रित अध्ययन

प्र.3) समावेशक शाळा म्हणजे काय ? समावेशक शाळे समोरील आव्हाने कोणती ? त्या आव्हानावर मात करण्यासाठी आपण कोणते उपक्रम राबवाल ? [15]

किंवा

समावेशनाचे सद्यः स्थितीतील महत्त्वाचे मुद्दे (Issues) कोणते ? समावेशनासाठी पालकांचा दृष्टीकोन आणि सामाजिक जाणीव कशा प्रकारे महत्त्वाची ठरते ? स्पष्ट करा. [15]

प्र.4) समावेशक शिक्षणाला चालना देण्यासाठी शिक्षक प्रशिक्षकांची भूमिका सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

वर्गामध्ये सर्व विद्यार्थ्यांचा समावेश व्हावा यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही खालील क्षमता कशा विकसित कराल ? [15]

अ) ज्ञान

ब) कौशल्य

क) वृत्ती

प्र.5) खालील प्रश्नाची उत्तरे लिहा (कोणतेही चार) [20]

अ) श्रवणदोष असणाऱ्यांसाठी कोणकोणते सहाय्यक तंत्रज्ञान वापरले जाते.

ब) तुम्ही तुमच्या शाळेमध्ये समावेशक संस्कृती कशी विकसित कराल.

क) एकात्मिक शाळेची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ?

ड) आई.इ.पी (IEP) च्या पायऱ्या स्पष्ट करा.

इ) समावेशक शाळेमध्ये कोणत्या भौतिक सुविधा असणे आवश्यक आहे.

फ) समावेशक शिक्षकांसाठी सेवांतर्गत प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे महत्त्व काय आहे ?

* * *

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 40]

PB4710

[6285]-214

Second Year B.Ed. (General)

**BED 204 : UNDERSTANDING DISCIPLINES AND SCHOOL
SUBJECTS**

(2015 Pattern) (Elective) (204 - 01 to 204 - 10)

- 01) Guidance & Counselling
- 02) Education for Human Rights & Peace Education
- 03) Women Education
- 04) Life Long Education
- 05) Population Education & Family Life Education
- 06) Education for Sustainable Development & Environment Education
- 07) Disaster Management
- 08) Inclusive Education
- 09) Introduction to Education Research
- 10) Water, Air & Energy Education

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answers in about 130-150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 4) *15 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 400-425 शब्दांत लिहा.*
- 5) *5 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर सुमारे 130-150 शब्दांत लिहा.*

P.T.O.

Total No. of Questions : 5]

GUIDANCE & COUNSELLING

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the concept of guidance. Write any five principles of guidance with an example. [15]

OR

What is mean by vocational guidance? Write the need and importance of educational and vocational guidance. Explain the utility of both at school level with an examples.

Q2) What is counselling? Write the types of counselling. Explain difference between guidance and counselling. [15]

OR

Expalin the difference between Individual counselling and group counselling. How will you use both Kinds of counselling at school level. Explain with an example.

Q3) Explain the sociometric technique and Dramatization technique in guidance with the help of following points. [15]

- a) Concept
- b) Merits and limitations
- c) Utility in guidance

OR

Explain any two inventories and tests of guidance with the help of following points.

- a) Concept
- b) Merits and limitations
- c) Utility in guidance

Q4) Write the types of children with special needs. Explain how will you do counselling of a Physically handicapped pupil and their parents. **[15]**

OR

State any two problems at Adolescence stage. How will you solves those problems with the help of Guidance and counselling.

Q5) Write short notes on. (any four) **[20]**

- a) Importance of seven point plan in guidance.
- b) Role of school in guidance.
- c) Limitation of observation technique.
- d) Qualities of school counsellor.
- e) Importance of cumulative records in guidance.
- f) Difference between structured and unstructured interview.

* * *

मार्गदर्शन आणि समुपदेशन

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) मार्गदर्शनाची संकल्पना स्पष्ट करा. मार्गदर्शनाचे कोणतेही पाच तत्त्वे उदाहरणासह लिहा. [15]

किंवा

व्यावसायिक मार्गदर्शन म्हणजे काय? शैक्षणिक व व्यावसायिक मार्गदर्शनाची गरज व महत्त्व लिहा. दोहोंची शालेय स्तरावरील उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट लिहा.

प्रश्न 2) समुपदेशन म्हणजे काय? समुपदेशनाचे प्रकार लिहा मार्गदर्शन आणि समुपदेशनातील फरक स्पष्ट करा. [15]

किंवा

वैयक्तिक समुपदेशन व समूह समुपदेशन यातील फरक स्पष्ट करा. दोन्ही समुपदेशन पद्धतीचा शालेय स्तरावर उपयोग कसा कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) मार्गदर्शनातील समाजमिती तंत्र आणि नाट्यीकरण तंत्र पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) संकल्पना

ब) गुण आणि मर्यादा

क) मार्गदर्शनातील उपयुक्तता

किंवा

मार्गदर्शनातील कोणतेही दोन शोधिका आणि कसोटी पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) संकल्पना

ब) गुण आणि मर्यादा

क) मार्गदर्शनातील उपयुक्तता.

प्रश्न 4) विशेष गरजायुक्त बालकांचे प्रकार लिहा. शारीरिक अपंग असणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे आणि त्यांच्या पालकांचे समुपदेशन आपण कसे कराल? [15]

किंवा

कुमारवस्थेतील कोणतेही दोन समस्या सांगा. मार्गदर्शन आणि समुपदेन अंतर्गत त्या समस्यांचे निराकरण कसे कराल.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) सप्तसूत्री योजनेचे मार्गदर्शनातील महत्त्व
- ब) मार्गदर्शनातील शाळेची भूमिका
- क) निरीक्षण तंत्राच्या मर्यादा
- ड) शालेय समुपदेशकाची गुणवैशिष्ट्ये
- इ) संकलीत नोंदपत्रकाचे मार्गदर्शनातील महत्त्व
- फ) संरचित आणि असंरचित मुलाखतीतील फरक

* * *

Total No. of Questions : 5]

EDUCATION FOR HUMAN RIGHTS & PEACE EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the concept of human right education with following points? [15]

- a) Meaning
- b) Definitions
- c) Needs
- d) Significance
- e) Pedagogy for human right education

OR

What is human right commission? Explain the national & state level human right commission with following points.

- a) Establishment
- b) Tenure
- c) Structure
- d) Functions
- e) Focus group

Q2) What are the Human rights of aged & disabled? Explain the concept of aged & disabled Human right with following points? [15]

- a) Meaning
- b) Definitions
- c) Need
- d) Importance

OR

What are the human rights of minorities? Explain the concept of minorities with following points?

- a) Meaning
- b) Definitions
- c) Need
- d) Importance

Q3) What is the philosophy of peace? Explain the initiatives of Dalai Lama to maintain the international & national peace, with examples. **[15]**

OR

What is peace education? Explain the concept of peace education with following points?

- a) Meaning
- b) Concept
- c) Needs
- d) Importance

Q4) Enlist the various role of peace teacher. As a peace teacher how you can play your role in day to day life? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

What is peace? What are the challenges inforat of peace & peace education, explain with suitable examples.

Q5) Short note (any four) **[20]**

- a) Human Rights Act - 1993
- b) Human Rights of economically disadvantaged
- c) Human Right of women
- d) Thoughts of Gandhi's on peace
- e) Skills of peace teacher
- f) Social Justice

* * *

Total No. of Questions : 5]

मानवी हक्क शिक्षण आणि शांततेसाठी शिक्षण

[एकूण गुण: 80]

प्रश्न 1) मानवी हक्क शिक्षणाची संकल्पना खालील मुद्द्यांमध्ये स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) गरज
- ड) महत्त्व
- इ) मानवी हक्क शिक्षणासाठी अध्यापन कार्यनीति

किंवा

मानवी हक्क आयोग म्हणजे काय? राष्ट्रीय व राज्य स्तरीय मानवी हक्क आयोगाची संकल्पना खालील मुद्द्यांमध्ये स्पष्ट करा.

- अ) स्थापना
- ब) कालावधी
- क) संरचना
- ड) कार्ये
- इ) लक्ष्य गट

प्रश्न 2) जेष्ठांचे व दिव्यांगांचे मानवी हक्क म्हणजे काय? जेष्ठ व दिव्यांगांचे मानवी हक्क खालील मुद्द्यांमध्ये स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) गरज
- ड) महत्त्व

किंवा

अल्पसंख्याकांचे मानवी हक्क म्हणजे काय? अल्पसंख्याकांच्या मानवी हक्काची संकल्पना खालील मुद्द्यांमध्ये स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) गरज
- ड) महत्त्व

प्रश्न 3) शांततेचे तत्त्वज्ञान म्हणजे काय? ढलाई लामा याचे आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय शांतता प्रस्थापित करण्यासाठीचे प्रयत्न विविध उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शांततेचे शिक्षण म्हणजे काय? शांततेच्या शिक्षणाची संकल्पना खालील मुद्द्यांमध्ये स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
- ब) व्याख्या
- क) गरज
- ड) महत्त्व

प्रश्न 4) शांतता शिक्षकाच्या भूमिकांची यादी करून एक शांतता शिक्षक म्हणून आपण दैनंदिन कामकाजात भूमिकांचे कसे निर्वहन कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शांतता म्हणजे काय? शांतता शिक्षण आणि शांततेसमोरील आव्हाने कोणती आहेत ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) मानवी हक्क कायदा - 1993
- ब) आर्थिकदृष्ट्या दुर्बलांचे मानवी हक्क
- क) महिलांचे मानवी हक्क
- ड) गांधीजीचे शांततविषयक विचार
- इ) शांतता शिक्षकाची कौशल्ये
- फ) सामाजिक न्याय

* * *

Total No. of Questions : 5]

WOMEN EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) What is meant by women education? Explain need and importance of women education. [15]

OR

What is meant by women education? Explain the current issues in women education? Suggest remedies for women education.

Q2) Explain the history of women education in ancient India with the help of following points. [15]

- a) Place of women in society.
- b) Nature of women in education
- c) scope of women education

OR

Explain the development of women education during the medieval times and state the obstacles for women education during the mughal regime.

Q3) What were Raja Ram Mohan Roy's efforts in spreading of western education in India? Explain his contribution to women education. [15]

OR

Explain the views of Dr.B.R. Ambedkar on education with reference to women education.

Q4) Explain the current issues in women education and women empowerment. Suggest remedies for women empowerment through education. **[15]**

OR

Explain in detail the recommendations of any two commissions for women education.

Q5) Answer the following. (any four) **[20]**

- a) National Policy on education.
- b) Objective of women education.
- c) Programs for the betterment of women education.
- d) Present condition of women education in modern India.
- e) Mahatma Phule's views on women education.
- f) Problems related to women education.

* * *

Total No. of Questions : 5]

स्त्री शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) स्त्री शिक्षण म्हणजे काय? स्त्री शिक्षणाची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

स्त्री शिक्षण म्हणजे काय? सद्यस्थितीतील स्त्री-शिक्षणातील समस्या स्पष्ट करा. स्त्री शिक्षणातील समस्या सोडविण्यासाठी उपाय सूचवा.

प्रश्न 2) प्राचीन भारतातील स्त्री शिक्षणाचा इतिहास खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) स्त्रीचे समाजातील स्थान

ब) स्त्री शिक्षणाचे स्वरूप

क) स्त्री शिक्षणाची व्याप्ती

किंवा

मध्ययुगीन काळातील स्त्री शिक्षणाचा विकास स्पष्ट करा आणि मुघल साम्राज्यामधील स्त्री शिक्षणाची अडथळे सांगा.

प्रश्न 3) भारतामध्ये पाश्चात्य शिक्षणाच्या प्रसारामध्ये राजा राम मोहन रॉय यांचे प्रयत्न काय होते? त्यांचे स्त्री शिक्षणातील योगदान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

डॉ. बी. आर. आंबेडकर यांचे स्त्री-शिक्षणासंदर्भातील शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) स्त्री शिक्षण आणि महिला सबलीकरणातील सद्यस्थितीतील समस्या स्पष्ट करा. महिला सबलीकरणाचे शिक्षणाद्वारे उपाय सुचवा. [15]

किंवा

स्त्री शिक्षणाबाबत कोणत्याही दोन अयोगाच्या शिफारशी स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) राष्ट्रीय शैक्षणिक आयोग
- ब) स्त्री शिक्षणांची उद्दिष्टे
- क) स्त्री शिक्षणाच्या उन्नतीसाठीचे उपक्रम
- ड) आधुनिक भारतातील स्त्रीशिक्षणाची सद्यस्थिती
- इ) महात्मा फुले यांचे स्त्री-शिक्षण विषयक विचार
- फ) स्त्री शिक्षणाच्या समस्या

* * *

Total No. of Questions : 5]

LIFE LONG EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Explain the concept of lifelong learning. Explain the developing skills for lifelong learning and as a teacher how will you inculcate these skills in students. [15]

OR

What is mean by lifelong learning? Write the importance of 'Family Learning' and 'Work force learning' for lifelong learning.

Q2) What is the need of continuous improvement in school? As a teacher which effects you will take for keeping everybody up to date. Explain with examples. [15]

OR

Explain the nature of guidance and counseling for creating environment for learning .

Q3) Which are the tools and techniques for lifelong learning? Explain any two tools with examples. [15]

OR

Explain the following tools and techniques for lifelong learning.

- a) Recognizing the needs of people
- b) Learning organization
- c) Personal learning action plan

Q4) Explain the Carl Rogers learning theory with examples and write the educational importance of it. **[15]**

OR

Explain the Pavlov's learning theory and write educational importance of it.

Q5) Answer the following (any four) **[20]**

- a) Family education for lifelong learning.
- b) Write the need of lifelong learning for human resources development.
- c) Basic skills for lifelong learning.
- d) Importance of lifelong learning.
- e) Educational importance of Gagne's learning theory.
- f) Explain the tool of 'learning to learn and learning to live'?

* * *

Total No. of Questions : 5]

आजीवन शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) आजीवन शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. आजीवन शिक्षणासाठी विकास कौशल्य संकल्पना स्पष्ट करा. एक शिक्षक म्हणून तुम्ही विकास कौशल्ये तुमच्या विद्यार्थ्यांत कश्या प्रकारे रूजवाल.[15]

किंवा

आजीवन अध्ययन म्हणजे काय? आजीवन अध्ययनासाठी 'कौटुंबिक अध्ययन' आणि 'कार्यशक्ती अध्ययनाचे' महत्त्व लिहा.

प्रश्न 2) शाळेतील सातत्यपूर्ण सुधारणेची गरज काय आहे? सर्वजण परिपूर्ण कसे होतील , यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मार्गदर्शन व समुपदेशनासाठी पर्यावरणीय अध्ययनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) आजीवन अध्ययनाची साधने व तंत्रे कोणती? कोणतीही दोन साधने उदाहरणासह स्पष्ट करा.[15]

किंवा

आजीवन अध्ययनातील खालील साधने व तंत्रे स्पष्ट करा.

अ) लोकांच्या गरजा ओळखणे

ब) शिक्षणसंस्था

क) वैयक्तिक शिक्षण कृती योजना

प्रश्न 4) कॉर्ल रॉजर्स यांची अध्ययन उपपत्ती उदाहरणासह स्पष्ट करा आणि या उपपत्तीची शैक्षणिक उपयुक्तता लिहा. [15]

किंवा

पावलॉव्ह यांची अध्ययन उपपत्ती स्पष्ट करून त्याचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) आजीवन अध्ययनासाठी कौटुंबिक शिक्षण.
- ब) आजीवन अध्ययनासाठी मानवी संसाधन विकासाची गरज लिहा.
- क) आजीवन अध्ययनासाठी मुलभूत कौशल्ये.
- ड) आजीवन अध्ययनाचे महत्त्व.
- इ) गॅनेच्या अध्ययन उपपत्तीचे शैक्षणिक महत्त्व.
- फ) 'अध्ययनासाठी शिक्षण आणि जगण्यासाठी अध्ययन' हे साधन स्पष्ट करा.

* * *

Total No. of Questions : 5]

POPULATION EDUCATION & FAMILY LIFE EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) What is population education? Explain objectives, need and importance of population education. **[15]**

OR

Why population education is essential for Indian education system? As a teacher, how will you inculcate population education among your students.

Q2) What are the problems of population? Suggest planning and remedies for population control. **[15]**

OR

What is Human Resource development? Explain the role of HRD in Population control and qualities of population in Indian.

Q3) Explain the concept of family life education. Write the objectives of family life education for various age groups. **[15]**

OR

Explain the concept of value education as a part of family life education. Write philosophy goals and significance of family life education.

Q4) What is Human sexuality? Explain need and importance of sexual health. **[15]**

OR

What is sexually transmitted diseases? Explain causes and implications to individuals?

Q5) Answer the following (any four).

[20]

- a) Structure of Indian population.
- b) Environmental problems of population.
- c) Importance of communication in family.
- d) NGO initiatives in sexuality education.
- e) Population control.
- f) World population.

* * *

Total No. of Questions : 5]

लोकसंख्या शिक्षण आणि कौटुंबिक जीवन शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) लोकसंख्या शिक्षण काय आहे? लोकसंख्या शिक्षणाची उद्दिष्टे, गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भारतीय शिक्षण व्यवस्थेत लोकसंख्या शिक्षण का महत्त्वाचे आहे? एक शिक्षक म्हणून तुम्ही विद्यार्थ्यांमध्ये लोकसंख्या शिक्षण कसे रूजवाल?

प्रश्न 2) लोकसंख्येच्या समस्या काय आहेत? लोकसंख्या नियंत्रणासाठी नियोजन आणि उपाययोजना सूचवा. [15]

किंवा

‘मानव संसाधन विकास’ म्हणजे काय? लोकसंख्या नियंत्रणात मानव संसाधन विकासाची भूमिका स्पष्ट करा आणि भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये लिहा.

प्रश्न 3) कौटुंबिक जीवन शिक्षण संकल्पना स्पष्ट करा. विविध वयोगटासाठी कौटुंबिक जीवन शिक्षणाची उद्दिष्टे लिहा. [15]

किंवा

कौटुंबिक जीवन शिक्षणाचा एक भाग म्हणून मूल्य शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. कौटुंबिक जीवन शिक्षणाचे तत्त्वज्ञान, ध्येय आणि महत्त्व लिहा.

प्रश्न 4) मानवी लैकिंगता म्हणजे काय? लैंगिक आरोग्याची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

लैंगिक संक्रमित रोग काय आहेत? व्यक्तिगत रित्या त्याची कारणे आणि परिणाम स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या. (कोणतेही चार)

[20]

- अ) भारतीय लोकसंख्येची संरचना
- ब) लोकसंख्येच्या पर्यावरणीय समस्या
- क) कुटुंबात संप्रेषणाचे महत्त्व
- ड) निमशासकीय संघटनांचा लैंगिकता शिक्षणातील पुढाकार
- इ) लोकसंख्या नियंत्रण
- फ) जागतिक लोकसंख्या

Total No. of Questions : 5]

**EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT &
ENVIRONMENTAL EDUCATION**

[Max. Marks : 80

Q1) What is biological control? Explain with example biological control with respect to sustainable agriculture. **[15]**

OR

Explain sustainable development with respect to following points.

- a) Meaning
- b) Need
- c) Importance
- d) Teacher's role

Q2) What is meant by Environmental degradation? Explain with example impact of Environmental degradation on health of people. **[15]**

OR

Explain Environmental Education with respect to following points.

- a) Scope
- b) Need
- c) Importance

Q3) What is ecosystem? Write the structure and function of ecosystem in detail. **[15]**

OR

What is adaptation? Explain with example the relation between adaptation and its surrounding environment in living beings.

Q4) What are the effects of deforestation on Human Life? Which activities you will implement for creating awareness among students for conservation of plants. **[15]**

OR

What do you mean by water pollution? What are the various reasons of water pollution? Explain in detail the role of Individual in prevention of water pollution.

Q5) Write in short notes (any four). **[20]**

- a) Sustainable use of forest products
- b) Greening the text book
- c) Earth: The living plant
- d) Wild life protection act
- e) Role of Teacher as a environmental educator.
- f) Impact of Government developmental projects on Biodiversity conservation.

* * *

शाश्वत विकास आणि पर्यावरण शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) जैव नियंत्रण म्हणजे काय? जैव नियंत्रण ही संकल्पना शाश्वत शेती या मुद्द्याच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शाश्वत विकास खालील मुद्द्याच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
- ब) गरज
- क) महत्त्व
- ड) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 2) पर्यावरणाचा व्हास म्हणजे काय? पर्यावरण व्हासाचा मानवाच्या आरोग्यावर होणारा प्रभाव सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पर्यावरण शिक्षण खालील मुद्द्याच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) स्वरूप
- ब) गरज
- क) महत्त्व

प्रश्न 3) परिसंस्था म्हणजे काय? परिसंस्थेचे रचना व कार्य सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अनुकूलन म्हणजे काय? सजीवांमधील अनुकूलन आणि त्यांच्या सभोतालची परिस्थिती यातील संबंध विविध उदाहरणांद्वारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) जंगल तोडीचे मानवी जीवनावर कोण कोणते परिणाम होतात? वृक्ष संवर्धनासाठी तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये जाणीव जागृती निर्माण करण्यासाठी कोणते उपक्रम राबवाल ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

जल प्रदूषण म्हणजे काय? जल प्रदूषणाची विविध कारणे कोण कोणती? जल प्रदूषण रोखण्यासाठी व्यक्तीची भूमिक सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) वन्य उत्पादनाचे शाश्वत विकास
- ब) पाठ्यपुस्तकाचे हरितीकीरण
- क) पृथ्वी-एक जैविक ग्रह
- ड) वन्य जीव संरक्षण कायदा
- इ) पर्यावरण प्रशिक्षक म्हणून शिक्षकाची भूमिका
- फ) शासनाच्या विकासात्मक प्रकल्पांचा जैव विविधता संवर्धनावर पडणारा प्रभाव.

* * *

Total No. of Questions : 5]

DISASTER MANAGEMENT

[Max. Marks : 80

Q1) What do you mean by disaster? Explain man - made disaster, how will you sensitise the students regarding man - made disaster occurring in the school.[15]

OR

Write a detailed note on Disaster Management Act 2005 with the help of following points.

- a) Provisions
- b) Implementation
- c) Advantages
- d) Criticism/your opinion

Q2) What is the concept of disaster preparedness? Explain the disaster preparedness at individual and society level. How will you prepare your self for hospitals. [15]

OR

Explain process of disposal of Dead and maintaining the records with suitable examples in disaster management.

Q3) Explain the role of community in disaster management. How will you get an effectivelly community help in disaster management? Describe with suitable examples. [15]

OR

Explain the concept of risk Reduction. As a teacher how will you effectively plan the disaster risk reduction process in school.

Q4) Explain the importance of preventive disaster management. Write the long term activities for flood and earthquake. **[15]**

OR

Explain the role of teacher and school in the disaster management.

Q5) Write in short notes (Any Four) : **[20]**

- a) Steps of disaster management.
- b) Explain the utility activities at ground zero security.
- c) Which factors should be incorporated in curriculum for disaster risk reduction.
- d) Write central Government policies for disaster management.
- e) Formation and deploying of rescue teams.
- f) Cycle of disaster management.

* * *

आपत्ती व्यवस्थापन

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) आपत्ती म्हणजे काय? मानवनिर्मित आपत्ती स्पष्ट करा. शाळेमध्ये उत्पन्न होणाऱ्या मानवनिर्मित आपत्तीबाबत तुम्ही विद्यार्थ्यांना कशा प्रकारे जागरूक कराल? [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापन कायदा 2005 खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) कायद्यातील तरतुदी
- ब) अंमलबजावणी
- क) फायदे
- ड) समिक्षा/तुमचे मत

प्रश्न 2) 'आपत्ती सज्जता' ही संकल्पना काय आहे? वैयक्तिक व सामाजिक पातळीवर आपत्ती सज्जता स्पष्ट करा. तुम्ही रूग्णालयासाठी स्वतःची सज्जता कशी कराल. [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये मृतांची विल्हेवाट व त्याच्या नोंदी कशा प्रकारे केल्या जातात ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये समाजाची भूमिका स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये तुम्ही समाजाची मदत परिणामकारकरित्या कशी घ्याल ते सुयोग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आपत्तीची जोखीम कमी करणे ही संकल्पना स्पष्ट करून एक शिक्षक म्हणून तुम्ही शाळेत आपत्तीची जोखीम कमी करण्यासाठीची प्रक्रिया परिणामकारकरित्या कशी राबवाल.

प्रश्न 4) प्रतिबंधात्मक आपत्ती व्यवस्थापनाचे महत्त्व स्पष्ट करा. पूर आणि भूकंपासाठी आपत्ती व्यवस्थापनाच्या संदर्भात दीर्घकालीन उपक्रम लिहा. [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये शिक्षकांची व शाळेची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

[20]

- अ) आपत्ती व्यवस्थापनाच्या पायऱ्या.
- ब) संपूर्ण सुरक्षिततेसाठी उपयुक्त उपक्रम स्पष्ट करा.
- क) आपत्तीची जोखीम कमी करण्यासाठी अभ्यासक्रमात कोणत्या घटकांचा अंतर्भाव करावा.
- ड) केंद्र सरकारचे आपत्ती व्यवस्थापन विषयक धोरण लिहा.
- इ) बचाव दलाची निर्मिती व कार्यवाही.
- फ) आपत्ती व्यवस्थापनाचे चक्र

Total No. of Questions : 5]

INCLUSIVE EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the following concepts with suitable examples. **[15]**

- a) Mainstreaming Education
- b) Integrated Education
- c) Inclusive Education

OR

Write in detail about the following policies with reference to special and Inclusive education.

- a) R.T.E. - 2009
- b) SSA, National curriculum framework 2005
- c) UNESCO - Salamanka statement of framework 1994

Q2) What are the philosophical approaches to Inclusive Education? As a teacher. How will you use them in your teaching learning process. **[15]**

OR

Explain the concept of inclusive education. Write in detail need, importance of principles of Inclusive Education.

Q3) Explain the following competencies among teachers in the development of Inclusive Education. **[15]**

- a) Knowledge
- b) Self-efficacy
- c) Skill regarding Inclusion

OR

Elaborate the need of positive attitude development among teachers, parents, students, and society towards Inclusive Education.

Q4) What is an ideal Inclusive school? Explain on ideal inclusive school with respect to **[15]**

- a) Physical resources
- b) Human resources

OR

As a teacher, How will you use the following instructional strategies for effective Inclusive Education?

- a) Collaborative learning
- b) Peer learning
- c) Team teaching

Q5) Write short answers (any four) **[20]**

- a) Explain the concept and importance of disability.
- b) Role of PWD in Inclusive school
- c) Write a note on Inclusive classroom.
- d) Explain the social skill required successful Inclusive education.
- e) What are the characteristics of an ideal Inclusive school.
- f) Benefits of inclusion to differently abled students.

* * *

Total No. of Questions : 5]

सर्वसमावेशक शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) खालील संकल्पना योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

अ) मुख्य प्रवाहातील शिक्षण

ब) एकात्म शिक्षण

क) समावेशक शिक्षण

किंवा

विशेष आणि समावेशक शिक्षणाच्या संदर्भात खालील धोरणासंबंधी सविस्तर लिहा.

अ) आर. टी. इ. (शिक्षण हक्क कायदा) 2009

ब) एस.एस.ए, राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा 2005

क) युनेस्को सॅलमान्का स्टेटमेंट आणि फ्रेमवर्क 1994

प्रश्न 2) सर्वसमावेशक शिक्षणाचे तात्वीक मार्म (approaches) कोणते आहेत? एक शिक्षक म्हणून तुम्ही त्या तात्वीक मार्गांचा अध्यापन अध्ययनात कसा उपयोग कराल? [15]

किंवा

समावेशक शिक्षण संकल्पना स्पष्ट करा. सर्वसमावेशक शिक्षणाची गरज, महत्त्व, तत्वे सविस्तर लिहा.

प्रश्न 3) सर्वसमावेशक शिक्षणाच्या विकासासाठी शिक्षकातील खालील क्षमता (Competencies) स्पष्ट करा. [15]

अ) ज्ञान

ब) स्व-सामर्थ्य

क) समावेशना संदर्भातील कौशल्य

किंवा

समावेशक शिक्षणाबाबत शिक्षक, पालक, विद्यार्थी, समाप्त यांच्यात सकारात्मक दृष्टीकोन विकासाची गरज विशद करा.

प्रश्न 4) आदर्श समावेशक शाळा म्हणजे काय? आदर्श समावेशक शाळा खालील घटकांच्या संदर्भात स्पष्ट करा. [15]

- अ) भौतिक सुविधा
- ब) मानवी सुविधा

किंवा

एक शिक्षक म्हणून, परिणामकारक समावेशक शिक्षणासाठी खालील अनुदेशनात्मक (कार्यनीती) प्रयुक्त्या तुम्ही कशा उपयोगात आणाला?

- अ) सहकार्यात्मक अध्ययन
- ब) समवयस्क मित्र अध्ययन
- क) सांघिक अध्यापन

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) दिव्यांक (Disability) संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) समावेशक शिक्षणामध्ये PWD ची भूमिका
- क) समावेशक वर्गावर टिप लिहा.
- ड) यशस्वी समावेशक शिक्षणासाठी आवश्यक सामाजिक कौशल्ये स्पष्ट करा.
- इ) आदर्श सर्वसमावेशक शाळेची वैशिष्ट्ये काय आहेत?
- फ) असाधारण क्षमता असणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी समावेशनाचे फायदे.

* * *

Total No. of Questions : 5]

INTRODUCTION TO EDUCATIONAL RESEARCH

[Max. Marks : 80

Q1) a) What is Educational Research? Write characteristics of educational research. (any 6) [7]

b) Explain educational research fields (any 4). [8]

OR

a) What is educational research? Explain research cycle with figure.

b) Explain the concept, characteristics, need and importance of educational research.

Q2) What are approaches of educational research? Explain concept, need, importance and application of applied research. [15]

OR

Explain concept of action research. Explain steps and importance of action research with examples.

Q3) What is survey method? Explain characteristics and steps of survey method.[15]

OR

What is experimental design? Explain single group design and two group design with example.

Q4) Write concept of population and sample. Explain probabilistic sampling method in educational research. (any 5) **[15]**

OR

Explain observational techniques of educational research with the help of following points.

- a) Concept
- b) Characteristics
- c) Merits
- d) Demerits

Q5) Write answers of the following questions (any 4) **[20]**

- a) Explain types of non-probabilistic method of sampling (any 2).
- b) Explain two types of hypotheses.
- c) Write concept and need of fundamental research.
- d) Write need of review of related literature.
- e) Explain types of variables of educational research.
- f) Explain concept & importance of rating scale.

* * *

Total No. of Questions : 5]

शैक्षणिक संशोधनाची ओळख

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) अ) शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय? शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये लिहा. (कोणतेही - 6)[7]

ब) शैक्षणिक संशोधनाची क्षेत्रे स्पष्ट करा. (कोणतेही - 4) [8]

किंवा

अ) शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय? संशोधन चक्र आकृतीच्या साहाय्याने स्पष्ट करा.

ब) शैक्षणिक संशोधनाची संकल्पना, वैशिष्ट्ये, गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) शैक्षणिक संशोधनाचे दृष्टिकोण कोणते? उपयोजित संशोधनाची संकल्पना, गरज, महत्त्व आणि उपयोजन स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कृतिसंशोधनाची संकल्पना स्पष्ट करा. कृतिसंशोधनाच्या पायऱ्या आणि महत्त्व उदाहरणाच्या साहाय्याने स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) सर्वेक्षण पद्धती म्हणजे काय? सर्वेक्षण पद्धतीची वैशिष्ट्ये आणि पायऱ्या स्पष्ट करा. [15]

किंवा

प्रायोगिक अभिकल्प म्हणजे काय? एकल गट अभिकल्प आणि द्विगट अभिकल्प उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) जनसंख्या आणि नमुना यांच्या संकल्पना लिहा. शैक्षणिक संशोधनातील संभाव्यता नमुना निवडीच्या पद्धती स्पष्ट करा (कोणत्याही 5) [15]

किंवा

शैक्षणिक संशोधनातील निरीक्षण तंत्र खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) गुण
- ड) मर्यादा

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) असंभाव्यता नमुना निवड पद्धतीचे प्रकार स्पष्ट करा. (कोणतेही दोन)
- ब) परिकल्पनेचे दोन प्रकार स्पष्ट करा.
- क) मूलभूत संशोधनाची संकल्पना आणि गरज लिहा.
- ड) संशोधन संबंधित साहित्याच्या आढाव्याची गरज लिहा.
- इ) शैक्षणिक संशोधनाच्या चलांचे प्रकार उदाहरणा सहित स्पष्ट करा.
- फ) पदनिश्चयन श्रेणीची संकल्पना आणि महत्त्व स्पष्ट करा.

* * *

Total No. of Questions : 5]

WATER, AIR AND ENERGY EDUCATION

[Max. Marks : 80

Q1) Explain the concept of Water education. How will you implement the concept of water education? Which activities will you arrange in your school? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

What is energy education? Write the main sources of energy. Explain the role of teacher for conservation of energy resources.

Q2) Which are the water resources? Write the need to conservation of water resources. Which activities will you conduct in your school for conservation of water resources. Explain with suitable examples. **[15]**

OR

What is water pollution? Write causes of water pollution. Explain the role of student and teacher to prevent water pollution.

Q3) What is Air? Write an elements of Air. Explain the need and importance of Air with suitable examples. **[15]**

OR

What is air pollution? Explain remedial efforts to prevent air pollution which effects on living organism.

Q4) Explain the concept of solar energy with the help of following points. [15]

- a) Concept
- b) Need
- c) Importance
- d) Characteristics
- e) Educational implications

OR

State the concept of “Energy crisis”. Write causes of energy crisis. Suggest an activities to prevent energy crisis.

Q5) Write short Notes (Any Four) : [20]

- a) Explain alternative energy resources for traditional energy
- b) Explain the need of “Hydroelectric projects”.
- c) Elaborate concept of Bio-fuel.
- d) Write the need and importance of ‘thermal energy’.
- e) Describe concept of water cycle.
- f) Elaborate ‘energy transporters’.

* * *

Total No. of Questions : 5]

जल, वायु आणि ऊर्जा शिक्षण

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) जल शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. जल शिक्षणाची संकल्पना राबविण्यासाठी तुम्ही शाळेमध्ये कोणकोणते उपक्रम राबवाल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

ऊर्जा शिक्षण म्हणजे काय? ऊर्जाचे प्रमुख स्रोत लिहा. ऊर्जा स्रोतांचे संवर्धनासाठी शिक्षकांची भूमिका विषद करा.

प्रश्न 2) विविध 'जलस्रोत' कोणते? जलस्रोत संवर्धनाची आवश्यकता लिहा. जलस्रोतांच्या संवर्धनासाठी शाळेमध्ये कोणते उपक्रम राबवाल ते सविस्तार लिहा. [15]

किंवा

जल प्रदुषण म्हणजे काय? जल प्रदुषणाचे कारणे लिहा. जल प्रदुषण थांबविण्यासाठी शिक्षक, विद्यार्थी यांची भूमिका उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) वायु म्हणजे काय? वायुचे घटक लिहा. वायुची गरज आणि महत्व उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

वायु प्रदुषण म्हणजे काय? वायुप्रदुषणाचे जैविक घटकावर होणारे दुष्परीणाम थांबविण्यासाठी उपाय योजना उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) “सौरउर्जा” संकल्पना खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

[15]

- अ) संकल्पना
- ब) गरज
- क) महत्त्व
- ड) वैशिष्ट्ये
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

‘उर्जा संकट’ ही संकल्पना स्पष्ट करा. उर्जा संकटाची कारणे लिहा. उर्जा संकट थांबविण्यासाठी उपक्रम सूचवा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार)

[20]

- अ) पारंपारीक उर्जेला पर्यायी उर्जास्रोत स्पष्ट करा.
- ब) जल विद्युत प्रकल्पाची आवश्यकता स्पष्ट करा.
- क) जैविक इंधनाची संकल्पना सविस्तर लिहा.
- ड) औष्णिक उर्जाची गरज व महत्त्व लिहा.
- इ) जलचक्र ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- फ) उर्जा वाहके सविस्तर स्पष्ट करा.

* * *

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 124]

PB4711

[6285]-215

Second Year B.Ed. (General)

EDUCATION

**BED-205 : Additional Pedagogy Course : Understanding Disciplines
and Pedagogy of School Subjects**

(205 - 01 to 205 - 28)

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate marks of the questions.*
- 3) *Answer to the essay type questions (15 Marks) is expected in 400 to 425 words.*
- 4) *Answer to the short answer type questions (5 Marks) is expected in 130 to 150 words.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.*
- 2) *उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 3) *निबंधवजा (15 गुण) प्रश्नांचे उत्तर 400 ते 425 शब्दांमध्ये अपेक्षित आहे.*
- 4) *लघुत्तरी प्रश्नांचे (5 गुण) उत्तर 130 ते 150 शब्दांमध्ये अपेक्षित आहे.*

P.T.O.

- प्रश्न 1) अ) शब्दांच्या जाती कोणत्या? विकारी शब्दांच्या जाती स्पष्ट करा. [8]
 ब) काळ म्हणजे काय? काळाचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
 किंवा
 अ) वाक्य म्हणजे काय? वाक्याचे अर्था वरून पडणारे प्रकार स्पष्ट करा. [8]
 ब) प्रयोगाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) अलंकार म्हणजे काय? कोणत्याही एका अलंकाराची लक्षणे सांगून उदाहरणा द्वारे स्पष्ट करा.
 ब) रसाचे कोणतेही पाच प्रकार स्पष्ट करा.
 क) पादाकुलक व दिंडी या मात्रावृत्ताचे लक्षण लक्षण सांगून उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.
 ड) सूत्रसंचालकासाठी कोणते गुण आवश्यक आहे?
 इ) मुक्तछंदाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- प्रश्न 3) रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहा. [10]
 अ) शब्दांच्या जाती ..... आहे.
 i) दोन ii) चार
 iii) आठ iv) सहा
 ब) वाक्य म्हणजे .....
 i) अर्थहीन बोलणे ii) अर्थपूर्ण बोलणे
 iii) शब्दांचा समूह iv) अक्षरांचा समूह
 क) मराठीत एकूण किती ..... स्वर आहे.
 i) आठ ii) दहा
 iii) बारा iv) दोन
 ड) मुखातून निघणाऱ्या मूळ ध्वनीला ..... म्हणतात.
 i) स्वर ii) व्यंजन
 iii) शब्द iv) वर्ण
 इ) कवि कुसुमाग्रज यांचे मूळ नांव ..... आहे.
 i) वि.वा. शिरवाडकर ii) त्र्यंबक बापूजी ठोंबरे
 iii) माणिक गोडघाटे iv) व्यंकटेश माडगूळकर

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) मराठी विषय शिक्षकांची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) व्याकरण अध्यापनाच्या उद्गामी पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- क) माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत श्रमप्रतिष्ठा व वक्तृशीरपणा ही मूल्ये रूजविण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल.
- ड) मराठी विषय अध्यापनात पारंपारिक अध्ययन स्रोतांचा उपयोग कसा कराल.

* * *

प्रश्न 1) अ) सर्वनाम की परिभाषा लिखिए। सर्वनाम के विभिन्न भेदों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [10]

ब) काल की परिभाषा सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [5]

अथवा

अ) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए। [10]

i) सेल्फी: सही या गलत

ii) यदि बिजली न होती तो .....

iii) किसान की आत्मकथा

ब) अपने मोहल्ले की सफाई हेतु स्वास्थ्य अधिकारी को पत्र लिखिए। [5]

प्रश्न 2) किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर 150 से 175 शब्दों में लिखिए। [15]

अ) आधुनिक काल की विशेषताएँ लिखिए।

ब) 'कबीरदास' के काव्य की विशेषताएँ लिखिए।

क) 'हजारी प्रसाद द्विवेदी' का साहित्यिक परिचय लिखिए।

ड) गजानन माधव 'मुक्तिबोध' का साहित्यिक परिचय लिखिए।

इ) हिंदी साहित्य की कहानी विधा का संक्षिप्त परिचय लिखिए।

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ मिलाइएँ - [5]

'अ'

'ब'

i) अनुनासिक

अ) निष्कपट

ii) विसर्ग संधि

ब) आज्ञार्थक

iii) उपसर्ग

क) अं

iv) वाक्य

ड) गुणवान

v) प्रत्यय

इ) परा

फ) ऊ

- ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए। [5]
- i) 'तत्सत' के रचनाकार कौन है?
  - ii) 'उमस' शब्द का अर्थ लिखिए।
  - iii) 'गला फाड़ना' इस मुहावरे का अर्थ लिखिए।
  - iv) 'भारत महिमा' इस काव्य के कवि का नाम लिखिए।
  - v) '89' इस अंक को शब्दों में लिखिए।

प्रश्न 4) हिंदी विषय संरचना की आवश्यकता स्पष्ट कीजिए। हिंदी विषय की संरचना काल के अनुसार तैयार कीजिए। [15]

अथवा

आदर्श पाठ्यपुस्तक के लक्षण लिखिए। उन लक्षणों के आधारपर कक्षा 9 से 12 वीं तक की किसी एक कक्षा के पाठ्यपुस्तक का विश्लेषण कीजिए।

प्रश्न 5) व्याकरण अध्यापन के उद्देश लिखकर, व्याकरण अध्यापन की किन्हीं तीन अध्यापन पद्धतियों का वर्णन कीजिए। [15]

अथवा

हिंदी अध्यापक के विशेष गुणों की सूची तैयार कीजिए। हिंदी का कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौन-कौन से प्रयास करेंगे?

प्रश्न 6) निम्नलिखित में से किन्हीं दो प्रश्नों के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [10]

- अ) अध्ययन -अध्यापन के पारंपारिक स्रोत।
- ब) आशय विश्लेषण की संकल्पना स्पष्ट कीजिए।
- क) माध्यमिक स्तर की पाठ्यचर्या में हिंदी भाषा विषय का स्थान लिखिए।
- ड) भाषा प्रयोग शाला यह संकल्पना स्पष्ट कीजिए।

* * *

Q1) What are the parts of speech? Explain any 4 of them with suitable examples.[15]

OR

State the difference between stress and intonation state the types of stress and intonation with example. [15]

Q2) Answer the following: (any 3) [15]

- a) Describe an event of 'Republic Day'.
- b) Write down a review on any book by your choice.
- c) Prepare a speech on 'Women's Day'.
- d) Draft questions for an interview of motivational speaker.
- e) Write a report on any activity conducted in your school.

Q3) Do as directed. [10]

- a) _____ Yamuna is a tributary of the Ganges.
(Rewrite Sentence by using an appropriate article)
- b) Football is a Vigorous and health game. (Add a question tag)
- c) He can make people laugh. He can make people cry.
(Use Not only ..... but also)
- d) He is nothing _____ my support.
(Use appropriate preposition)
- e) She wrote on article (Change the Voice)
- f) "This is indeed a great achievement;" She said.
(Change into Indirect speech)
- g) Robots are more superior than human.
(Change the Degree)
- h) When I arrive, I will call you immediately
(Use As soon as)
- i) Diet plays a vital role in the maint enance of good health.
(Use present perfect tense)
- j) Though population has grown, the rate of growth has fallen sharply.
(Rewrite it using 'but)

Q4) State the objectives of teaching English at the higher secondary level. Illustrate the relation of English with other school subjects. **[15]**

OR

Explain the nature, scope and function of the English subject. State the characteristics and competencies of English teacher. **[15]**

Q5) What are the different methods of teaching English? Explain any method of teaching English with its merits & limitation. **[15]**

OR

What are the different techniques of teaching English? Illustrate the importance of dramatization while teaching English as a foreign language. **[15]**

Q6) Answer the following: (any two) **[10]**

- a) State the various learning resources with examples.
- b) Merits & limitations of structural approach in teaching of English.
- c) Importance of language laboratory.
- d) Grammar translation method.

Q1) Explain various alphabets in Sanskrit Language with their types and examples.[15]

OR

What are the types of Adjectives in Sanskrit? Explain them with examples.

Q2) Answer any three questions of the following : [15]

- Explain the syntax of सतिसप्तमी with examples.
- Explain the syntax of causal with examples.
- Explain अव्ययीभाव compound with examples.
- Explain बहुव्रीहि compound with examples.
- Explain विसर्ग संधी with examples.

Q3) A) Recognize the forms: [5]

- अम्बिका
- चन्द्रमसः
- पाठ्यते
- लिखति
- गीतया

B) Match the pairs: [5]

Group 'A'

- रामायणम्
- महाभारतम्
- रघुवंशम्
- मुद्राराक्षसम्
- स्वप्नवासवदत्तम्

Group 'B'

- भासः
- वाल्मीकिः
- व्यासः
- कालिदासः
- विशाखदत्तः
- अश्वघोषः

Q4) What are the objectives of Sanskrit Classroom Teaching at higher secondary level? Explain them in detail. **[15]**

OR

Explain the coordination of Sanskrit with other school subjects.

Q5) Explain the various teaching methods of Sanskrit Poetry and Grammar. **[15]**

OR

Analyse the Sanskrit text book of 12th STD.

Q6) Answer any two questions of the following in brief. **[10]**

- a) Explain the place of Sanskrit subject in higher secondary level education.
- b) Explain the characteristics of structure of Sanskrit subject.
- c) Analyse the syllabus of Sanskrit at higher secondary level.
- d) Explain the technology based sources of Sanskrit learning.

* * *

प्रश्न 1) संस्कृत भाषेतील विविध वर्ण सप्रकार व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत भाषेतील विशेषणांचे प्रकार कोणते? ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [15]

अ) सतिसप्तमीची वाक्यरचना सोदाहरण स्पष्ट करा.

ब) प्रयोजक वाक्यरचना सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) अव्ययीभाव समास सोदाहरण स्पष्ट करा.

ड) बहुव्रीहि समास सोदाहरण स्पष्ट करा.

इ) विसर्ग संधी सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) रूपे ओळखा. [5]

i) अंबिका

ii) चन्द्रमसः

iii) पाठ्यते

iv) लिखति

v) गीतया

ब) जोड्या जुळवा : [5]

'अ' गट

'ब' गट

i) रामायणम्

अ) भासः

ii) महाभारतम्

ब) वाल्मीकिः

iii) रघूवंशम्

क) व्यासः

iv) मृच्छकटिकम्

ड) कालिदासः

v) कर्णभारम्

इ) शूद्रकः

फ) अश्वघोषः

प्रश्न 4) उच्चमाध्यमिक स्तरावरील संस्कृत वर्ग अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? ते सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाचा अन्य विषयांसोबतचा समन्वय स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) संस्कृत पद्य व व्याकरण अध्यापनाच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा. [15]

किंवा

इ. 12 वी च्या संस्कृत पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [10]

अ) उच्च माध्यमिक स्तरावरील शिक्षणातील संस्कृत विषयाचे स्थान स्पष्ट करा.

ब) संस्कृत विषयाच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये लिहा.

क) उच्च माध्यमिक स्तरावरील संस्कृत अभ्यासक्रमाचे विश्लेषण करा.

ड) संस्कृत विषयाच्या अध्ययनाचे तंत्रज्ञानाधारित स्रोत स्पष्ट करा.

* * *

Max. Marks : 80]

[10] سوال نمبر 1- (a) تعلیم بالغاں کی اہمیت اس عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھئے۔

[5] (b) جملہ کی تعریف و تسمیہ مع مثال واضح کیجئے۔

[10] (a) ف یہ لیکشن اس عنوان پر 250 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھئے۔
یا

[5] (b) اسم کی تعریف و تسمیہ مع مثال لکھئے۔

[15] سوال نمبر 2- مختصر جواب لکھئے۔ (کوئی تین)

(a) دور وسطیٰ میں افسانہ نگاری پر روشنی ڈالئے۔

(b) حالی کی ادبی شخصیت پر روشنی ڈالئے۔

(c) علامہ اقبال کے کلام کی خصوصیات لکھئے۔

(d) دور جدید و افسانہ نگاری تبصرہ کیجئے۔

(e) مرزا غالب بطور شاعر کے انداز بیان پر روشنی ڈالئے۔

[5] سوال نمبر 3- (a) جوڑیاں لگائیے۔

ب	الف
تین	(i) غزل کا آخری شعر
ادھار لینا	(ii) خط کی تسمیہ
مجاورہ	(iii) ناچ نہ جانے آنگن تیزھا
کہاوت	(iv) استعارہ کے معنی
دو	(v) اردو ادب کے ادوار
مقطع	(f)

[5]

(b) خانہ پری کیجئے۔

(i) بانگ درا.....کی تصنیف ہے۔

- (a) حالی (b) شبلی
(c) اقبال (d) مرزا غالب

(ii) دھنپت رائے.....نام سے مشہور ہوئے۔

- (a) راجندر سنگھ بیدی (b) کرشن چندر
(c) پریم چند (d) سرسید احمد خان

(iii) اسم کے بجائے استعمال ہونے والے ضمیر کو.....کہتے ہیں۔

- (a) ضمیر اضافی (b) ضمیر شخصی
(c) ضمیر موصولہ (d) ضمیر تنگیری

(iv) وہ کلمہ جو کسی اسم کی حالت یا کیفیت بتاتا ہے اسے.....کہتے ہیں۔

- (a) ضمیر (b) فعل
(c) صفت (d) فاعل

(v) اردو افسانہ نگاری میں میر کارواں کی حیثیت.....کو حاصل ہے۔

- (a) نذیر احمد (b) پریم چند
(c) کرشن چندر (d) راجندر سنگھ بیدی

سوال نمبر 4۔ تدریس اردو کے اغراض و مقاصد لکھئے۔ اعلیٰ ثانوی مدارس میں اردو کے مقام کا تعین کرتے ہوئے اردو کی اہمیت و افادیت لکھئے۔ اردو زبان کے فروغ کے لئے کون سی ہم نصابی سرگرمیوں کا انعقاد کرونگے۔ [15]

یا

مواد کا تجزیہ کیا ہے؟ مواد کے تجزیے کی اہمیت و ضرورت لکھئے۔ دسویں جماعت کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجئے۔

[15]

سوال نمبر 5- قواعد کی تدریس میں استقرائی و استخراجی طریقہ تدریس کی اہمیت و ضرورت لکھئے۔ اپنی تدریس کو موثر و دلچسپ بنانے کیلئے آپ کس طریقے کو اپنائیں گے۔

[15]

یا
معلم اردو کے بنیادی اوصاف لکھئے۔ ایک ذمے دار معلم بننے کے لئے آپ کن اوصاف کو اپنائیں گے۔

[15]

سوال نمبر 6- کوئی دو کے جواب لکھئے۔

[10]

(a) نصاب اور کتاب میں ربط

(b) کتاب کے تجزیے کی اہمیت

(c) اردو زبان کی ساخت

(d) اردو کی تدریس میں اکتسابی ذرائع کی اہمیت

Q1) Explain in detail social development of Maharashtra between 1960 to 2000 with respect to following points. [15]

- a) Rural system
- b) Urban society
- c) Diet
- d) Dress
- e) Festivals and celebrations

OR

Explain the causes and the effects of American war of Independence in detail.

Q2) Answer in brief. (Any three) [15]

- a) Functions of newspapers.
- b) Challenges before democracy related to personal liberty.
- c) Nature of contemporary history.
- d) Explain the need of constitution.
- e) Functions of United Nations Organisation.

Q3) A) Fill in the blanks. [5]

- i) Lord Buddha preached in _____ language.
(Sanskrit, Pali, Hindi, Devnagari)
- ii) _____ was the America's first president
(Thomos Jefferson, George, Washington, Thomas Paine, James Watt)
- iii) Industrial Revolution came into being first in _____ of Asia continent.
(India, China, Japan, England)
- iv) Television is an _____ medium.
(Visual, Audio, Audio-visual, Industrial)
- v) Harappa culture is considered as _____ culture.
(Urban, Rural, Industrial, Democracy)

B) Match the pairs. [5]

‘A’ Group

- i) Bengal Gazzette
- ii) Dorpan
- iii) Tripitak
- iv) Voting age
- v) Kesari and Maratha

‘B’ Group

- a) The first Marathi newspaper
- b) The principles of Buddha
- c) 18 years
- d) James Augustus Hickey
- e) 21 years
- f) Lokmanya Tilak

Q4) Explain the principles and maxims of history teaching with suitable example. [15]

OR

What is technology based learning resources? How these can make teaching and learning process effective for history subject? Explain it with example. [15]

Q5) What is mean by year plan? Explain the need of year plan. Which precaution should be taken by history teacher while doing year plan? [15]

OR

Explain the concept of Achievement test and Diagnostic test. Explain the importance of remedial teaching for students progress with examples. [15]

Q6) Answer in brief. (any two) [10]

- a) How will you use the maxim of teaching ‘concrete to Abstruct’ in teaching.
- b) Use of content cum methodology to teacher.
- c) Limitation of E-learning resources.
- d) Explain the importance of historical research.

* * *

प्रश्न 1) इ. स. 1960 ते 2000 या कालखंडातील महाराष्ट्राची सामाजिक प्रगती खालील मुद्द्यांच्या आधारे सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

- अ) ग्रामसंस्था
- ब) नागर समाज
- क) आहार
- ड) पोशाख
- इ) सण व उत्सव

किंवा

अमेरिकन स्वातंत्र्ययुद्धाची कारणे व परिणाम सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) वर्तमानपत्रांची कार्ये
- ब) लोकशाही समोरील व्यक्ती स्वातंत्र्याचे स्थान
- क) समकालीन इतिहासाचे स्वरूप
- ड) संविधानाची गरज स्पष्ट करा
- इ) संयुक्त राष्ट्रसंघाची कार्ये

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) गौतम बुद्धांनी ..... भाषेत आपले विचार मांडले.
(संस्कृत, पाली, हिंदी, देवनागरी)
- ii) ..... हे अमेरिकेचे पहिले राष्ट्राध्यक्ष होते.
(थॉमस जेफरसन, जॉर्ज वॉशिंग्टन, थॉमस पेन, जेम्स वॉट)
- iii) आशिया खंडात ..... या देशात सर्वप्रथम औद्योगिक क्रांती घडून आली.
(भारत, चीन, जपान, इंग्लंड)
- iv) दूरदर्शन हे ..... माध्यम आहे.
(दृक, श्राव्य, दृकश्राव्य, औद्योगिक)
- v) हडप्पा संस्कृती ही ..... संस्कृती आहे.
(नागर, ग्रामीण, औद्योगिक, लोकशाही)

ब) योग्य जोड्या लावा :

[5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

- i) बेंगाल गॅझेट
- ii) दर्पण
- iii) त्रिपिटक
- iv) मतदाराचे वय
- v) केसरी व मराठा

- अ) मराठी भाषेतील पहिले वृत्तपत्र
- ब) गौतम बुद्धांची तत्वे
- क) 18 वर्ष
- ड) जेम्स ऑगस्टस हिक्की
- इ) 21 वर्ष
- फ) लोकमान्य टिळक

प्रश्न 4) इतिहास अध्यापनाची तत्त्वे व सूत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा.

[15]

किंवा

तंत्रज्ञानाधारित अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? परिणामकारक इतिहास अध्ययन अध्यापन होण्यासाठी या स्रोतांचा वापर कसा कराल, सोदाहरण स्पष्ट करा.

[15]

प्रश्न 5) वार्षिक नियोजन म्हणजे काय? वार्षिक नियोजनाची गरज स्पष्ट करा. वार्षिक नियोजन करताना इतिहास शिक्षकाने कोणती दक्षता घ्यावी?

[15]

किंवा

संपादन चाचणी व नैदानिक चाचणी ही संकल्पना स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीसाठी उपचारात्मक अध्यापनाचे मध्य सोदाहरण स्पष्ट करा.

[15]

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) ‘मूर्ताकडून अमूर्ताकडे’ या अध्यापन सूत्राचा वापर इतिहास अध्यापनात कसा कराल?
- ब) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीचा शिक्षकाला होणारा उपयोग
- क) ई-अध्ययन स्रोतांच्या मर्यादा
- ड) ऐतिहासिक संशोधनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

- Q1)** a) What is solar eclipse? Explain the types and effects of solar eclipse. [8]
b) What is volcano? Explain the landforms formed by volcanoes with diagram. [7]

OR

- a) What is precipitation? Explain the factors affecting precipitation distribution. [8]
b) Explain the types of water bodies with examples. [7]

Q2) Write short note answer type questions (Any Three) [15]

- a) Explain wind vane with suitable diagram.
b) Explain foodchain with diagram.
c) Explain the characteristics of Indian climate.
d) Write the advantages of report writing.
e) What are the effects of population explosion?

Q3) A) Fill in the blanks with correct option from bracket. [5]

- i) _____ is the most density populated State in India.
a) West Bengal   b) Maharashtra
c) Uttar Pradesh   d) Rajasthan
- ii) As per _____ is the largest State in India.
a) Uttar Pradesh   b) Madhya Pradesh
c) Rajasthan   d) Maharashtra
- iii) The Maharashtra plateau is mostly made up from _____ rock.
a) sedimentary   b) basalt
c) crystalline   d) dyke
- iv) Narrow passage of water connecting two seas or two other large areas of water is called _____.
a) Gulf   b) Cove
c) Strait   d) Trench
- v) At Higher altitudes air becomes _____.
a) thicker   b) thinner
c) hotter   d) more humid

B) Match the following. [5]

‘A’ Column

- i) Gujarat
- ii) West Bengal
- iii) Andhra Pradesh
- iv) Kerala
- v) Maharashtra

‘B’ Column

- a) Mumbai
- b) Tiruananthpuram
- c) Gandhinagar
- d) Hyderabad
- e) Kolkatta
- f) Bhopal

Q4) Explain the importance and characteristics of the structure of Geography subject. As a Geography teacher. How will you use the structure in teaching. Explain with suitable examples. [15]

OR

What are the various concept of the subject Geography? Explain following concept of Geography with suitable examples.

- a) Discription of Earth
- b) Science of distribution on earth
- c) Study of causal relationship

Q5) What are the various teaching methods of Geography. Explain merits, demerits and educational importance for the following teaching methods of Geography.[15]

- a) Excursion method
- b) Journey method

OR

Explain the importance of Learning Resources in Geography teaching. How will you make use of map and computer in teaching of Geography.

Q6) Answer the following questions in short. (any two) [10]

- a) Explain any two Life Skills of teaching Geography with suitable example.
- b) What is corelation? Explain the corelation of Geography with science subject.
- c) What are the criteria of a good geography text book.
- d) Explain the merits and demerits of object method.

* * *

- प्रश्न 1) अ) सूर्यग्रहण म्हणजे काय? सूर्यग्रहणाचे प्रकार आणि परिणाम स्पष्ट करा. [8]
 ब) ज्वालामुखी म्हणजे काय? ज्वालामुखी मुळे निर्माण होणारी भूरूपे आकृती सह स्पष्ट करा. [7]
 किंवा
 अ) पर्जन्य म्हणजे काय? पर्जन्य वितरणावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. [8]
 ब) जलाशयाचे विविध प्रकार उदाहरणासहित स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]
 अ) वायुवेगमापक आकृतीसह स्पष्ट करा.
 ब) अन्नसाखळी आकृतीसह स्पष्ट करा.
 क) भारतीय हवामानाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
 ड) अहवाल लेखनाचे महत्त्व लिहा.
 इ) लोकसंख्या विस्फोटाचे परिणाम सांगा.
- प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा. [5]
 i) भारतातील सर्वात जास्त लोकसंख्येची घनता असणारे ..... राज्य आहे.
 अ) पश्चिम बंगाल ब) महाराष्ट्र
 क) उत्तर प्रदेश ड) राजस्थान
 ii) क्षेत्रफळानुसार भारतातील सर्वात मोठे राज्य ..... आहे.
 अ) उत्तर प्रदेश ब) मध्यप्रदेश
 क) राजस्थान ड) महाराष्ट्र
 iii) महाराष्ट्र पठार ..... खडकापासून बनले आहे.
 अ) स्तरीत ब) अग्निजन्य
 क) क्रिस्टलीय ड) भिन्ती खडक
 iv) दोन समुद्र किंवा इतर दोन मोठ्या क्षेत्रांना जोडणारा पाण्याचा अरूंद रस्ता म्हणजे ..... होय.
 अ) आखात ब) खाडी
 क) सामुद्रध्वनी ड) गर्ता
 v) हवा उंच गेल्यावर ..... होते.
 अ) दार ब) विरळ
 क) उपण ड) दमर

ब) योग्य जोडया जुळवा.

[5]

‘अ’ स्तंभ	‘ब’ स्तंभ
i) गुजरात	अ) मुंबई
ii) पश्चिम बंगाल	ब) तिरुअनंत पूरम
iii) आंध्र प्रदेश	क) गांधीनगर
iv) केरळ	ड) हैदराबाद
v) महाराष्ट्र	इ) कोलकत्ता
	फ) भोपाल

प्रश्न 4) भूगोल विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. भूगोल विषय शिक्षक म्हणून या संरचनेचा अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भूगोल विषयाच्या विविध संकल्पना कोणत्या? खाली नमूद केलेल्या भूगोलाच्या संकल्पनांचे सोदाहरण स्पष्ट करा.

- अ) पृथ्वीचे वर्णन
- ब) पृथ्वीवरील वाटपाचे शास्त्र
- क) कार्यकारण संबंधाचा अभ्यास

प्रश्न 5) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? खालील भूगोल अध्यापन पद्धतीचे गुणदोष शैक्षणिक महत्त्व लिहा. [15]

- अ) सहल पद्धत
- ब) प्रवास पद्धत

किंवा

भूगोलातील अध्ययन स्रोताचे महत्त्व स्पष्ट करा. भूगोल अध्यापनात नकाशा व संगणकाचा वापर तुम्ही कसा कराल.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) भूगोल अध्यापनातील कोणतेही दोन जीवन कौशल्य उदाहरणासहित स्पष्ट करा.
- ब) समवाय म्हणजे काय? भूगोलाचा विज्ञान विषयाशी असणारा समवाय स्पष्ट करा.
- क) चांगल्या भूगोल पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते?
- ड) वस्तु पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा.

- Q1)** a) What is periodic properties? How does valency and Atomic size vary in a period & in group. [8]
- b) Write difference between simple tissues in plant and complex tissues in plants. [7]

OR

- a) Explain states of matter. Write definition of change of state of substance. [8]
- b) What are fatty acids? What are the different uses of fatty acids? [7]

Q2) Write answers of the following. (Any 3) [15]

- a) Distinguish between compound and mixture.
- b) Write note on useful and harmful bacteria.
- c) Write functions of any five organells of cell.
- d) Write laws of refraction of light.
- e) Which two main techniques are used in biotechnology? Why?

Q3) A) Choose the correct option and rewrite the statement. [6]

- i) The device used for producing a current is called _____.
- a) a voltmeter   b) a generator
- c) a galvanometer   d) an ammeter
- ii) The _____ is an organelle found only in plant cells.
- a) ribosomes   b) mitochondria
- c) plastids   d) nucleus
- iii) The general formula of alkane is _____
- a) $C_n H_{2n}$ b) $C_n H_{2n+1}$
- c) $C_n H_{2n+2}$ d) $C_n H_{2n-2}$
- iv) _____ is a scalar quantity.
- a) Force   b) Acceleration
- c) Velocity   d) Electric current
- v) The number of electrons in the outer most shell of alkali metal is _____.
- a) 1   b) 2
- c) 3   d) 7

- vi) The working of an electric bell is based on _____
- a) the heating effect of electric current
  - b) the chemical effect of electric current
  - c) the magnetic effect of electric current
  - d) the optical effect of electric current

B) Match the following. [4]

‘A’ Group

- i) Harmful waste
- ii) Domestic waste
- iii) Biomedical
- iv) Industrial waste

‘B’ Group

- a) Glass, rubber, carry bag etc.
- b) Chemicals, Pigments, ash etc.
- c) Radio active material
- d) Left over materials, Vegetables, peelings of fruits.
- e) Bandages, cotton, needles etc

Q4) Explain concept of curriculum. Explain any three methods of curriculum construction of science curriculum. [15]

OR

Explain nature, scope and importance of general science at Higher secondary level.

Q5) Explain concept of Learning Resources. Explain any six learning resources while teaching science subject. [15]

OR

Explain Demonstration method of teaching science with the help of following points

- a) meaning
- b) criteria of good demonstration
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Role of teacher

Q6) Answer the following. (any two) [10]

- a) Explain any five competencies of science teacher.
- b) What are the internal and external criteria of analysing the textbook of science.
- c) Explain correlation of science with mathematics and Geography.
- d) Write importance of 5E model.

* * *

- ब) जोड्या जुळवा. [4]
‘अ’ गट	‘ब’ गट
i) धोकादायक कचरा	अ) काच, रबर, कॅरीबॅग इ.
ii) घरगुती कचरा	ब) रसायने, रंग, राख इ.
iii) जैववैद्यकीय कचरा	क) किरणोत्सारी पदार्थ
iv) औद्योगिक कचरा	ड) वाया गेलेले अन्न, भाज्या, फळे यांच्या साली
	इ) बॅडेज, कापूस, सूया इत्यादी

प्रश्न 4) अभ्यासक्रम ही संकल्पना स्पष्ट करा. विज्ञान अभ्यासक्रमातील अभ्यासक्रम रचनेच्या कोणत्याही तीन पद्धती स्पष्ट करा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील विज्ञान विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) अध्ययन स्रोत ही संकल्पना स्पष्ट करा. विज्ञान विषयाचे अध्यापन करतानाचे कोणतेही सहा अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विज्ञान अध्यापनातील दिग्दर्शन पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
- ब) चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) विज्ञान शिक्षकाच्या कोणत्याही पाच क्षमता स्पष्ट करा.
- ब) विज्ञान पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे अंतर्गत व बहिर्गत निकष कोणते?
- क) विज्ञान विषयाचा गणित व भूगोलाशी असणारा समवाय स्पष्ट करा.
- ड) 5 E प्रतिमानाचे महत्त्व लिहा.

* * *

Q1) Solve the following example:

[15]

- Factorize:- $x^2 + 23x + 120$
- Simplify :- $[100 - \{80 \div (20 \times 2)\}] + 3$
- Find the square root of 15625
- Solve $\frac{3x+5}{3-2x} = \frac{5}{3}$
- $p \propto q$ when $p = 15$, $q = 3$ find the value of q when $p = 25$

OR

Solve the following examples:

- Solve the simultaneous equations
 $x + 7y = 10$, $3x - 2y = 7$
- Divide & write the quotient and the remainder
 $(y^2 + 10y + 24) \div (y + 4)$
- Simplify $\frac{5}{6} - \frac{3}{8} + \frac{7}{12}$
- Solve the following quadratic equation $2y^2 + 27y + 13 = 0$
- Solve $\frac{y-6}{2} = \frac{3-2y}{5}$

Q2) Attempt any three of the following.

[15]

- Prove that : The sum of the measures of all angles of a triangle is 180° .
- Divide the line segment PQ of length 7.7 cm into 7 congruent parts.
- Find the volume of the cylinder if the circumference of the cylinder is 132 cm and height is 25 cm.
- Find the compound interest on Rs. 3,000 for 2 years at 4% per annum.
- The marked price of a table is Rs. 3,000. Shopkeeper gave 14% discount on it. Find the total discount and selling price of the table.

Q3) Attempt the following. **[10]**

- a) If $17p - 2 = 49$ then find the value of p .
- b) If $5^7 \times 5^3 = 5x$ then find the value of x .
- c) Write the formula to calculate area of rectangle.
- d) Simplify $\sqrt[3]{\frac{64}{125}}$.
- e) Write the mode of following data
2, 1, 9, 0, 15, 9, 6, 3, 9, 2, 1, 9, 0, 6.
- f) What is the circumference of a circle having radius 21 cm?
- g) If cost of 20 pens is Rs. 50 then what will be the cost of 50 pens.
- h) Define 'diameter of a circle'.
- i) Find 20% of 10,000/-
- j) Solve $(11^2 - 1^2)$.

Q4) Define correlation? What are the types of correlation. Explain the correlation of Mathematics with Commerce & Economics. **[15]**

OR

Differentiate between curriculum & Syllabus. Explain methods of curriculum construction with suitable example. **[15]**

Q5) How will you use Inductive Deductive method for teaching "Mensuration". Illustrate your answer with suitable examples. **[15]**

OR

How will you use 'Experimental method' for teaching unit 'volume of cylinder'. Explain with suitable examples. **[15]**

Q6) Answer in short. (any two) **[10]**

- a) Explain different learning resources for Mathematics.
- b) Write competencies of Mathematics teacher.
- c) Write merits and demerits of 5E model.
- d) Write the merits of Analysis - Synthesis method to teach Geometry.

* * *

प्रश्न 1) पुढील उदाहरणे सोडवा.

[15]

अ) अवयव पाडा : $x^2 + 23x + 120$

ब) सोपे रूप द्या : $[100 - \{80 \div (20 \times 2)\}] + 3$

क) 15625 चे वर्गमुळ काढा

ड) सोडवा $\frac{3x+5}{3-2x} = \frac{5}{3}$

इ) $p \propto q$ जेव्हा $p = 15$ तेव्हा $q = 3$ तर $p = 25$ असताना q ची किंमत काढा.

किंवा

पुढील उदाहरणे सोडवा.

अ) एकसामायिक समीकरणे सोडवा.

$$x + 7y = 10 \quad , \quad 3x - 2y = 7$$

ब) भागाकार करा आणि भागाकार व बाकी लिहा.

$$(y^2 + 10y + 24) \div (y + 4)$$

क) सोडवा: $\frac{5}{6} - \frac{3}{8} + \frac{7}{12}$

ड) पुढील वर्ग समीकरण सोडवा. $2y^2 + 27y + 13 = 0$

इ) सोडवा: $\frac{y-6}{2} = \frac{3-2y}{5}$

- प्रश्न 2) पुढीलपैकी तीन प्रश्न सोडवा. [15]
- अ) सिद्ध करा: त्रिकोणाच्या सर्व कोनांच्या मापांची बेरीज 180° असते.
- ब) 7.7 सेमी रेषाखंडाचे 7 समान भागात विभाजन करा.
- क) एका वृत्तचितीच्या पायाचा परीघ 132 सेमी असून त्याची उंची 25 सेमी आहे, तर त्या वृत्तचितीचे घनफळ किती?
- ड) रू. 3,000 वर 2 वर्षासाठी 4% वार्षिक दराने चक्रवाढ व्याज काढा.
- इ) एका टेबलची छापील किंमत रू.3,000 आहे दुकानदार त्यावर 14% सूट देतो. एकूण सूट आणि टेबलची विक्री किंमत काढा.

- प्रश्न 3) पुढील उदाहरणे सोडवा. [10]
- अ) जर $17p - 2 = 49$ तर p ची किंमत काढा.
- ब) जर $5^7 \times 5^3 = 5x$ तर x ची किंमत काढा.
- क) आयताचे क्षेत्रफळ काढण्याचे सूत्र लिहा.
- ड) सोडवा: $\sqrt[3]{\frac{64}{125}}$.
- इ) खालील आधार सामूचीचा बहुलक काढा
2, 1, 9, 0, 15, 9, 6, 3, 9, 2, 1, 9, 0, 6.
- फ) 21 सेमी त्रिज्या असलेल्या वर्तुळाचा परीघ काढा.
- य) 20 पेनची किंमत रू. 50 आहे. तर 50 पेनची किंमत किती असेल?
- र) व्याख्या लिहा. 'वर्तुळाचा व्यास'.
- ल) 10,000/- चे 20% काढा.
- व) सोडवा: $11^2 - 1^2$

- प्रश्न 4) 'समवाय' व्याख्या लिहा. समवायाचे प्रकार कोणते? गणित विषयाचा वाणिज्य व अर्थशास्त्र विषयाशी समवाय स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा. अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

- प्रश्न 5) 'महत्त्वमापन' शिकताना उद्गामी-अवगामी पद्धती कशाप्रकारे वापराल? तुमचे उत्तर सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

'वृत्तचितीचे' पृष्ठफळ या घटकाचे अध्यापन करताना प्रायोगिक पद्धती कशी वापराल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) गणितातील विविध अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.
- ब) गणित शिक्षकाच्या क्षमता लिहा.
- क) '5E' प्रतिमानाचे गुण व दोष लिहा.
- ड) पृथःकरण संश्लेषण पद्धतीचे भूमिती विषयाच्या अध्यापना करता होणारे फायदे लिहा.

Q1) Write the definition of Economics. Explain the scope needs and importance of study of Economics. **[15]**

OR

What is meant by macro Economics? Explain the various concept of macro Economics.

Q2) Write short note on the following. (Any Three) **[15]**

- a) Explain major challenges before Indian Economy.
- b) Explain the concept and subject matter of Micro Economics.
- c) Explain the importance function of Central Banking.
- d) Explain the factors that affect the price of a commodity.
- e) What is budget? Explain the types of budget.

Q3) A) Choose the correct alternatives and Complete the sentences. **[5]**

- i) 'Wealth of Nations' is written by _____.
  - a) Dr. Marshall
  - b) Dr. Adam Smith
  - c) Robinson
  - d) Keynes
- ii) Small element is studied _____ in this economics.
  - a) Micro Economics
  - b) Macro Economics
  - b) Industrial Economics
  - d) Business Economics
- iii) When the expected expenditure of the government exceeds the revenue, it is called _____ budget.
  - a) Balanced budget
  - b) Surplus budget
  - c) Deficit budget
  - d) None of the above
- iv) _____ profit is the priority in this economy.
  - a) Capitilistic Economy
  - b) Socialist Economy
  - c) Mixed Economy
  - d) Industrial Economy
- v) _____ there is monopoly in competition.
  - a) Perfect competition
  - b) Monopolistic competition
  - c) Monopoly competition
  - d) None of the above

- B) Match the following: [5]
Group 'A'	Group 'B'
i) Homogeneous Goods	a) Central Bank
ii) Credit control	b) Perfect competition
iii) Wages	c) Monopoly competition
iv) Mixed Economy	d) Labour
v) Cash Reserve Ratio	e) Private & Public Sector
	f) Measures of Credit control
	g) Micro Economics

Q4) What are the criteria for an excellent textbook? Explain the difference between curriculum and syllabus. [15]

OR

Explain the objective of teaching economics. State the importance of economics in daily life.

Q5) Explain the field visit with the help of following points. [15]

- Importance of field visit
- Role of teacher
- Merits & Demerits

OR

What is learning resources? Explain the technology based learning resources with suitable examples.

Q6) Write short notes on the following: (any two) [10]

- Explain the place of subject economics in the curriculum of higher secondary level.
- Explain the steps of problem solving method.
- Explain the needs and importance of learning Resources.
- Explain the criteria for textbook analysis.

ब) जोड्या जुळवा. [5]

'अ' गट	'ब' गट
i) एकजिनसी वस्तू	अ) मध्यवर्ती बँक
ii) पतनियंत्रण	ब) पूर्ण स्पर्धा
iii) वेतन	क) मत्तेदारी स्पर्धा
iv) मिश्र अर्थव्यवस्था	ड) श्रम
v) रोख राखीव निधी	इ) खासगी व सार्वजनिक क्षेत्राचा समावेश
	फ) पतनियंत्रणाचे साधन
	य) सूक्ष्म अर्थशास्त्र

प्रश्न 4) उत्कृष्ट पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अर्थशास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्टे विशद करा. दैनंदिन जीवनातील अर्थशास्त्राचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) क्षेत्रभेट पद्धतीचे खाली दिलेल्या मुद्द्यांना अनुसरण करा. [15]

- अ) क्षेत्रभेटीचे महत्त्व
- ब) शिक्षकाची भूमिका
- क) गुण-दोष

किंवा

अध्ययन संसाधने म्हणजे काय? तंत्रज्ञान आधारित अध्ययन स्रोत सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा. [10]

- अ) उच्च माध्यमिक स्तरावरील अर्थशास्त्र विषयाचे अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- ब) समस्या निराकरण पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा.
- क) अध्ययन ससाधनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.
- ड) पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे निकष कोणकोणते आहेत ते स्पष्ट करा.

* * *

Total No. of Questions : 6]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :80

Q1) Define Computer and explain its structure with block diagram. Write information of any three input and three output devices of computer. [15]

OR

What is meant by software? Explain the types of software with examples. Explain how will you use the facilities of word processor and power point presentation softwares in teaching?

Q2) Answer in brief. (Any three) [15]

- a) What is network? Explain LAN and WAN.
- b) Explain the uses of internet in effective teaching.
- c) Write educational applications of BLOG.
- d) As a teacher, how will you manage computer laboratory?
- e) Explain morals and ethics of using internet.

Q3) A) Fill in the blanks with correct option from bracket. [5]

- i) 'Ctrl + X' is used to _____ file.
(Copy, Cut, Paste, Save)
- ii) Statistical process is one of the main feature of _____ application software.
(MS-PowerPoint, MS-Word, MS-Excel, MS-Access)
- iii) _____ is an example of an operating system.
(Firefox, Google, Yahoo, Windows)
- iv) PARAM is an example of _____ computer.
(mini, mainframe, micro, super)
- v) _____ is the full form of FTP.
(First Telephone Protocol, First Transfer Protocol, File Transfer Protocol, Form Transfer Protocol)

B) Write full forms of the following abbreviations. [5]

- i) ISP
- ii) http
- iii) VoIP
- iv) MAN
- v) GPS

Q4) Explain nature, scope and place of ICT at secondary level. Write the objectives of ICT at secondary level. **[15]**

OR

Write the meaning of content analysis. Which points will you consider for content analysis of any unit? Write the content analysis for any one unit of ICT.

Q5) Explain 'Lecture demonstration' method of teaching ICT with the help of following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational implications

OR

Explain 'Project method' of teaching ICT with the help of following points.

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational implications

Q6) Answer the following questions in brief. (any two) **[10]**

- a) Write the difference syllabus and curriculum.
- b) What are the characteristics of a good textbook of ICT?
- c) What are learning resources? Write any two learning resources of ICT with examples.
- d) Explain any 5 competencies of ICT teacher.

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) संगणकाची व्याख्या लिहा. आणि संगणकाची संरचना आकृतीसह स्पष्ट करा. संगणकाच्या कोणत्याही तीन अंतर्गमन (input) आणि तीन बहिर्गमन (output) साधनांची माहिती लिहा. [15]

किंवा

सॉफ्टवेअर म्हणजे काय? सॉफ्टवेअरचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. अध्यापनामध्ये वर्ड प्रोसेसर आणि पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशनच्या सुविधांचा वापर कसा कराल हे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- नेटवर्क म्हणजे काय? लॅन (LAN) आणि वॅन (WAN) स्पष्ट करा.
- प्रभावी अध्यापनामध्ये आंतरजालाचा (internet) उपयोग स्पष्ट करा.
- ब्लॉगचे शैक्षणिक उपयोजन लिहा.
- शिक्षक म्हणून संगणक प्रयोगशाळेचे व्यवस्थापन कसे कराल?
- आंतरजाल वापराची नीतीतत्त्वे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) दिलेल्या पर्यायातून योग्य पर्याय निवडून खालील रिकाम्या जागा भरा. [5]

- 'Ctrl + X' याचा वापर फाईल ..... करण्यासाठी होतो.
(Copy, Cut, Paste, Save)
- सांख्यिकीय प्रक्रिया हे ..... ऑप्लिकेशन सॉफ्टवेअरचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य आहे.
(एम.एस.पॉवरपॉइंट, एम.एस.वर्ड, एम.एस.एक्सेल, एम.एस.अॅक्सेस)
- ..... हे ऑपरेटिंग सिस्टीमचे एक उदाहरण आहे.
(फायरफाक्स, गुगल, याहू, विंडोज)
- 'परम'(PARAM) हे ..... संगणकाचे उदाहरण आहे.
(मिनी, मेनफ्रेम, मायक्रो, सुपर)
- 'FTP' चे सविस्तर रूप ..... आहे.
(First Telephone Protocol, First Transfer Protocol, File Transfer Protocol, Form Transfer Protocol)

ब) खालील संज्ञांचे पूर्णरूप लिहा.

[5]

- i) ISP
- ii) http
- iii) VoIP
- iv) MAN
- v) GPS

प्रश्न 4) माध्यमिक स्तरावरील माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि स्थान स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाची उद्दिष्टे लिहा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषणाचा अर्थ लिहा. एखाद्या घटकाचे आशय विश्लेषण करतांना कोणते मुद्दे विचारात घ्याल. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयातील कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा.

प्रश्न 5) माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयातील अध्यापनाची व्याख्यान-दिग्दर्शन पद्धती खालील मुद्द्यांच्या साहाय्याने स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान विषय अध्यापनाची प्रकल्प पद्धती पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रम यांतील फरक लिहा.
- ब) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- क) अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाची कोणतेही दोन अध्ययन स्रोत उदाहरणासह लिहा.
- ड) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषय शिक्षकाच्या कोणत्याही पाच क्षमता स्पष्ट करा.

* * *

Q.1. Was verstehst du unter Dativpräpositionen? Erkläre mit Beispielen. Du kannst auch dafür zeichnen (15)

Oder

Q.1. Welches Lied oder welche Lieder würdest du in einem DaF Unterricht einsetzen? Gibt es irgendwelche Vorteile ? Erkläre.

(15)

Q .2. Beantworte (Nur drei)

(15)

1. Schreibe einen Aufsatz über Deutschland. Die folgenden Punkte helfen dir. Die Lage, Bundesländer, Hauptstadt, das Wetter bzw die Jahreszeiten, Sehenswürdigkeiten usw.
2. Schreibe etwas über deine Eltern - Alter, Aussehen, Beruf, Hobbys
3. Du hast bald Geburtstag. Schreibe eine Email und lade deinen Freund oder deine Freundin zur Geburtstagsparty ein. Schreibe über die folgenden Punkte – wann, wo, etwas mitbringen, bei der Vorbereitung helfen.
4. Du willst einen Ausflug mit den Freunden machen. Schreibe einen Dialog zwischen den Freunden. Schreibe über wohin, wann, wie, was machen, was machen wenn es regnet.
5. Du gehst nicht heute zu deinem Deutschunterricht. Schreibe an die Lehrerin oder den Lehrer. Schreibe über die folgenden Punkte – Entschuldige dich, warum gehst du nicht, Frag nach der Hausaufgabe

Q.3. Grammatik

(10)

1. Maria always helps her grandmother. (Übersetze ins Deutsch.)
2. Wie komme ich zur Post? Wissen Sie das?. (Verbinde die Sätze)
3. Die alt ___ Frauen finden alt ___ Filme sehr gut. (Ergänze die richtige Adjektivendungen)
4. Roland wartet _____ d ___ Bus.. (Ergänze die richtige Präposition)
5. Die Schüler sprechen über die Prüfung.. (Bilde Frage)

6. Er ist nie pünktlich. Es wäre gut, wenn _____. (pünktlich sein)
(Bilde Konjunktiv II)
7. Am Sonntag fahren wir nach Hamburg. (Bilde den Satz im Perfekt)
8. Ist es wärmer im März als in April? Ja, aber im Mai ist es _____. (Vergleiche)
9. Welche zwei Verben passen?
1. Berufskleider: _____, _____
2. Bundesländer in Indien: _____, _____
10. Was passt nicht?
1. Advent, Lehrertag, Ostern, Weihnachten
2. Metzgerei, Kino, Theater, Konzert

Q.4. Explain the place of German as a foreign language in school curriculum. Explain its relationship with other school subjects. (15)

OR

Explain the concept, the need and the importance of teaching aids in teaching German as a foreign language. (15)

Q.5. Explain direct method and translation method of teaching German with the help of following points. (15)

- Concept
- Merits
- Limitations
- Role of a teacher

OR

Explain communicative and play way method with the help of following points.

- Concept
- Merits
- Limitations
- Role of a teacher

(15)

Q.6. Write short notes (any two): (10)

1. Importance of learning German in modern world
2. Differences and similarities in Indian and German culture
3. Language laboratory
4. Web based learning of German as a foreign language

GERMAN

[Max. Marks :80

Q.1. Was verstehst du unter Dativpräpositionen? Erkläre mit Beispielen. Du kannst auch dafür zeichnen (15)

Oder

Q.1. Welches Lied oder welche Lieder würdest du in einem DaF Unterricht einsetzen? Gibt es irgendwelche Vorteile ? Erkläre.

(15)

Q .2. Beantworte (Nur drei)

(15)

1. Schreibe einen Aufsatz über Deutschland. Die folgenden Punkte helfen dir. Die Lage, Bundesländer, Hauptstadt, das Wetter bzw die Jahreszeiten, Sehenswürdigkeiten usw.
2. Schreibe etwas über deine Eltern - Alter, Aussehen, Beruf, Hobbys
3. Du hast bald Geburtstag. Schreibe eine Email und lade deinen Freund oder deine Freundin zur Geburtstagsparty ein. Schreibe über die folgenden Punkte – wann, wo, etwas mitbringen, bei der Vorbereitung helfen.
4. Du willst einen Ausflug mit den Freunden machen. Schreibe einen Dialog zwischen den Freunden. Schreibe über wohin, wann, wie, was machen, was machen wenn es regnet.
5. Du gehst nicht heute zu deinem Deutschunterricht. Schreibe an die Lehrerin oder den Lehrer. Schreibe über die folgenden Punkte – Entschuldige dich, warum gehst du nicht, Frag nach der Hausaufgabe

Q.3. Grammatik

(10)

1. Maria always helps her grandmother. (Translate in German)
2. Wie komme ich zur Post? Wissen Sie das?. (Join the sentences)
3. Die alt___ Frauen finden alt___ Filme sehr gut. (Fill up the correct adjective endings)
4. Roland wartet _____ d ___ Bus.. (Fill in the blanks with Preposition und Article)

5. Die Schüler sprechen über die Prüfung.. (Form a question)
6. Er ist nie pünktlich. Es wäre gut, wenn _____. (pünktlich sein)
(Form Conjunctive II)
7. Am Sonntag fahren wir nach Hamburg. (Change the sentence into present perfect tense)
8. Ist es wärmer im März als in April? Ja, aber im Mai ist es _____. (Compare)
9. Write two suitable verbs.
1. Berufskleider: _____, _____
2. die Ausländer: _____, _____
10. Find odd man out
1. Advent, Lehrertag, Ostern, Weihnachten
2. Metzgerei, Kino, Theater, Konzert

Q.4. Explain the place of German as a foreign language in school curriculum. Explain its relationship with other school subjects. (15)

OR

Explain the concept, the need and the importance of teaching aids in teaching German as a foreign language. (15)

Q.5. Explain direct method and translation method of teaching German with the help of following points. (15)

- Concept
- Merits
- Limitations
- Role of a teacher

OR

Explain communicative and play way method with the help of following points.

- Concept
- Merits
- Limitations
- Role of a teacher

(15)

Q.6. Write short notes (any two): (10)

1. Importance of learning German in modern world
2. Differences and similarities in Indian and German culture
3. Language laboratory
4. Web based learning of German as a foreign language

Q.1. Répondez :

[15]

A. I. Quelles sont les différences entre le passé récent et le futur proche ? Décrivez avec des exemples.

II. Où et comment utilise-t-on l'imparfait ? Expliquez avec des exemples.

III. Quelle est la formation du féminin des adjectifs en français ? Donnez un exemple de chaque type ainsi que les exceptions.

OU

B. I. Quels sont les adjectifs possessifs ? Décrivez avec des exemples.

II. Décrivez les pronoms sujets et les pronoms toniques. Où les utilise-t-on ? Expliquez à l'aide des exemples.

III. Décrivez la formation du passé composé en français à l'aide des exemples. Donnez deux exemples pour chaque groupe régulier et 4 verbes irréguliers.

Q .2. Répondez aux questions suivantes en 150-175 mots(3 au choix):

(15)

1. Décrivez une ville que vous avez visitée – sa situation géographique, son importance aujourd'hui, importance historique, son climat. . .Décrivez- le dans un blog

2. Que faites-vous le weekend ? - les études, les loisirs, les sports, la famille. . .

3. Qu'est-ce que c'est la Francophonie ? Parlez de deux pays francophones que vous savez dans un mél à votre ami, Paul.

4. Que savez-vous de la presse Française ?Décrivez-le dans un blog.

5. Décrivez une région française de votre choix.

Q.3. Faites selon les consignes

(10)

1. Mettez au féminin :

Le jeunedirecteur est marocain.

2. Complétez la phrase avec un pronom relatif qui convient :

Nous voyageons par des régions _____ produisent de meilleurs vins.

3. Transformez l'adjectif entre parenthèses en adverbe convenable :

Ils parlent (courant) le français.

4. Mettez le verbe entre parenthèses au temps qui convient :

Il arriverait à l'heure, si l'avion (décoller) à l'heure.

5. Remplacez les mots soulignés avec un pronom qui convient :

Vous allez manquer le train, si vous ne partez pas tôt.

6. Répondez à l'affirmatif :

Les Français ne boivent pas de café ?

7. Mettez le verbe entre parenthèses au temps indiqué :

Je (vouloir – conditionnel) du thé.

8. Complétez avec le bon interrogatif :

C'est _____ ? – C'est mon amie.

9. Complétez avec ni, nulle part, jamais :

Nous n'allons _____ dans ce restaurant.

10. Complétez avec l'adjectif démonstratif qui convient :

Il habite dans _____ grand bâtiment.

Q.4. A. Discuss different methods of evaluation for French language.

(15)

OR

B. Which technology based learning resources are useful in teaching French?

(15)

Q.5. A. Describe the concept of language lab in teaching of French – characteristics, it's working, it's uses. When did it originate and it's present day situation. **(15)**

OR

B. Discuss in detail the grammar translation method of learning French. What are it's advantages and difficulties? **(15)**

Q.6. Write short notes (any two): **(10)**

1. Use of Internet to teach French
2. The direct approach of teaching French.
3. The types of creative writing in class of French as a foreign language.
4. The place of French in Secondary and Higher Secondary School.

* * *

Total No. of Questions : 6]

ENGLISH VERSION

FRENCH

[Max. Marks :80

Q.1. Répondez :

[15]

A. I. What are the differences between the passé récent and the futur proche ? Describe with examples.

II. Where and how is the past continuous used? Explain with examples.

III. What is the formation of the feminine of adjectives in French ? Give one example of each, as well as exceptions.

OU

B. I. What are the possessive adjectives in French ? Describe with examples.

II. Describe subject pronouns and emphatic pronouns. Where are they used? Explain with examples.

III. Describe the formation of the passé composé in French with examples. Give two examples of regular verbs per group and four examples for irregular verbs.

Q .2. Answer the following in 150-175 words (any 3):

(15)

1. Describe a city that you visited in a blog – its geographical situation, its importance today, its historical importance, its climate. . .

2. What do you do on a weekend ?- studies, hobbies, outing, sports, family. . .

3. What is the meaning of Francophony ? Write about two Francophone countries in a mail to your friend, Paul.

4. What do you know about the French press ? Write about it in a blog.

5. Describe a French region in a blog.

Q.3. Do as directed

(10)

1. Put into feminine :

Le jeune directeur est marocain.

2. Complete the sentence with the correct relative pronoun :

Nous voyageons par des régions _____ produisent de meilleurs vins.

3. Transform the adjective in brackets into the correct adverb :

Ils parlent (courant) le français.

4. Put the verb in brackets in the suitable tense :

Il arriverait à l'heure, si l'avion (décoller) à l'heure.

5. Replace the underlined word with the correct pronoun :

Vous allez manquer le train, si vous ne partez pas tôt.

6. Answer the question in the affirmative :

Les Français ne boivent pas de café ?

7. Put the verb in brackets in the given tense :

Je (vouloir – conditionnel) du thé.

8. Complete with the correct interrogative word :

C'est _____ ? – C'est mon amie.

9. Complete with neither, nowhere, never :

Nous n'allons _____ dans ce restaurant.

10. Complete with the correct demonstrative adjective :

Il habite dans _____ grand bâtiment.

Q.4. A. Discuss different methods of evaluation for French language.

(15)

OR

B. Which technology based learning resources are useful in teaching French?

(15)

Q.5. A. Describe the concept of language lab in teaching of French – characteristics, it's working, it's uses. When did it originate and it's present day situation. (15)

OR

B. Discuss in detail the grammar translation method of learning French. What are it's advantages and difficulties? (15)

Q.6. Write short notes (any two): (10)

1. Use of Internet to teach French
2. The direct approach of teaching French.
3. The types of creative writing in class of French as a foreign language.
4. The place of French in Secondary and Higher Secondary School.

* * *

Total No. of Questions : 6]

JAPANESE

[Max. Marks :80

問題 1A. 次の中から 1 つ選んで 300 字で書きなさい。(10Marks)

- 1.わたしの かぞく   2.私の友人

問題 1B. 手紙を書く (5Marks)

私は日本の友達に会います。彼がいつ、どこでアメリカに行くかを告げる手紙。

OR

問題 1A. 次の中から 1 つ選んで記入してください。(10Marks)

1. 毎年恒例の日 2. 体育の日

問題 1B. 次の わだいの 中から 1 つ えらんで、手紙を 書きなさい。(5Marks)

日本語の べんきょうの ことを りょうしんに 手紙で つたえてください。

問題 2. つぎの わだいから 一つえらんで かきなさい。(ANY3) (15 Marks)

1. 日本のしんかんせんについてともだちとの かいわを つくってください。
2. ニュースを日本語で書き留めます。
3. 下の えを みて、せつめい しなさい。

4. つぎの にほんごの ぶんを えいごに しなさい。

インドの外国語の中で、インドの日本語クラスは最も人気のあるものの1つです。範囲は計り知れません。旅行および観光セクター、輸出業者、商取引、企業、産業施設、大使館、および語学専門家の外交使節団に機会があります。

5. つぎのえいごの文を日本語になおしなさい。 .

1. I love Japanese language.
2. There are some similarities in English and Japanese languages.
3. Japanese is spoken as a native language by about 128 million people.
4. The Japanese writing system combines Chinese characters, known as kanji.
5. Japan is known for everything from onsen hot springs and kabuki baths .

問題3. つぎの ぶんを よんで てきとうな こたえを えらびなさい。(10Marks)

Read the following sentences carefully and choose the correct answer and write it on the blank line.

1) ソニー: ____.
マイケル氏: ようこそ。

1. いかない
2. いただきます
3. おめでとう
4. ありがとう

2) 私の好きな鳥は____です。

1. うさぎ
2. オクラ
3. スイカ
4. 孔雀

3) 明後日は……………

1. 今日
2. 明日
3. 昨日
4. A、B、C

4) インドの___にあるカシミールは寒い場所です。

1. 東
2. 西
3. 南
4. 北

5. 寺田：今日は日曜日です。昨日は何の日？

山川氏：……………だった。

1. 月曜日
2. 土曜日
3. 水曜日。
4. 金曜日。

6) 寺田さん：きょうは にちようび ですね。

山川さん：いいえ、にちようびは おとといでした。きょうは__2__です。

1. げつようび
2. かようび
3. どようび
4. きんようび

7) ゆきこさん：おばあさんは まだ 日本に いますか。

アンさん： ええ、___は まだ 日本に います。

1. そふ
2. おば
3. そば
4. そぼ

8) 田中さんは 毎日 10時10分まえに クラスに きますが、
今日は 20分 おそく きました。

田中さんは 今日、何時に クラスに きましたか。

1. 9 : 50
2. 10 : 20
3. 10 : 10
4. 10 : 00

9) みかんが やつと りんごが むつつ あります。
ぜんぶで _____です。

1. じゅういち
2. じゅう
3. ななつ
4. じゅうよん

10) ゆうべ さんじかん_____べんきょうしました。

1. ごろ
2. ぐらい
3. ごろい
4. ぐらご

Q.4 Explain the nature and scope of Japanese Subject in school curriculum. What are the qualities and competencies of Japanese teacher for teaching Japanese as subject? 15

OR

Q4. Write down the importance of 'Japanese' as a foreign language. Write down the correlation of subject 'Japanese' with other school subjects with suitable examples. 15

Q.5 Write down the concept, need and importance of learning resources. Explain any two traditional learning resources with suitable examples. 15

OR

Q.5 Explain 'Communicative Approach' of Japanese with reference to the following points: a. Concept, b. Features, c. Merits, d. Limitations, e. Role of a teacher 15

Q 6. Write Short Notes (Any 2) 10

- a) Direct Method to teach Japanese language
- b) Explain any 2 activities to inculcate life skills in students with Japanese language
- C) Language Laboratory
- D) Basic skills of Japanese Language .

Total No. of Questions : 6]

ENGLISH VERSION

JAPANESE

[Max. Marks :80

問題 1A. 次の中から 1 つ選んで 300 字で書きなさい。(10Marks)

- 1.わたしの かぞく   2.私の友人

Question 1A. Choose one of the following and write it in 300 characters. (10 Marks)

1. my family 2. my friend

問題 1B. 手紙を書く (5Marks)

私は日本の友達に会います。彼がいつ、どこでアメリカに行くかを告げる手紙。

Q 1B. Write a letter (5Marks)

I will meet my Japanese friends. A letter telling when and where he is going to America.

OR

問題 1A. 次の中から 1 つ選んで記入してください。(10Marks)

1. 毎年恒例の日 2. 体育の日

Q 1A. Please select one from the following and fill it in. (10 Marks)

1. Annual Day 2. Sports Day

問題 1B. 次の わだいの 中から 1 つ えらんで、手紙を 書きなさい。(5Marks)

日本語の べんきょうの ことを りょうしんに 手紙で つたえてください。

Question 1B. Choose one of the following tasks and write a letter. (5 Marks)

Please let us know about your Japanese studies in a letter.

問題2. つぎの わだいから 一つえらんで かきなさい。 (ANY3) (15 Marks)

Question 2. Choose one from the following questions and write it down. (ANY3) (15

Marks)

1. 日本のしんかんせんについてともだちとの かいわを つくってください。

1. Create a conversation with your friends about Japanese culture.

2. ニュースを日本語で書き留めます。

2. Write down the news in Japanese.

3. 下の えをみて、せつめいしなさい。

3. Look at the picture below and explain.

4. つぎの にほんごの ふんを えいごに しなさい。 4. Convert the following Japanese text into English.

インドの外国語の中で、インドの日本語クラスは最も人気のあるものの1つです。範囲は計り知れません。旅行および観光セクター、輸出業者、商取引、企業、産業施設、大使館、および語学専門家の外交使節団に機会があります。

5. つぎのえいごの文を日本語になおしなさい。

5. Translate the following English sentences into Japanese.

1. I love Japanese language.
2. There are some similarities in English and Japanese languages.
3. Japanese is spoken as a native language by about 128 million people.
4. The Japanese writing system combines Chinese characters, known as kanji.
5. Japan is known for everything from onsen hot prings and kabuki baths .

問題3. つぎの ぶんを よんで てきとうな こたえを えらびなさい。(10Marks)

Q. 3 Read the following sentences carefully and choose the correct answer and write it on the blank line.

1) ソニー: ____.
マイケル氏: ようこそ。

1. いらない
2. いただきます
3. おめでとう
4. ありがとう

2) 私の好きな鳥は____です。

1. うさぎ
2. オクラ
3. スイカ
4. 孔雀

3) 明後日は……………

1. 今日
2. 明日
3. 昨日
4. A、B、C

4) インドの__にあるカシミールは寒い場所です。

1. 東
2. 西
3. 南
4. 北

5. 寺田：今日は日曜日です。昨日は何の日？

山川氏：……………だった。

1. 月曜日
2. 土曜日
3. 水曜日。
4. 金曜日。

6) 寺田さん：きょうは にちようび ですね。

山川さん：いいえ、にちようびは おとといでした。きょうは__2__です。

1. げつようび
2. かようび
3. どようび
4. きんようび

7) ゆきこさん：おばあさんは まだ 日本に いますか。

アンさん： ええ、___は まだ 日本に います。

1. そふ
2. おば
3. そば
4. そぼ

8) 田中さんは 毎日 10時10分まえに クラスに きますが、
今日は 20分 おそく きました。

田中さんは 今日、何時に クラスに きましたか。

1. 9 : 50
2. 10 : 20
3. 10 : 10
4. 10 : 00

9) みかんが やつと りんごが むつつ あります。

ぜんぶで _____です。

1. じゅういち
2. じゅう
3. ななつ
4. じゅうよん

10) ゆうべ さんじかん_____べんきょうしました。

1. ごろ
2. ぐらい
3. ごろい
4. ぐらご

1) Sony: ____.

Mr. Michael: Welcome.

1. no
2. Itadakimasu
3. congratulations
4. Thank you

2) My favorite bird is ____.

1. Rabbit
2. okra
3. Watermelon
4. Peacock

3) The day after tomorrow.....

1. Today
2. tomorrow
3. Yesterday
4. A, B, C

4) Kashmir in ____ of India is a cold place.

1. East
2. West
3. South
4. North

5. Terada: Today is Sunday. What day was it yesterday?

Mr. Yamakawa: .....was.

1. Monday
2. Saturday
3. Wednesday.
4. Friday.

6) Terada: Today is Sunday.

Mr. Yamakawa: No, it was the day before yesterday. Today is   2 .

1. first birthday
2. Kayoubi
3. Dinner
4. Kinyoubi

7) Yukiko: Is your grandmother still in Japan?

Ms. Ann: Yes,   is still in Japan.

1. sofu
2. Aunt
3. Soba
4. Sobo

8) Mr. Tanaka comes to class before 10:10 every day,

You came 20 minutes late today.

What time did Mr. Tanaka come to class today?

1. 9:50
2. 10:20
3. 10:10
4. 10:00

9) There are tangerines and apples.

It's _____ in all.

1. 10
2. 10
3. Seven
4. Juyon

10) Last night _____ I went to study.

1. around
2. About
3. Goro
4. Grago

Q.4 Explain the nature and scope of Japanese Subject in school curriculum. What are the qualities and competencies of Japanese teacher for teaching Japanese as subject? 15

OR

Q4. Write down the importance of 'Japanese' as a foreign language. Write down the correlation of subject 'Japanese' with other school subjects with suitable examples. 15

Q.5 Write down the concept, need and importance of learning resources. Explain any two traditional learning resources with suitable examples. 15

OR

Q.5 Explain 'Communicative Approach' of Japanese with reference to the following points: a. Concept, b. Features, c. Merits, d. Limitations, e. Role of a teacher 15

Q 6. Write Short Notes (Any 2) 10

- a) Direct Method to teach Japanese language
- b) Explain any 2 activities to inculcate life skills in students with Japanese language
- C) Language Laboratory
- D) Basic skills of Japanese Language .

* * *

- c) If vector P and vector Q are mutually _____ to each other, then the angle between them is 90° .
- i) symmetrical
  - ii) asymmetrical
  - iii) perpendicular
  - iv) parallel
- d) 'Motion of earth and other planets around the sun' - is an example of _____ motion.
- i) Circular
  - ii) Rotational
  - iii) Gravitational
  - iv) Projectile
- e) If the velocity changes by equal amounts in equal time intervals, the object is said to be in uniform _____.
- i) Retardation
  - ii) Acceleration
  - iii) Momentum
  - iv) Displacement
- f) The direction of the magnetic field around a straight conductor carrying current is given by _____.
- i) Right hand thumb rule
  - ii) Left hand thumb rule
  - iii) Fleming's left hand rule
  - iv) Fleming's right hand rule
- g) When two infinitely long parallel conductors carrying current are placed near each other, each conductor produces _____ in the space.
- i) Current
  - ii) Magnetic field
  - iii) Electric field
  - iv) Magnetic induction
- h) _____ assumed that the compressions and rarefactions take place very slowly in air, when the sound waves travel in the medium.
- i) Hertz
  - ii) Laplace
  - iii) Newton
  - iv) Bhor
- i) When the velocity of an object decreases with time, it has _____ acceleration.
- i) Positive
  - ii) Zero
  - iii) Balanced
  - iv) Negative
- j) To discover a sunken ship or objects deep inside the sea _____ technology is used.
- i) Echo
  - ii) SONAR
  - iii) Information
  - iv) Modern

Q4) Explain nature of physics subject at secondary level. Illustrate correlation of physics subject with other disciplines. [15]

OR

Explain the steps of content analysis of physics subject with suitable example. [15]

Q5) Explain 5E learning Model of teaching physics with suitable example. [15]

OR

Explain planning, organization and maintenance of physics laboratory at Higher secondary level. [15]

Q6) Write notes on (any two) [10]

- a) Analysis of physics textbook considering internal criteria.
- b) Learning resources in Physics.
- c) Merits & limitations of project method of teaching physics.
- d) Difference between curriculum and syllabus of physics at secondary level.

* * *

- प्रश्न 1) अ) परिमाणे आणि परिमाणीय समीकरणे सोदाहरण स्पष्ट करा. [5]
 ब) लाक्षणिक आकडे (Significant Figures) निर्धारित करण्याचे नियम लिहा. [5]
 क) अभिकेंद्री बल आणि अपकेंद्री बल म्हणजे काय? त्यांची योग्य उदाहरणे लिहा. [5]
- किंवा
- अ) लवचिक आणि अलवचिक टक्कर यातील फरक योग्य उदाहरणासह लिहा. [5]
 ब) स्वरालीस 20 किलो वजनाचे खोके 5 मीटर उंचीवर नेण्यास 20 सेकंद लागतात. तर तिने किती शक्ती (Power) वापरली. [5]
 क) विद्युतचुंबकीय बलाची संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. विद्युत चुंबकीय बलाची वैशिष्ट्ये लिहा. [5]
- प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) जडत्व म्हणजे काय? जडत्वाचे प्रकार लिहा.
 ब) योग्य आकृतीसह उजव्या हाताच्या अंगठ्याचा नियम लिहा.
 क) टीप लिहा- श्राव्य, अवश्राव्य आणि श्रव्यातीत ध्वनी
 ड) श्रव्यातीत ध्वनीचा वैद्यकशास्त्रात कोणकोणत्या प्रकारे उपयोग करून घेतला जातो.
 इ) संवेग अक्षय्यतेचा नियम स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडा आणि उत्तर पूर्ण वाक्यात लिहा. [10]
 अ) एखाद्या वस्तूने एकक वेळात कापलेल्या अंतरास ..... म्हणतात.
 i) संवेग ii) वेग
 iii) त्वरण iv) चाल
 ब) 1 ज्यूल = ... अर्ग
 i) 10^5 ii) 10^7
 iii) 10^6 iv) 10^{-7}
 क) जर सदिश राशी P आणि सदिश राशी Q एकमेकांस ..... असतील तर त्यामधील कोनाचे माप 90° असते.
 i) सममितीय ii) विषममितीय
 iii) लंब iv) समांतर

- ड) 'पृथ्वी आणि इतर ग्रह यांची सूर्याभोवती फिरण्याची गती' हे ..... गतीचे उदाहरण आहे.
- i) वर्तुळाकार ii) परिभ्रमण
iii) गुरुत्वाकर्षण iv) प्रक्षेपणास्त्र
- इ) जर समान कालावधीत वेगामध्ये समान बदल होत असतील तर एकसमान ..... होते.
- i) मंदन ii) त्वरण
iii) संवेग iv) विस्थापन
- फ) सरळ विद्युत वाहकातील विद्युतधारेमुळे निर्माण होणाऱ्या चुंबकीय क्षेत्राची दिशा दर्शविण्यासाठी ..... वापरतात.
- i) उजव्या हाताच्या अंगठ्याचा नियम
ii) डाव्या हाताच्या अंगठ्याचा नियम
iii) फ्लेमिंगच्या डाव्या हाताचा नियम
iv) फ्लेमिंगच्या उजव्या हाताचा नियम
- य) विद्युतधारा वाहून नेणारे दोन अपरिमीत लांबीचे वाहक एकमेकांना समांतर ठेवले असता, प्रत्येक वाहक अवकाशात ..... निर्माण करतो.
- i) विद्युत ii) चुंबकीय क्षेत्र
iii) विद्युत क्षेत्र iv) चुंबकीय प्रवर्तन
- र) ..... च्या मतानुसार, जेव्हा ध्वनीतरंग माध्यमातून प्रवास करतात तेव्हा हवेमध्ये हळुवारपणे संपीडन आणि विरलन निर्माण होते.
- i) हर्ट्झ (Hz) ii) लाप्लास (laplace)
iii) न्युटन (Newton) iv) बोर (Bhor)
- ल) जेव्हा एखाद्या वस्तूचा वेग कमी होतो, तेव्हा त्वरण ..... असते.
- i) धन ii) शून्य
iii) समतोल iv) ऋण
- व) समुद्रात बुडालेले एखादे जहाज किंवा मोठी वस्तू शोधण्यासाठी ..... तंत्रज्ञान वापरले जाते.
- i) प्रतिध्वनी ii) सोनार
iii) माहिती iv) आधुनिक

प्रश्न 4) माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाचे स्वरूप स्पष्ट करा. भौतिकशास्त्र विषयाचा इतर ज्ञानशाखांशी असलेला समवाय स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भौतिकशास्त्र विषयाच्या आशय विश्लेषणाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 5) भौतिकशास्त्र अध्ययनाचे 5E अध्ययन प्रतिमान सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र प्रयोगशाळेचे नियोजन, संघटन आणि देखभाल स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

अ) अंतर्गत निकषांनुसार भौतिकशास्त्र पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण.

ब) भौतिकशास्त्र विषयातील अध्ययन स्रोत.

क) भौतिकशास्त्र अध्यापनाच्या प्रकल्प पद्धतीचे फायदे आणि मर्यादा.

ड) भौतिकशास्त्र विषयातील माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरक.

* * *

- Q1)** a) What are the s-block element? Explain their types and characteristics.[8]
b) What is a alcohol? Give the classification of alcohol with example. [7]

OR

- a) Write a note on classification of hydrocarbon. [8]
b) What is phenol? Explain indetail classification of phenol with example.[7]

Q2) Explain the following (any three) [15]

- a) What is solution? Explain the types of solution with suitable example.
b) Explain the first law of thermodynamics.
c) What are drugs? Write the classification of drugs.
d) Write a note on colligative properties.
e) Physical properties of solid state.

Q3) A) Select the appropriate answer and rewrite the statement. [5]

- i) Ethers are kept in air tight brown bottles because
a) It absorb moisture
b) It evaporate readily
c) It oxidises to explosive peroxide
d) They are inert
- ii) Which of the following alkanes is liquid at room temperature?
a) C_4H_{10} C_4H_{10} b) $C_{22}H_{46}$ $C_{22}H_{46}$
c) $C_{10}H_{22}$ $C_{10}H_{22}$ d) $C_{46}H_{94}$ $C_{46}H_{94}$
- iii) Which is the most abundant noble gas?
a) Argon   b) Neon
c) Helium   d) Krypton
- iv) States of matter is due to the presence or absence of _____
a) Inter molecular forces of attraction
b) Inter molecular forces of repulsion
c) Intramocular forces of attraction
d) Intramolecular forces of repulsion
- v) Name the process of rusting of an iron rod
a) Reduction   b) Polymerization
c) Oxidation   d) Corvosion

B) Match the following : [5]

A	B
i) Penicillin	a) Alkane
ii) C_nH_{2n+2}	b) Soap
iii) Vinegar	c) Antibiotic
iv) Sodium salt	d) Positive charge
v) Proton	e) Preservative
	f) Negative charge
	g) Alkyne

Q4) Explain the nature, scope and importance of chemistry at secondary level in brief. [15]

OR

Explain the concept of correlation in brief. Explain with suitable examples the correlation of chemistry with

- Physics
- Biology
- Geography

Q5) Which are the different 'learning resources'? Explain in detail How these learning resources are useful in teaching chemistry, with suitable examples. [15]

OR

What is 'Project Method' of teaching chemistry. Explain the steps of project method with suitable examples.

Q6) Write short note on (Any two) : [10]

- Explain in brief the internal aspects of textbook analysis.
- State the merits and limitation of laboratory method.
- State in brief the objectives of teaching chemistry at higher secondary level.
- State the competencies of chemistry teacher in brief.

- प्रश्न 1) अ) एस-खंडातील मूलद्रव्ये कोणते? त्यांचे प्रकार व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [8]
 ब) अल्कोहोल म्हणजे काय? अल्कोहोलचे वर्गीकरण सोदाहरण लिहा. [7]
 किंवा
 अ) 'हायड्रोकार्बनचे वर्गीकरण' - टीप लिहा. [8]
 ब) फिनॉल म्हणजे काय? फिनॉलचे वर्गीकरण सोदाहरण लिहा. [7]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) द्रावण म्हणजे काय? द्रावणाचे प्रकार उदाहरणासहित स्पष्ट करा.
 ब) थर्मोडायनामिक्सचा पहिला नियम स्पष्ट करा.
 क) औषध म्हणजे काय? औषधाचे वर्गीकरण लिहा.
 ड) संख्यावलंबी गुणधर्म (Colligative Properties) यावर टिप द्या.
 इ) स्थायुंचे भौतिक गुणधर्म लिहा.
- प्रश्न 3) अ) खालील पर्यायाची योग्य निवड करून विधान पुन्हा लिहा. [5]
 i) इथर हवाबंध तपकिरी रंगाच्या बाटलीत ठेवतात कारण.
 अ) इथर ओलावा शोषून घेते
 ब) इथर बाष्पीभवन करते
 क) इथर स्फोटक पॅरोक्साईड ऑक्सीडाईज करते
 ड) इथर जड आहे
 ii) खालीलपैकी कोणते अल्केन सामान्य तापमानाला द्रव अवस्थेत असते.
 अ) C_4H_{10} C_4H_{10} ब) $C_{22}H_{46}$ $C_{22}H_{46}$
 क) $C_{10}H_{22}$ $C_{10}H_{22}$ ड) $C_{46}H_{94}$ $C_{46}H_{94}$
 iii) सर्वात मुबलक पणे आढळणारा नोबल वायु कोणता.
 अ) अरगॉन   ब) निऑन
 क) हेलिअम   ड) क्रिप्टॉन
 iv) पदार्थाची अवस्था ..... च्या उपस्थिती किंवा अनुपस्थिती मुळे होते.
 अ) इंटरमॉल्युक्लर फोर्सचे आकर्षण
 ब) इंटरमोलिक्युलर फोर्सचे प्रतिकर्षण
 क) इंटरमॉल्युक्लर फोर्सचे आकर्षण
 ड) इंटरमॉल्युक्लर फोर्सचे प्रतिकर्षण

- v) लोखंडी रॉडच्या गंजण्याच्या प्रक्रियेला ..... नाव आहे.
 अ) रीडक्शन   ब) पॉलिमरायझेशन
 क) ऑक्सीडेशन   ड) कोरोजन

ब) जोड्या लावा. [5]

अ	ब
i) पेनिसिलीन	अ) अल्केन
ii) C_nH_{2n+2}	ब) साबण
iii) शिरका (vinegar)	क) प्रतिजैविके
iv) मीठ	ड) धन प्रभार
v) प्रोटोन	इ) संरक्षक
	फ) ऋण प्रभार
	य) अल्कायन

प्रश्न 4) रसायनशास्त्राचे माध्यमिक स्तरावलील व्याप्ती, स्वरूप आणि महत्त्व थोडक्यात स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समवाय ही संकल्पना थोडक्यात स्पष्ट करा. रसायनशास्त्राचे खालील विषयांशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा

- अ) भौतिकशास्त्र
 ब) जीवशास्त्र
 क) भूगोल

प्रश्न 5) अध्ययनाचे वेगवेगळे स्रोत कोणते? अध्ययनाचे स्रोत रसायनशास्त्राचे अध्यापन करण्यासाठी कसे उपयोगी आहेत हे उदाहरणासहित स्पष्ट करा. [15]

किंवा

रसायनशास्त्र अध्यापनाची प्रकल्प पद्धती म्हणजे काय? प्रकल्प पद्धतीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे अंतर्गत पैलू थोडक्यात स्पष्ट करा.
 ब) प्रयोगशाळा पद्धतीचे फायदे आणि मर्यादा स्पष्ट करा.
 क) उच्च माध्यमिक स्तरावरील रसायनशास्त्राची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
 ड) रसायनशास्त्र शिक्षकाच्या क्षमता स्पष्ट करा.

* * *

- c) Proteins after digestion are converted into _____
- i) Small Globules
  - ii) Amino acid
  - iii) Starch
  - iv) Carbohydrates
- d) Water in plants rises through _____
- i) Xylem
  - ii) Phloem
  - iii) Pith
  - iv) Cortex
- e) The prokaryotic cell shows absence of _____
- i) Cytoplasm
  - ii) DNA
  - iii) Ribosomes
  - iv) Mitochondria
- f) Hot spots are the example of _____
- i) In situ conservation
  - ii) Ex situ conservation
  - iii) Wild life protection
  - iv) Water conservation
- g) Which of the following is water born disease?
- i) Diphtheria
  - ii) Tonsillitis
  - iii) Diarrhoea
  - iv) Measles
- h) The most important reason for decrease in biodiversity is _____
- i) Habitat pollution
  - ii) Introduction of exotic species
  - iii) Over exploitation
  - iv) Measles
- i) Norman Borlaug the “Father of green Revolution”. has developed highly recognized & appreciated cultivating variety of _____
- i) Sugarcane
  - ii) Rice
  - iii) Onion
  - iv) Wheat
- j) The rod shaped bacteria are called
- i) Bacillus
  - ii) Coccus
  - iii) Vibrio
  - iv) Spirillum

Q4) What is the concept of textbook analysis? Discuss the criteria which will you consider for analyzing the text book of biology with suitable example. [15]

OR

What is meant by co-relation? What are the types of correlation? Explain correlation of Biology with chemistry, physics & Mathematics.

Q5) As a Biology teacher how you will help in Planning, organization & maintaining biology laboratory in your school. [15]

OR

What are the teaching methods of Biology? Explain project method with the help of following points.

- a) Nature
- b) Methodology
- c) Merits
- d) Denerits

Q6) Write in short (any two) : [10]

- a) Explain in brief learning resources in biology (any two)
- b) Discuss any five competencies of biology teacher.
- c) Explain any one method of construction of curriculum with example.
- d) Write objectives of biology at secondary level.

- प्रश्न 1) अ) वर्ग टेरिडोफायटाची वैशिष्ट्ये कोणती आहेत? [5]
 ब) 'उभरचर' संघाची पाच ठळक वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [5]
 क) नामनिर्देशित आकृतीच्या साहाय्याने वनस्पती पेशीची रचना थोडक्यात स्पष्ट करा. [5]
 किंवा
 अ) घरगुती अन्नप्रक्रियेतील सूक्ष्मजंतूंची भूमिका स्पष्ट करा. [5]
 ब) मानवी श्वसनसंस्थेची सुबक व नामनिर्देशित आकृती काढा. [5]
 क) जीवाणू जैविक खते-स्पष्ट करा. [5]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही तीन) [15]
 अ) 'कुक्कुटपालन व्यवस्थापन' यावर टीप लिहा.
 ब) जुनाट रोग आणि तीव्र रोग यातील फरक स्पष्ट करा.
 क) अन्नसाखळीतील विविध ट्रॉफिक स्तर स्पष्ट करा.
 ड) आधिक उत्पादन देणाऱ्या पिकांची विविधता म्हणजे काय?
 इ) 'जैवतंत्रज्ञान' संकल्पना थोडक्यात स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पुन्हा लिहा. [10]
 अ) ECORI मध्ये ECO चा अर्थ .....
 i) इको फ्रेंडली ii) आर्थिक
 iii) इकोलाय iv) अतिरिक्त कोएन्झाइम
 ब) संधियुक्त उपांगे हे ..... संघाची वैशिष्ट्ये आहेत.
 i) अॅनिलिडा ii) आर्थ्रोपोडा
 iii) मॉलुस्का iv) हेमिकॉर्डेटा
 क) पचनानंतर प्रथिनांचे रूपांतर ..... मध्ये होते.
 i) लहान ग्लोब्युल्स
 ii) अमिनो अॅसिड
 iii) स्टार्च
 iv) कर्बोदके
 ड) वनस्पतीमधील पाणी ..... मार्फत वर जाते.
 i) झायलम ii) फ्लोएम
 iii) पिथ iv) कॉर्टेक्स

प्रश्न 5) जीवशास्त्र-शिक्षक या नात्याने तुम्ही तुमच्या शाळेतील जीवशास्त्र प्रयोगशाळेचे नियोजन, संघटन आणि देखभाल करण्यासाठी कशी मदत कराल? [15]

किंवा

जीवशास्त्र अध्यापनाच्या पद्धती कोणत्या आहेत? खालील-मुद्द्यांच्या साहाय्याने प्रकल्प पद्धती स्पष्ट करा.

- अ) स्वरूप
- ब) पद्धत/पायऱ्या
- क) फायदे
- ड) तोटे

प्रश्न 6) थोडक्यात लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) जीवशास्त्रातील अध्ययन स्रोत थोडक्यात स्पष्ट करा. (कोणतेही दोन)
- ब) जीवशास्त्र शिक्षकाच्या कोणत्याही पाच अभिक्षमतांची चर्चा करा.
- क) अभ्यासक्रम रचनेची कोणतीही एक पद्धत उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ड) माध्यमिक स्तरावरील जीवशास्त्राची उद्दिष्टे लिहा.

* * *

Q1) Write down the definition of food and Nutrition and list the different nutrients in food in detail. Explain the nutrient vitamin its sources and classification in detail. **[15]**

OR

What is abstain? How would you classify stain? Describe the steps for removing the following stains from a cotton fabric. **[15]**

- a) Oil paint
- b) Rust
- c) Ghee

Q2) Answer in Short (Any 3) : **[15]**

- a) Development of baby teeth
- b) Time management
- c) Work simplification
- d) Types of births
- e) Methods of saving money

Q3) A) Fill in the blanks with appropriate options : **[5]**

- i) Growth refers to _____ changes
  - a) Quantitative   b) Qualitative   c) Coneparative
- ii) Early childhood is the _____ age
  - a) Neonatal   b) Postnatal   c) Prenatal
- iii) Vitamin _____ in found in sunlight.
  - a) Vitamin D   b) Vitamin K   c) Vitamin C
- iv) Deficiency of calcium causes _____
  - a) Rickets   b) Kwashiorkor   c) Beri Beri
- v) Prenatal period is of _____ days
  - a) 280   b) 218   c) 208

B) Match the following : [5]

A	B
i) Cotton	a) Natural proteinfibres
ii) Iron is the cambering	b) First teacher
iii) Mother	c) Amino acids
iv) Silk fibers	d) Rickets
v) Proteins	e) Oxygen
	f) Purest form of Cellulose

Q4) Explain curriculum. Discuss the guiding principles of construction of home science curriculum. [15]

OR

Write in detail the correlation of homescience with other subjects. Illustrate the correlation of home science with other disciplines.

Q5) Explain the characteristics of a good homescience department and how to plan, agenize and maintain a food laboratory for homescience education. [15]

OR

Write in detail the importance of PowerPoint method. Explain the marits and limitations of PowerPoint method in teaching homescience.

Q6) Answer in short (Any 2) : [10]

- Importance of field trips in homescience teaching.
- Seminar as a teaching method.
- Learning resource.
- Qualities of a good homescience textbook.

* * *

प्रश्न 1) अन्न आणि पोषण परिभाषित करा आणि विविध पोषक तत्त्वांची यादी करा, विटॅमिन चे स्रोत आणि वर्गीकरण तपशीलवार स्पष्ट करा. [15]

किंवा

डाग म्हणजे काय? तुम्ही डांगाचे वर्गीकरण कसे कराल. कॉटन फ्रॉब्रिक वरील डाग कसे काढाल.

अ) तेल रंग [15]

ब) गंज

क) तूप

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) बाळांच्या दातांचा विकास

ब) वेळेचे व्यवस्थापन

क) सरलीकरण

ड) जन्माचे प्रकार

इ) पैसे वाचवण्याच्या पद्धती

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्यायासह रिक्त जागा भरा. [5]

i) वाढ ..... बदलौना सूचित करते.

अ) गुणात्मक

ब) परिमाणवाचक

क) तुलनात्मक

ii) बालपण हे ..... वय आहे.

अ) नवजात

ब) प्रसवोत्तर

क) त्रीस्कूल

iii) सुर्यप्रकाशात आढळणारे जीवनसत्व म्हणजे .....

अ) जीवनसत्व D

ब) जीवनसत्व K

क) जीवनसत्व C

- iv) कैलिशयमच्या कमतरतेमुळे ..... होतो.
 अ) मुडदूस
 ब) कॅशोअरकर
 क) बेरी बेरी
- v) प्रसवपूर्ण कालावधी ..... दिवसाचा असतो.
 अ) 280
 ब) 218
 क) 208

ब) खालील योग्य जोड्या जुळवा.

[5]

अ	ब
i) कापूस	अ) नैसर्गिक प्रथिने फायबर
ii) लोह चा वाहक	ब) पहिला शिक्षक
iii) आई	क) अमिनो आम्ल
iv) रेशीम तंतू	ड) मूडदूस
v) प्रथिने	इ) ऑक्सिजन
	फ) सेल्युलोज चे शुद्ध

प्रश्न 4) गृहविज्ञान अभ्यासक्रमाच्या निर्मितीच्या मार्गदर्शक तत्वांची चर्चा करा. व अभ्यासक्रम स्पष्ट करा. [15]

किंवा

गृहविज्ञानाचा विषयांशी असलेला सहसंबंध तपशीलवार लिहा. गृहविज्ञानाचा इतर विषयांशी असलेला सहसंबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) चांगल्या गृहविज्ञान विभागाची शिक्षणाची फूड लॅबोरेटरी सांभाळण्यांचे नियोजन कसे करावे हे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पाँवर पाईट पद्धतीचे महत्त्व तपशीलवार लिहा. गृहविज्ञान शिकवताना पावर पाईट पद्धतीचे गुण आणि मर्यादा लिहा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) गृहविज्ञान अध्ययनात क्षेत्र सहलीचे महत्त्व.
 ब) अध्यापन पद्धती म्हणून सेमिनार.
 क) शिक्षण संसाधन.
 ड) चांगल्या गृहविज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे गुण.

* * *

Q1) What do you mean by principles? Discuss Henry fayol's 14 principles of management. [15]

OR

Define co - operative society Explain its merits and demerits.

Q2) Answer any three of the following : [15]

- a) Explain the levels of management.
- b) Define marketing explain functions of marketing.
- c) What is channel of distribution.
- d) Discuss whether management is an art, science or profession.
- e) What is price & Explain the factors which influence prices of production.

Q3) A) Select the proper option formatheoptions given below and rewrite the sentences. [5]

- i) Ameltinational corporation is also know as _____
  - a) Global corporation
  - b) Regional corporation
  - c) National corporation
- ii) Business environment has tremendous impact on _____
  - a) Business   b) Government   c) Society
- iii) The new indsutrial policy was formulated in _____
  - a) 1947   b) 1951   c) 1991
- iv) Globalization is concerned with _____ market
  - a) Global   b) Local   c) Rural
- v) _____ means linking national economy to the world economy.
  - a) Globalization   b) Privatization   c) Liberalization

B) Match the correct pairs [5]

Group 'A'		Group 'B'	
a) Management		i) Need of creativity	
b) Management as a profession		ii) Administration	
c) Top level management		iii) Intangible	
d) Management as an art		iv) Formal education	
e) Management as an art		v) Policy framing	
f) Lower level management		vi) Directing stubordinates to complete the task	

Q4) What are the qualities of a good teacher? Which special qualities are required for commerce teacher. Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Explain field visit method with the help of following points.

- a) Meaning and Nature
- b) Merits and demerits
- c) Application in teaching of commerce.

Q5) Explain importance of commerce subject in daily life? Explain with suitable examples. **[15]**

OR

Explain the need and importance of learning resources. What are the difference of traditional learning resources and technology based learning resources.

Q6) Answer any two of the following : **[10]**

- a) State the importance of structure of commerce.
- b) What are the advantages and limitations of 'lecture method'.
- c) Write any five objectives of teaching of commerce at higher secondary level.
- d) Explain the advantages of inductive - deductive method.

* * *

- प्रश्न 1) तत्त्वे म्हणजे काय? हेनी फेयॉलच्या व्यवस्थापनाच्या 14 तत्त्वांची चर्चा करा. [15]
किंवा
सहकारी संस्थेची व्याख्या सांगून फायदे तोटे स्पष्ट करा.
- प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]
अ) व्यवस्थापनाचे स्तर स्पष्ट करा.
ब) विपणनाची व्याख्या सांगा. विपणनाची कार्ये स्पष्ट करा.
क) वितरण वाहिनी म्हणजे काय? वितरण वाहिनीचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.
ड) व्यवस्थापन कला, शास्त्र या व्यवसायाची चर्चा करा.
इ) किंमत म्हणजे काय? वस्तूच्या किंमतीवर प्रभाव टाकणारे घटक स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) खाली दिलेल्या पर्यायातून योग्य पर्याया निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [5]
i) बहुराष्ट्रीय कंपनीला ..... असे ही म्हणतात.
अ) जागतिक महामंडळ
ब) प्रादेशिक महामंडळ
क) राष्ट्रीय महामंडळ
ii) व्यावसायिक पर्यावरण ..... वर प्रचंड परिणाम करतात.
अ) व्यवसाय
ब) शासन
क) समाज
iii) नविन औद्योगिक धोरण ..... मध्ये स्विकारण्यात आले.
अ) 1947
ब) 1951
क) 1991
iv) जागतिकीकरण हे ..... बाजारपेठेशी संबंधित असते.
अ) जागतिक
ब) स्थानिक
क) ग्रामीण
v) ..... म्हणजे राष्ट्राची अर्थव्यवस्था जागतिक अर्थव्यवस्थेशी जोडणे.
अ) जागतिकीकरण
ब) खाजगीकरण
क) उदारीकरण

- ब) योग्य जोड्या जुळवा. [5]
गट अ	गट ब
i) व्यवस्थापन	अ) सृजनशीलतेची गरज
ii) व्यवस्थापन एक पेशा	ब) प्रशासन
iii) उच्चस्तर व्यवस्थापन	क) अदृश्य
iv) व्यवस्थापन एक कला	ड) औपचारिक शिक्षण
v) कनिष्ठ स्तर व्यवस्थापन	इ) धोरणे आखणे
	फ) हाताखालच्या कर्मचाऱ्यांना काम पूर्ण करण्यासाठी दिशा देणे

प्रश्न 4) चांगल्या शिक्षकाचे गुण विशेष कोणते? वाणिज्याच्या शिक्षकाच्या अंगी कोणते विशेष गुण असणे आवश्यक आहे ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

क्षेत्रभेट पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ आणि स्वरूप
ब) गुण आणि दोष
क) वाणिज्य अध्यापनातील उपयोजन

प्रश्न 5) दैनंदिन जीवनातील वाणिज्य विषयाचे महत्त्व उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अध्ययन स्रोताची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. पारंपारिक अध्ययन स्रोत आणि तंत्रज्ञान आधारित स्रोत यातील फरक उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

- अ) वाणिज्याच्या संरचनेचे महत्त्व विशद करा.
ब) व्याख्यान पद्धतीचे फायदे आणि मर्यादा कोणत्या?
क) वाणिज्य अध्यापनाची उच्च माध्यमिक स्तरावरील कोणतीही पाच उद्दिष्टे लिहा.
ड) उद्गामी व अवगामी पद्धतीचे फायदे स्पष्ट करा.

* * *

Q1) What is psychology? Explain behaviouristic, psychoanalytic and humanistic perspectives of psychology. **[15]**

OR

What are the data collection methods of psychology? Explain survey method and project method with the help of following points.

- a) Meaning
- b) Nature
- c) Merit
- d) Demerits

Q2) Short notes (any three) **[15]**

- a) Write the concept of illusion.
- b) Explain the nature of subject psychology.
- c) Explain the concept of attitude.
- d) Explain the concept of psychological disorders.
- e) Explain the cognitive therapy.

Q3) A) Match the pair **[5]**

Group 'A'	Group 'B'
i) Phobia	a) Ebbinghaus
ii) Depressive disorder	b) William wundt
iii) Cognitive perspective	c) Sad feeling for a long period of time
iv) Forgetting curve	d) Ulric Neisser
v) Father of enperimental psychology	e) Illogical Fear
	f) MC Dougall

B) Fill in the blanks

[5]

- a) Study of human _____ is psychology.
- i) Mind
  - ii) Behaviour
  - iii) Soul
  - iv) Art
- b) A good way to prevent stress is _____.
- i) A diet
  - ii) Drinking beverages in caffeine
  - iii) Taking time out for relation
  - iv) Food
- c) Another term for reinforcement is :
- i) Stimulus
  - ii) Response
  - iii) Reward
  - iv) Music
- d) Permanent memory is _____ memory.
- i) Short term
  - ii) Long term
  - iii) Episodic
  - iv) Daily
- e) _____ proposed a hierarchy of need to accounts for the range of human motivation.
- i) J.B.Watson
  - ii) Abraham Maslow
  - iii) David winter
  - iv) Morgan king

Q4) Explain observation method. Mention its merits and demerits. Why is this method useful in teaching psychology. [15]

OR

What is co-relation? Explain relation of the subject psychology with social sciences (Political Sci, Sociology, Law and Criminology).

Q5) Explain the structure of the subject psychology. How will you inculcate values and life skills through psychology. Explain the suitable example. **[15]**

OR

Explain the importance of psychology tests and inventories state any two types of psychology test. How will you implement the psychological test in your class for gifted student, in a way to develop their life skills.

Q6) Short notes : (any two) **[10]**

- a) Explain the concept of curriculum & syllabus.
- b) Explain any four objectives of teaching the subject psychology.
- c) Write any four qualities of psychology teacher.
- d) Explain the need and importance of learning resources for subject psychology.

* * *

प्रश्न 1) मानसशास्त्र म्हणजे काय ? मानसशास्त्राचे वर्तनात्मक, मनोविश्लेषणात्मक आणि मानवतावादी परिदृश्य स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मानसशास्त्राच्या माहिती संकलनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? सर्वेक्षण पद्धती आणि प्रकल्प पद्धती पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) अर्थ
ब) स्वरूप
क) गुण
ड) मर्यादा

प्रश्न 2) टिपा लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) 'भ्रम' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
ब) मानसशास्त्र विषयाचे स्वरूप स्पष्ट करा.
क) अभिवृत्ती ही संकल्पना स्पष्ट करा.
ड) मानसशास्त्रीय विकृतीची संकल्पना स्पष्ट करा.
इ) बोधनात्मक उपचार पद्धती स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या जूळवा. [5]

गट अ	गट ब
i) भयगंड	अ) एबिंगहस
ii) नैराश्य विकृती	ब) विल्यम वूंट
iii) बोधात्मक परिदृश्य	क) उदासी भावना जास्त वेळेसाठी
iv) विस्मरण चक्र	ड) अलरीक नाईसर
v) प्रायोगिक मानसशास्त्र जनक	इ) अतार्किक भिती
	फ) एम. सी. डगल

ब) रिकाम्या जागी योग्य शब्द लिहा. [5]

- अ) मानवी ..... अभ्यास करणारे मानसशास्त्र हे शास्त्र होय.
i) मन ii) वर्तन
iii) आत्मा iv) कला
- ब) ताणापासून प्रतिबंधित राहण्याचा खालील पैकी सोपा उपाय ..... होय.
i) आहार
ii) शीतपेय सेवन
iii) स्वतः साठी निवांत वेळ काढणे
iv) अन्न
- क) 'प्रबलन' म्हणजे .....
i) उददीपक ii) प्रतिसाद
iii) बक्षीस iv) संगीत

- ड) ..... ही कायमस्वरूपी स्मृती आहे.
i) अल्पकालीन	ii) दीर्घकालीन
iii) प्रासंगिक	iv) दैनंदिन
- इ) ..... याने गरजेच्या प्रेरणेची वर्चस्व श्रेणी सांगितली.
i) जे. बी. वॉटसन	ii) अब्राहम मॅस्लो
iii) डेविड विंटर	iv) मॉर्गन किंग

प्रश्न 4) निरीक्षण पद्धती म्हणजे काय? या पद्धतीचे गुण व मर्यादा स्पष्ट करा. मानसशास्त्र अध्यापनात ही पद्धती का उपयुक्त आहे ते सांगा. [15]

किंवा

सहसंबंध म्हणजे काय? मानसशास्त्र विषयाचा सामाजिक शास्त्राशी (राज्यशास्त्र/समाजशास्त्र/कायदा व गुन्हेगारीचे शास्त्र) असणारा संबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) मानसशास्त्र विषयाच्या संरचनेचे महत्त्व सांगून या विषयाच्या अध्यापनातून मूल्ये आणि जीवन कौशल्ये विकसित करण्यासाठी तुम्ही काय कराल हे उदाहरण देवून स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मानसशास्त्रीय चाचण्या व कसोट्या यांचे महत्त्व सांगा. कोणत्याही दोन मानसशास्त्रीय चाचण्या सांगून वर्गाध्यापनात प्रभावी विद्यार्थ्यांच्या जीवन कौशल्ये विकसित करण्यासाठी त्या चाचण्यांचा वापर कसा कराल ते लिहा.

प्रश्न 6) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

- अ) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) मानसशास्त्र अध्यापनाची कोणतेही चार उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- क) मानसशास्त्र शिक्षकांचे कोणतेही चार गुण वैशिष्ट्ये लिहा.
- ड) मानसशास्त्र विषयाचे अध्ययन संसाधनाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा.

- Q1)** a) Explain various meanings of Philosophy. [8]
b) State applied Ethics and discuss Environmental Ethics as one of the important branches of it. [7]

OR

- a) Describe the concepts : God and Soul. [8]
b) Explain Nature of Aesthetics as branch of Philosophy. [7]

- Q2)** Write short notes on any three of the following : [15]

- a) Natural pre suppositions of Punishment
b) Nyaya Darshan
c) Reformative theory of Punishment
d) Epistemology
e) The Pragmatic theory of Truth

- Q3)** Fill in the blanks with suitable option. [10]

- a) Astika darshan means believer in _____.
(God, Veda, Both Good and Veda, Matter)
b) Metaphysics is study of _____.
(Reality, beauty, Conduct, Argument)
c) Which of the following philosopher Proposed 'Mind is blank state'?
(Spinoza, Locke, Berkeley, Hume)
d) Who is father of modern rationalism?
(Hume, Kant, Locke, Descartes)
e) According to Vedic Darsana there are _____ no of Purusharthas.
(2, 3, 4, 5)
f) There are _____ no of theories of punishment.
(2, 3, 4, 5)
g) _____ is father of modern skepticism.
(Kant, Aristotle, Hume, Berkeley)

- h) The Indian tradition 'Nyaya' is prominently about
(Logic, Metaphysics, Ethics, Physics)
- i) Which of the branch is called science of values?
(Logic, Metaphysics, Ethics, Physics)
- j) The meaning of word 'Upanishad' is _____
(Know, Write, Read, Sit near guru)

Q4) Discuss in detail the Nature and scope of Philosophy. **[15]**

OR

Write an essay on use of philosophy with Education.

Q5) Write an essay of Syllabus of philosophy. **[15]**

OR

Explain why analysis of structure in philosophy is required?

Q6) Write short notes on any two of the following. **[10]**

- a) The relation of philosophy with politics
- b) Lecture as method of teaching philosophy
- c) Discussion method
- d) Nature of Philosophical analysis.

* * *

- प्रश्न 1) अ) तत्त्वज्ञानाचे विविध अर्थ स्पष्ट करा. [8]
 ब) उपयोजित नीतिशास्त्र म्हणजे काय ते सांगा आणि पर्यावरण नीतिशास्त्र या तिच्या महत्वपूर्ण उपशाखेची चर्चा करा. [7]
- किंवा
- अ) संकल्पना विशद करा: ईश्वर आणि आत्मा [8]
 ब) तत्त्वज्ञानाची एक शाखा म्हणून सौन्दर्यशास्त्र स्पष्ट करा. [7]
- प्रश्न 2) पुढीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नावर थोडक्यात टीपा लिहा. [15]
 अ) शिक्षेची नैसर्गिक गृहीतके
 ब) न्याय दर्शन
 क) शिक्षेचा सुधारणात्मक सिद्धांत
 ड) ज्ञानशास्त्र
 इ) शिक्षेचा फलवादी सिद्धांत
- प्रश्न 3) योग्य पर्यायाने रिकाम्या जागा भरा. [10]
 अ) आस्तिक दर्शन म्हणजे ..... वर विश्वास ठेवणे होय.
 (ईश्वर, वेद, ईश्वर आणि वेद, जडद्रव्य)
 ब) Metaphysics या शाखेमध्ये ..... चा अभ्यास केला जातो.
 (सत्ता, सौंदर्य, आचरण, युक्तिवाद)
 क) पुढीलपैकी कोणता तत्त्वज्ञ यांनी 'Mind is blank slate' म्हंटले आहे?
 (स्पिनोझा, लॉक, बर्कले, ह्यूम)
 ड) आधुनिक बुद्धिवादाचा जनक कोण आहे?
 (ह्यूम, कान्ट, लॉक, देकार्त)
 इ) वेदिक दर्शनानुसार ..... इतके पुरुषार्थ आहेत.
 (2, 3, 4, 5)
 फ) शिक्षेच्या उपपत्तीची संख्या ..... इतकी आहे.
 (2, 3, 4, 5)
 य) आधुनिक संशयवादाचा जनक ..... हा आहे.
 (कान्ट, ऍरिस्टोटल, ह्यूम, बर्कले)

- र) भारतीय परंपरेतील 'न्याय' दर्शन प्रामुख्याने ..... संबंधित आहे?
(तर्कशास्त्र, सद्वस्तुशास्त्र, नीतिशास्त्र, भौतिकशास्त्र)
- ल) पुढीलपैकी कोणती शाखा हे मूल्यांचे विज्ञान समजले जाते?
(तर्कशास्त्र, सद्वस्तुशास्त्र, नीतिशास्त्र, भौतिकशास्त्र)
- व) 'उपनिषद्' शब्दाचा अर्थ ..... असा आहे.
(पाहणे, लिहिणे, वाचणे, दाखविणे)

प्रश्न 4) तत्वज्ञानाचे स्वरूप आणि व्याप्ती यांची सविस्तर चर्चा करा. [15]

किंवा

तत्वज्ञानाचा शिक्षणशास्त्रामध्ये असणारा वापर यावर निबंध लिहा.

प्रश्न 5) तत्वज्ञानाचा अभ्यासक्रम यावर निबंध लिहा. [15]

किंवा

तत्वज्ञानाच्या रचनेचे विश्लेषण का गरजेचे असते हे स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) पुढीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नावर थोडक्यात टीपा लिहा. [10]

- अ) तत्वज्ञानाचा राज्यशास्त्राशी असणारा संबंध
- ब) तत्वज्ञान शिकविण्याची व्याख्यान पद्धती.
- क) चर्चा पद्धती
- ड) तात्विक विश्लेषणाचे स्वरूप

* * *

Q1) Explain the concept of sociology. Discuss the scope & uses of sociology.[15]

OR

List the objectives of teaching sociology at higher secondary level. Discuss the place of sociology in the curriculum of higher secondary level.

Q2) Answer in short (any three) [15]

- a) Changing nature of family.
- b) Socialisation Process.
- c) Differentiate between rural & tribal community
- d) Function of religion
- e) Factors affecting social change

Q3) A) Fill in the blanks with the most appropriate alternative from the option given. [5]

- i) Gender based stratification has led to _____ in society.
a) Justice   b) Exploitation   c) Equality
- ii) The effects of an earthquake on people is a _____ factor of change
a) geographical   b) biological   c) cultural
- iii) Material culture is _____
a) Concrete   b) abstract   c) Intangible
- iv) A rule that prescribes marriage with a group is called _____
a) Exogamy   b) Endogamy   c) Polygamy
- v) Social status refers to _____ in a group
a) Function   b) Position   c) Purpose

B) Match the Column : [5]

Column - A

- i) Family
- ii) Caste
- iii) Nation
- iv) Work place
- v) Supreme court

Column - B

- a) Voluntary group
- b) Involuntary group
- c) Primary group
- d) Secondary group
- e) Out group
- f) Reference group

Q4) Discuss the objectives of teaching sociology at 11th std. As a sociology teacher how will you develop 'unity in Diversity' among your students. [15]

OR

Discuss the relationship of sociology with Anthropology, Economics & History.

Q5) As a sociology teacher, how will you use technology while teaching sociology in your class. Give appropriate examples. [15]

OR

Explain the life skills, core elements and values inculcated while teaching sociology subject. Give appropriate examples.

Q6) Answer is short (any 2). [10]

- a) Qualities of a sociology teacher.
- b) Use of field visits while teaching sociology.
- c) Advantages of contact analysis to sociology.
- d) Learning resources (related to sociology)

* * *

- प्रश्न 1) समाजशास्त्राची संकल्पना स्पष्ट करा. समाजशास्त्राची व्याप्ती व उपयोजनाची चर्चा करा. [15]
किंवा
उच्च माध्यमिक स्तरावर समाजशास्त्र अध्यापनाच्या उद्देशांची यादी करा. उच्च माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमात समाजशास्त्राच्या स्थानाची चर्चा करा.
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे द्या (कोणतेही तीन) [15]
अ) कुटुंबाचे बदलते स्वरूप
ब) समाजीकरण प्रक्रिया
क) ग्रामीण व आदिवासी लोकसमुदायमधील फरक सांगा
ड) धर्माचे कार्ये
इ) सामाजिक परिवर्तनावर परिणाम करणारे घटक
- प्रश्न 3) अ) दिलेल्या पर्यायातून सर्वात योग्य पर्यायाने रिकाम्या जागा भरा. [5]
i) लिंगाधारित स्त्रीकरणामुळे समाजातील ..... वाढीस लागते.
अ) न्याय
ब) पिळवणूक
क) समानता
ii) भूकंपाचा लोकांवर होणारा परिणाम हा ..... परिवर्तनाचा घटक आहे.
अ) भौगोलिक
ब) जैविक
क) सांस्कृतिक
iii) भौतिक संस्कृती ..... असते.
अ) मूर्त
ब) वस्तुनिष्ठ
क) अमूर्त
iv) आपल्या गटांतर्गत विवाह करण्याच्या नियमानुसार केलेल्या विवाहाला ..... म्हणतात.
अ) अंतर्गत विवाह
ब) बहिर्गत विवाह
क) बहुपती विवाह
v) सामाजिक दर्जा हा व्यक्तिच्या समाजातील ..... संबंधित असतो.
अ) कार्य
ब) स्थान
क) उद्दिष्ट

ब) जोडया जुळवा

[5]

गट - अ

गट - ब

i) कुटुंब

अ) ऐच्छिक समूह

ii) जात

ब) अनैच्छिक समूह

iii) राष्ट्र

क) प्राथमिक समूह

iv) कामाचे ठिकाण

ड) दुय्यम समूह

v) सर्वोच्च न्यायालय

इ) बहिः समूह

फ) संदर्भ समूह

प्रश्न 4) इयत्ता 11 वी मध्ये समाजशास्त्राचे अध्यापनाचे उद्दिष्टांची चर्चा करा. समाजशास्त्राचे शिक्षक म्हणून, तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये 'विविधते मध्ये एकात्मता' विकसित करण्यासाठी तुम्ही काय प्रयत्न कराल. [15]

किंवा

मानववंशशास्त्र, अर्थशास्त्र आणि इतिहास यांच्याशी समाजशास्त्राच्या संबंधांची चर्चा करा.

प्रश्न 5) एक समाजशास्त्राचे शिक्षक म्हणून, तुमच्या वर्गात समाजशास्त्र अध्यापनात तंत्रविज्ञानाचे वापर कसे कराल ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समाजशास्त्र विषय अध्यापनात जीवन कौशल्ये, मूलभूत घटक आणि मूल्ये समजावून सांगा. योग्य उदाहरणे द्या.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे द्या. (कोणतेही दोन)

[10]

अ) समाजशास्त्र शिक्षकाचे गुण

ब) समाजशास्त्र अध्यापनात क्षेत्र भेट ची उपयोगिता.

क) समाजशास्त्रातील आशय विश्लेषणाचे फायदे.

ड) अध्ययन संसाधने (समाजशास्त्राशी संबंधीत).

* * *

Q1) What is the meaning of world security? Explain the importance of world security in detail. [15]

OR

State the structure and functions of National Human right commission.

Q2) Answers in brief. (any three) [15]

- a) Non alignment movement.
- b) What are the characteristics of Indian constitution?
- c) Explain the role of speaker of Rajyasabha.
- d) State the fundamental duties.
- e) Which are the power and functions of the prime minister of India.

Q3) A) Fill in the blanks using correct alternative. [5]

- i) In _____ National Human rights commission is established in India.
  - a) 1990
  - b) 1972
  - c) 1993
  - d) 1995
- ii) President of India nominates _____ members in loksabha.
  - a) 12
  - b) 18
  - c) 02
  - d) 05
- iii) From Maharashtra _____ members are sent to Rajya Sabha.
  - a) 48
  - b) 19
  - c) 288
  - d) 78
- iv) Maharashtra havnirman sena is party in _____ region.
  - a) Assam
  - b) Maharashtra
  - c) Odisha
  - d) Jammu and Kashmir
- v) The king of England had approved by _____ in 1215.
  - a) Bill of right
  - b) Magna Carta
  - c) Human rights declaration
  - d) Pition of Human rights

B) Match the following pairs. [5]

Group A

- i) Rousseau
- ii) Fundamental rights
- iii) Vice - President
- iv) Indian constitution
- v) Maharashtra

Group B

- a) Right to Education
- b) The Social contract theory of the state
- c) Ex-officio chairman
- d) 26 January 1950
- e) Article 356
- f) 1 May 1960

Q4) Explain the co relation of political science subject with appropriate example.[15]

- a) History
- b) Sociology
- c) Economics
- d) Geography

OR

What are the objectives of political science at Higher secondary level? Explain what efforts will you do you achive these objective as a teacher?

Q5) Explain the 'Leatur Method' on the basis of following points : [15]

- a) Meaning
- b) Role of eacher
- c) Adantacors
- d) Limitations

OR

Prepare a structure of political science. Explain how this structure is useful for political science teacher.

Q6) Write short answers (any two) [10]

- a) Explain the library method.
- b) State the qualities of good political teacher.
- c) Explain the Advantages and limitations of seminor method
- d) Explain the place of political science of subject at higher secondary curriculum.

- ब) योग्य जोडया लावा. [5]
गट - अ	गट - ब
i) रूसो	अ) शिक्षणाचा हक्क
ii) मूलभूत हक्क	ब) राज्याशी संबंधीत सामाजिक कराराचा सिद्धांत
iii) उपराष्ट्रपती	क) पदसिद्ध अध्यक्ष
iv) भारतीय संविधान	ड) 26 जानेवारी 1950
v) महाराष्ट्र	इ) कलम 356
	फ) 1 मे 1960

- प्रश्न 4) राज्यशास्त्र विषयाचा खालील विषयांशी असणारा सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]
अ) इतिहास	ब) समाजशास्त्र
क) अर्थशास्त्र	ड) भूगोल

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावर राज्यशास्त्राची उद्दिष्ट्ये सांगून हे उद्दिष्ट्ये पूर्ण करण्यासाठी शिक्षक म्हणून कोणते प्रयत्न कराल ते स्पष्ट करा.

- प्रश्न 5) खालील मुद्द्याच्या आधारे व्याख्यान पद्धती स्पष्ट करा. [15]
अ) अर्थ	ब) शिक्षकांची भूमिका
क) गुण	ड) मर्यादा

किंवा

राज्यशास्त्र विषयांची संरचना तयार करा. या संरचनेचा राज्यशास्त्र शिक्षक म्हणून तुम्हाला कसा उपयोग होईल सविस्तर लिहा.

- प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतेही दोन) [10]
अ) ग्रंथालय अध्यापन पद्धती स्पष्ट करा.
ब) चांगल्या शिक्षकांची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
क) सेमिनार पद्धतीचे गुण व दोष लिहा.
ड) उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमातील राज्यशास्त्राचे स्थान स्पष्ट करा.

* * *

Q1) What is conditional Proof? Explain conditional proof with appropriate example. [15]

OR

Explain the modern view of proposition. Write the difference between

- a) Simple and compound proposition.
- b) Truth and validity

Q2) Write short answers (any three): [15]

- a) Ostensive definition and extensive definition with example.
- b) Explain formal Ground of Induction.
- c) Explain and discuss kinds of Definition.
- d) Square of opposition of proposition.
- e) Construct and explain the Venn Diagram for the following.
  - i) Some books are costly.
  - ii) All elephants are tall.

Q3) Fill in the blanks with suitable option given. [10]

- a) How many truth values are there in the proposition _____
(two, three, four)
- b) $p \equiv q$ is _____ proposition.
(implicative, equivalence, conjunctive)
- c) _____ is not the condition of decision procedure.
(Reliability, Natural, Finite)
- d) If I do hard work then I will be successful. The form of this argument is _____.
($p \vee q$, $p \cdot q$, $p \supset q$)
- e) Truth tree method can be used as testing the _____ of arguments.
(Validity, Reliability, Objectivity)
- f) When we deny a contingency, we get _____
(tautology, contradiction, none of these)

- g) 'v' the symbol is used for _____
(disjunction, equivalence, conjunction)
- h) The subject and the predicate are called _____.
(quantity, variable, terms)
- i) 'Some students are not innovative is _____ proposition.
(A, E, I, O)
- j) 'a, b, c' are propositional _____.
(variables, constants, none of these)

Q4) What is Inductive learning method? How will you help students in using this method of learning? **[15]**

OR

What is the nature of logic? Explain the importance of logic in teaching learning process.

Q5) Explain the concept of curriculum and syllabus with example. Differentiate between them with example. **[15]**

OR

Explain what are learning resources? Explain its types in detail according to you which learning resources are more useful for teaching learning of logic subject.

Q6) Write short answers on (any two): **[10]**

- a) Merits of Deductive method.
- b) Chronological method of construction of curriculum with example.
- c) Structure of logic.
- d) Importance of learning resources.

* * *

प्रश्न 1) सोपाधिक सिद्धता म्हणजे काय? योग्य उदाहरणांच्या सहाय्याने सोपाधिक सिद्धता स्पष्ट करा.[15]

किंवा

विधानांचा आधुनिक दृष्टिकोन स्पष्ट करा व पुढील फरक लिहा.

- अ) सरल आणि संयुक्त विधान
ब) सत्यता आणि वैधता

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) निर्देशात्मक व उदाहरणात्मक व्याख्या.
ब) विगमनाचे आकारिक आधार सांगा.
क) व्याख्याचे प्रकार सांगा व चर्चा करा.
ड) विधान प्रतियोग चौरस
इ) खालील विधानांच्या व्हेन आकृत्या काढून स्पष्ट करा.
i) काही पुस्तके महाग असतात.
ii) सर्व हत्ती उंच असतात.

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

- अ) विधानामध्ये एकूण किती सत्यनामूल्ये असतात?
(दोन, तीन, चार)
ब) 'p ≡ q' हे ..... विधान आहे.
(व्यंजन, सममूल्य, संधी)
क) ..... ही निर्णय पद्धतीची अट नाही.
(विश्वासाहता, नैसर्गिकता, अनंतता)
ड) 'मी जर कष्ट केले तर मी यशस्वी होईन'. या विधानाचे चिन्हांकन ..... असे होईल.
(p ∨ q, p · q, p ⊃ q)
इ) सत्यतावृक्ष पद्धती युक्तिवादांच्या .....वापरली जाते.
(वैधता, विश्वासाहता, वस्तुनिष्ठता)

- फ) जेव्हा आपण एखादे विधान नाकारतो तेव्हा आपणाला ..... विधान मिळते.
(सर्वतःसत्य, सर्वतःअसत्य, यापैकी नाही)
- य) 'v' हे चिन्ह ..... साठी वापरले जाते.
(वैकल्पिक, सममूल्य, संधी)
- र) उद्देश आणि विधेय यांना ..... म्हटले जाते.
(प्रमाण, चर, पद)
- ल) 'काही विद्यार्थी सर्जनशील नसतात'. हे ..... विधान आहे.
(A, E, I, O)
- व) 'a, b, c' हे विधानीय ..... आहेत.
(चरे, अचरे, यापैकी नाही)

प्रश्न 4) निगमन अध्ययन पद्धती म्हणजे काय? या पद्धतीचा वापर तुम्ही विद्यार्थ्यांसाठी कसा कराल?

[15]

किंवा

तर्कशास्त्राचे स्वरूप काय आहे? अध्यापन आणि अध्ययन प्रक्रियेतील तर्कशास्त्राचे महत्त्व सांगा.

प्रश्न 5) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम या संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करून त्यांच्यातील फरक उदाहरणांच्या साहाय्याने स्पष्ट करा.

[15]

किंवा

अध्ययनाचे स्रोत कोणते? पारंपारिक आणि तंत्रज्ञानाधारित अध्ययन स्रोतांमधील फरक करून तुमच्या मते कोणते स्रोत अधिक उपयुक्त आहेत ते सांगा.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन)

[10]

- अ) नैगमनिक पद्धतीचे फायदे
- ब) अभ्यासक्रम रचनेची कालनिहाय पद्धती उदाहरणासह सांगा.
- क) तर्कशास्त्राची रचना
- ड) अध्ययन स्रोतांचे महत्त्व

Total No. of Questions : 6]

PHYSICAL EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Define Physical Education? Explain the relationship between physical Education and Education in detail. [15]

OR

Describe Olympic movement - Ancient and Modern Olympic.

Q2) Write a short answer for following questions. (Any Three) [15]

- a) Describe Career opportunities in Sports.
- b) Explain any two values of Physical Education.
- c) Describe development of physical education and sports in British period.
- d) Write contribution of Greece in development of physical education and sports.
- e) Describe the sports achievement of khashaba jadhav.

Q3) A) Select correct Answer : [5]

- i) According to the German concept of Physical Education, the Mother of all Games and sports is.
  - a) Athletics
  - b) Gymnastic
  - c) Swimming
  - d) Cricket
- ii) Whose birthday is celebrated as National Sports Day in India?
  - a) AKhashaba Jadhav
  - b) Major Dhyanchand
  - c) Milkha Singh
  - d) Sachin Tendulkar
- iii) Which player has India's highest award (Bharat Ratna)?
  - a) Khashaba Jadhav
  - b) Major Dhyanchand
  - c) Milkha Singh
  - d) Sachin Tendulkar
- iv) Olympic Flag consist on how many circules?
  - a) Three Circules
  - b) Four Circules
  - c) Five Circules
  - d) Two Circules
- v) 'Olympic games were held in ancient Greece in the honour of Greek God _____
  - a) Jupiter
  - b) Apollo
  - c) Uranus
  - d) Zeus

B) Match the pairs. [5]

Group A	Group B
i) P.T. Usha	a) 12th June
ii) Sachin Tendulkar	b) Wrestling
iii) Khashaba Jadhav	c) Cricket
iv) Major Dhyanchand	d) Athletics
v) International Yoga Day	e) Hockey
	f) 12 th June

Q4) Explain how playground activities are useful for growth and development in children? [15]

OR

Explain the principle of farming syllabus of physical education in detail. [15]

Q5) Define Physical education. Explain aim, objective and scope of Physical education. [15]

OR

Explain lecture and demonstration method of teaching in physical education. [15]

Q6) Answer the questions. (Any Two) [10]

- Write qualities of good Sports Teacher.
- Describe career opportunities in Sports.
- Describe core element of physical education.
- Explain Seminar Method.

* * *

प्रश्न 1) शारीरिक शिक्षणाची व्याख्या लिहा. शारीरिक शिक्षण आणि शिक्षण यांच्यातील संबंध स्पष्ट करा. [15]
किंवा

प्राचीन आणि आधुनिक ऑलम्पिक चळवळ विशद करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) क्रीडेतील नोकरीच्या संधी विशद करा.
ब) शारीरिक शिक्षणातील कोणतेही दोन मूल्य स्पष्ट करा.
क) ब्रीटीश काळातील शारीरिक शिक्षणाचा विकास विशद करा.
ड) शारीरिक शिक्षण आणि क्रीडेतील विकासातील ग्रीसचे योगदान लिहा.
इ) खाशाबा जाधव यांचे खेळातील प्रविण्याबाबतचे वर्णन करा.

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडा. [5]

- i) शारीरिक शिक्षण या जर्मन संकल्पनेनुसार सर्व खेळ व खेळांची जननी आहे?
अ) अॅथलेटिक्स   ब) स्विमिंग
क) जिम्नॉस्टिक   ड) क्रिकेट
- ii) भारताचा राष्ट्रीय क्रीडा दिन म्हणून कोणाचा वाढदिवस साजरा केला जातो?
अ) खाशाबा जाधव   ब) मेजर ध्यानचंद
क) मिलखा सिंग   ड) सचिन तेंडुलकर
- iii) कोणता खेळाडूला भारताचा सर्वोच्च पुरस्कार (भारत रत्न) मिळाला आहे?
अ) खाशाबा जाधव   ब) मेजर ध्यानचंद
क) मिलखा सिंग   ड) सचिन तेंडुलकर
- iv) ऑलिम्पिक ध्वज किती वर्तुळाने बनतात?
अ) तीन वर्तुळ   ब) चार वर्तुळ
क) पाच वर्तुळ   ड) दोन वर्तुळ
- v) ..... या ग्रीक देवाच्या सन्मानार्थ प्राचीन ग्रीसमध्ये ऑलिम्पिक खेळांचे आयोजन करण्यात आले होते?
अ) बृहस्पति   ब) अपोलो
क) युरेनस   ड) झ्युस

- ब) योग्य जोडया जुळवा. [5]
'अ' गट	'ब' गट
i) पी. टी. उषा	अ) 21 जून
ii) सचिन तेंडूलकर	ब) कुस्ती
iii) खाशाबा जाधव	क) क्रिकेट
iv) मेजर ध्यानचंद	ड) अॅथलेटिक्स
v) आंतरराष्ट्रीय योग दिवस	इ) हॉकी
	फ) 12 जून

प्रश्न 4) मैदानावरील क्रीडा बाबी मुलांच्या विकासासाठी कशा उपयोगी आहेत हे स्पष्ट करा. [15]
किंवा

शारीरिक शिक्षणाचा अभ्यासक्रम तयार करताना लक्षात घ्यावयाची तत्त्वे स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 5) शारीरिक शिक्षणाची व्याख्या. शारीरिक शिक्षणाची ध्येय, उद्दिष्टे आणि व्याप्ती स्पष्ट करा. [15]
किंवा

शारीरिक शिक्षण विषय शिकवताना वापरल्या जाणाऱ्या व्याख्यान व प्रात्यक्षिक अध्यापन पद्धती स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) उत्तम क्रीडा शिक्षकांचे गुण लिहा.

ब) क्रीडेतील नोकरीच्या संधी विशद करा.

क) शारीरिक शिक्षणाचे गाभा घटक विशद करा.

ड) परिसंवाद पद्धत स्पष्ट करा.

Q1) Explain the meaning and characteristics of yoga. Write in details the steps of 'Ashtang Yoga'. [15]

OR

Write the meaning, Need and Importance of Yoga. Explain the benefits of Yoga with suitable examples.

Q2) Write down the following questions in short : (Any 3) [15]

- Write in details about 'Prathyahar'.
- Explain any 1 Yoga Mudra and benefits of it.
- Concept of 'Trataka', explain with details.
- Write the general principles of 'Asanas'.
- Explain the 4 steps of Life of 'Yoga Philosophy'.

Q3) A) Select the appropriate option and fill in the blanks. [5]

- Yoga word is derived from the sanskrit root _____.
  - Aham
  - Yam
  - Yuj
  - Vam
- How many different Asanas does Suryanamaskar Comprise of ?
  - 3
  - 6
  - 9
  - 12
- The primary function of 'Prana' is _____.
  - Respiration
  - Digestion
  - Elimination
  - Circulation
- _____ is a 4th stage of Ashtanga Yoga.
  - Asana
  - Prathyahar
  - Dharana
  - Pranayam
- Stabilize and focus the mind on one object, image, sound is _____.
  - Dharana
  - Dhyana
  - Samadhi
  - Prathyahar

- B) Match the pair. [5]
Group 'A'	Group 'B'
i) Tadasan	a) Posture
ii) Dhyana	b) Increase height
iii) Tri-doshas	c) Left Nostril
iv) Ida Nadi	d) Meditative Absorption
v) Tri gunas	e) Kapha, Vaat and Pitta
	f) Satva, Rajas, Tamas

Q4) What is Yoga therapy? Write the details of principles of preventive Yoga Practice. [15]

OR

What is Mantrasadhana? Explain the correlation of the personality with Mantras. [15]

Q5) Explain 'Experiment Method' in teaching Yoga with reference to the following points. [15]

- Concept
- Features
- Merits
- Limitations
- Role of a teacher

OR

What is the meaning of Content Analysis? Analyse any 1 content from Yoga in detail. [15]

Q6) Answer the following (any 2) [10]

- Explain the relation of Yoga with Education.
- Write about Raja Yoga and Mental Harmony.
- Principles of Preventive Yoga practice.
- 'Group Discussion Method' in teaching Yoga.

* * *

- ब) योग्य जोड्या जुळवा. [5]
गट 'अ'	गट 'ब'
i) ताडासन	अ) शारीरिक ठेवण
ii) ध्यान	ब) उंचीत वाढ
iii) त्रिदोष	क) डावी नाकपूडी
iv) ईडा नाडी	ड) चिंतनशील व्यग्रता
v) त्रिगुण	इ) कफ, वात आणि पित्त
	फ) सत्व, राजस, तामस

प्रश्न 4) योग उपचार पद्धती म्हणजे काय? योग निवारणाची तत्त्वे सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

'मंत्रसाधना' म्हणजे काय? मंत्र आणि व्यक्तिमत्त्व यांतील सहसंबंध समजावून सांगा. [15]

प्रश्न 5) योग शिकवताना 'प्रायोगिक अध्यापन पद्धती', खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

आशय विश्लेषण म्हणजे काय? 'योग' विषयातील एका आशयाचे तपशीलवार विश्लेषण करा. [15]

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) योगचा शिक्षणाशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.
- ब) 'राजयोग' आणि 'मानसिक सूत्रबद्धता' याविषयी लिहा.
- क) योग निवारणाची तत्त्वे
- ड) योग अध्यापनातील 'गटचर्चा पद्धती'

Total No. of Questions : 6]

MUSIC AND ART IN EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Explain the contribution of pt. Vishnu Digambar Paluskar in view of popularity and propagation of Indian Music. [15]

OR

Explain the relation between Music and Science. [15]

Q2) Answer in brief. (any three) : [15]

- a) Explain the de-similarities between Light Music and Folk Music.
- b) Explain the types of Indian instruments with examples.
- c) Explain the concept and importance of Gharana system.
- d) Write down the detail information of Raag Bageshri and explain the Raag-Bhaav-Rasa in it.
- e) Write down detail information of Teentaal and its notation in Bhatkhande system.

Q3) A) Match the pairs. [5]

i) Sangeet Ratnakar	a) Pt. Paluskar
ii) Basri	b) Pt. Bhatkhande
iii) Hindustani sangeet paddhati	c) Wind Instrument
iv) Vi. Kishori Amonkar	d) Bharatmuni
v) Gandharva Mahavidyalay	e) Jaypur Gharana
	f) Kirana Gharana

B) Fill in the blanks. [5]

- i) _____ is the musician of Jaypur Gharana.
(Pt. Bheemsen Joshi, Pt. Kumar Gandharv, Ust. Alladiya Khan)
- ii) _____ is a form of Carnatic Music
(Khayal, Tarana, Pallavi)
- iii) _____ this note is teevra in Raag Yaman.
(Ma. Pa. Ga)
- iv) The deleted Note in the Raaga is called as _____.
(Varjya swar, Vaadi swar, teevra Swar)
- v) _____ is the Taal of 16 Beats.
(Teentaal, Ektaal, Dadra)

Q4) Explain in detail the importance of Music and Role of Teacher in Secondary Education. **[15]**

OR

Explain in detail about any two research fields in music. In which field you would like to do the research? Describe. **[15]**

Q5) Explain the need and importance of Music Therapy in Modern period. **[15]**

OR

Explain in detail about a structure and characteristics of Music subject in education field. **[15]**

Q6) Write answers of following (any two) : **[10]**

- a) Explain detail planning of Music lecture using ICT with examples.
- b) Compare Classical Music and Semi Classical Music in detail.
- c) Explain the contribution of Taansen.
- e) Write down the musical contribution of Kirana Gharana.
- f) Explain the relation between Music and Modern Technology.

* * *

प्रश्न 1) भारतीय संगीतात पं. विष्णू दिगंबर पलुस्कर यांचे योगदान स्पष्ट करा. [15]
किंवा

संगीत आणि संस्कृति यांचा सहसंबंध स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (एकूण तीन) [15]

अ) शास्त्रीय संगीत आणि लोक संगीत यातील भेद स्पष्ट करा.

ब) भारतीय संगीतातील वाद्यांचे प्रकार उदाहरणासहीत स्पष्ट करा.

क) संगीतातील घराणे आणि त्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.

ड) यमन रागाची शास्त्रोक्त माहिती लिहून त्यातील राग-भाव-रस या विषयी विवेचन करा.

इ) तीनतालाची सविस्तर माहिती लिहून भातखंडे स्वरलिपी मध्ये लिपीबद्ध करा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या जुळवा. [5]

i) संगीत रत्नाकर	अ) पं. पलुस्कर
ii) बासरी	ब) पं. भातखंडे
iii) हिंदुस्थानी संगीत पद्धती	क) सुषिर वाद्य
iv) वि. किशोरी अमोणकर	ड) शारंगदेव
v) गांधर्व महाविद्यालय	इ) जयपूर घराणे
	फ) किराणा घराणे

ब) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) ..... हे जयपूर घराण्याचे गायक आहेत.
(पं. भीमसेन जोशी, पं. कुमार गंधर्व, उस्ताद अल्लादिया खान)
- ii) ..... कर्नाटक संगीतातील गीतप्रकार आहे.
(खयाल, तराना, पल्लवी)
- iii) ..... हा स्वर यमन रागात तीव्र आहेत.
(म, प, ग)
- iv) रागातून वगळलेल्या स्वरास ..... असे म्हणतात.
(वर्ज्य स्वर, संवादी स्वर, तीव्र स्वर)
- v) ..... हा 16 मात्रांचा ताल आहे.
(तीनताल, एकताल, दादरा)

प्रश्न 4) माध्यमिक शिक्षणात संगीताचे महत्त्व व संगीत शिक्षकाची भूमिका आणि कार्य याबद्दल सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

संगीत विषयातील कोणतेही दोन संशोधन क्षेत्रे सांगून तुम्ही कोणत्या विषयात संशोधन करू शकाल या बद्दल सविस्तर लिहा. [15]

प्रश्न 5) आधुनिक काळात संगीतोपचार पद्धतीची गरज व महत्त्व याविषयी सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

शैक्षणिक क्षेत्रात संगीत विषयाच्या संरचनेचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये यांची चर्चा करा. [15]

प्रश्न 6) खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. [10]

अ) आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून संगीत विषयक अध्यापनाचे पाठ नियोजन उदाहरणासह स्पष्ट करा.

ब) शास्त्रीय संगीत व उपशास्त्रीय संगीत यांची तुलना करा.

क) तानसेन यांचे सांगीतिक योगदान विशद करा.

ड) आग्रा घराण्याचे सांगीतिक योगदान स्पष्ट करा.

इ) संगीत आणि आधुनिक तंत्रज्ञान यांचा सहसंबंध स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

VALUE EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) What is value system? What is holistic living? Explain the role of culture and civilization in value education? [15]

OR

What is the meaning of values? Explain the purpose of value education in detail. [15]

Q2) Solve any three : [15]

- a) What is the concept of National values?
- b) What is the concept of social values?
- c) What is the concept of personal values?
- d) Suggest five remedies to overcome from the problem of corruption.
- e) Write the nature of the problem of Terrorism in brief.

Q3) Write down the meaning of the following concepts in one sentence. [10]

- a) Forgiveness
- b) Empathy
- c) Ability of sacrifice
- d) Self confidence
- e) Positive and creative thinking
- f) Corruption
- g) Cyber crime
- h) Terrorism
- i) Drug addiction
- j) Untouchability

Q4) What are the objectives of teaching values in school curriculum? Explain the relation of values with education. **[15]**

OR

Explain the following methods of teaching values. **[15]**

- a) Discussion
- b) Seminar

Q5) What is the structure of values? Explain the nature of curriculum and syllabus of values. **[15]**

OR

Write down the nature of content analysis of values. **[15]**

Q6) Solve any two : **[10]**

- a) Explain the place of core elements in National policy of Education.
- b) Explain the place of values in National policy of education.
- c) Explain the lecture method of Teaching values.
- d) Explain the seminar method of teaching values.

* * *

प्रश्न 1) मूल्य प्रणाली म्हणजे काय? मूल्य शिक्षणातील संस्कृती आणि सथ्यता यांची भूमिका स्पष्ट करा. [15]
किंवा

मूल्यांचा अर्थ काय आहे? मूल्य शिक्षणाचे हेतू सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

- अ) राष्ट्रीय मूल्य म्हणजे काय?
- ब) सामाजिक मूल्य म्हणजे काय?
- क) वैयक्तिक मूल्य म्हणजे काय?
- ड) भ्रष्टाचार निर्मूलनासाठी पाच उपाय सुचवा.
- इ) आतंकवादाचे स्वरूप थोडक्यात लिहा.

प्रश्न 3) खालील संकल्पनांचे अर्थ एका वाक्यात लिहा. [10]

- अ) क्षमाशीलता
- ब) समानानुभूती
- क) त्यागक्षमता
- ड) आत्मविश्वास
- इ) सकारात्मक व सृजनात्मक विचार शैली
- फ) भ्रष्टाचार
- य) सायबर गुन्हे
- र) दहशतवाद
- ल) मादक पदार्थांचे व्यसन
- व) अस्पृश्यता

प्रश्न 4) शालेय अभ्यासक्रमात मूल्य अध्यापनाची उद्दिष्टे काय आहेत? मूल्ये आणि शिक्षण यातील संबंध स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मूल्य अध्यापनाच्या खालील पद्धती स्पष्ट करा. [15]

- अ) चर्चा पद्धती
- ब) सेमिनार पद्धती

प्रश्न 5) मूल्यांची संरचना म्हणजे काय? मूल्यांच्या अभ्यासक्रम व पाठयक्रमाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मूल्यांच्या आशय विश्लेषणाचे स्वरूप लिहा [15]

प्रश्न 6) कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

अ) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणातील गाभाभूत घटकाचे स्थान लिहा.

ब) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणातील मूल्यांचे स्थान लिहा.

क) मूल्य अध्यापनाची व्याख्यान पद्धती स्पष्ट करा.

ड) मूल्य अध्यापनाची सेमिनार पद्धती स्पष्ट करा.

* * *